

ספר

דרך השם

מלא חכמה ומוסר, מלמד לאדם דעת להשיג
דרכי ה', לעלות מעלה מעלה, בו ימצא החכם
דרכי החכמה והידאה, קבלה ותקירה.

הנרו הגאון הקדוש
איש האלהים רבנו משה חיים לוצאטו זצ"ל
חודד ונעיד מחדש, בתגהה מדוקדקת בתוספת מקורה
לסאפי חז"ל.

ונלוו עליו
מאמר העקרים
מאמר החכמה
כללי חכמת האמת

ספר דרך חכמה

נרמכ פעיה"ק ירושלים תובכ"א

מפתחות

1	הקדמה
5	חלק א פרק א - כבודא יתברך שמו
7	חלק א פרק ב - בתכלית הבריאה
10	חלק א פרק ג - במין האנושי
17	חלק א פרק ד - במצבו של האדם בעולם הזה
24	חלק א פרק ה - בחלקי הבריאה והצביותם
30	חלק ב פרק א - בענין השגחתו יתברך בכלל
31	חלק ב פרק ב - במקרי הפיץ האנושי בעולם הזה
37	חלק ב פרק ג - בהשגחה האישיית
47	חלק ב פרק ד - בענין ישראל ואמות העולם
52	חלק ב פרק ה - באפן ההשגחה
55	חלק ב פרק ו - בסדר ההשגחה
58	חלק ב פרק ז - בענין השפעת הכוכבים
59	חלק ב פרק ח - בהבחנות פרטיות בהשגחה
63	חלק ג פרק א - בענין הנפש ופעולותיה
67	חלק ג פרק ב - בענין הפעלה בשמות וכבשוף
75	חלק ג פרק ג - בענין רוח הקדש והגבואה
78	חלק ג פרק ד - במקרי הגבואה
84	חלק ג פרק ה - בהקדל שבין נבואת כל הנביאים
88	חלק ד פרק א - בחלקי העבודה
89	חלק ד פרק ב - בתלמוד תורה
93	חלק ד פרק ג - באהבה ודאה
94	חלק ד פרק ד - בקריאת שמע וברבוחיה
106	חלק ד פרק ה - בתפלה
108	חלק ד פרק ו - בסדרי התפלות
117	חלק ד פרק ז - בעבודה הזמנית
121	חלק ד פרק ח - במצוות הזמנים
125	חלק ד פרק ט - בהברכות
128	סאמר העקרים
148	מאמר הזקמה
160	פללי חכמת האמת
177	ספר דרך חכמה

כל הזכויות שמורות למר"ל

הקדמה

יתרון ידיעת הדברים על מתכנת חלקיהם, כפי מחלקותם וסדרי יחסיהם, מידעתם שלא בהבחנה, כיתרון ראית הגן, המהיר בערוגותיו, ומיפה במסלותיו ובשורות מטעיו, מראית חרש הקנים והיער הצומח בערבוב. כי אמנם ציור חלקים רבים אשר לא נודע קשרם ומדרגתם האמתי בבנין הכל המרכב מהם, אצל השכל המשתוקק לדעת, אינו אלא משא כבדה) בלא חמדה, שייגע בו ויעמל, ונלאה ועיף, ואין נחת. כי הגה כל אחד מהם שייגע ציורו אצלו, לא יניח מהעיר בו התשוקה לבוא ער תכליתו, וזה לא יעלה בידו, כיון שנעדר ממנו תשלום ענינו, שהרי חלק גדול מהדבר הוא יחסי עם המת יחסים לו, ומדרגתו במציאות, וזה נעלם ממנו. ונמצאת תשוקתו טורדתו מבלי שבעתה, וחמדתו מכאיבתו, ואין מנוחה. לא כן היודע דבר על אפניו, שבהיות נושא מתגלה לעיניו בעליל כמות שהוא, הלוחץ לך והשכל אל אשר יפנה שם, וביפי מלאכותיו יתענג וישתעשע.

והנה, כלל מה שיצטרף לאדם שיבחין בנושאו, הוא מדרגתו האמתית שאכרנו. וזה, כי הנה, כשנבחין כלל הנמצאות, המוחשים והמשכלים, שהם כלל כל מה שיצטיר ציורו בשכלנו, נמצא שאין כלם מין אחר ומדרגה אחת, אלא מינים שונים ומדרגות מתחלפות, וכפי התחלף מינם כן יתחלפו משפטיהם וחקיהם, וזה ממה שיכריחנו להבחין ביניהם בהשכלתנו, למען נשיג אותם לאמתם, כל אחד כפי חקו. ואמנם, ראשי המדרגות והמינים – שמונה, והם מה שראוי שיבחנו בנושא, להכיר מאיזה מהם הוא, והם: הכל והחלק, הכלל והפרט, הסבה והמסובב,

הנושא והמתחבר. וזה מה שנדרש ראשונה בנושא לרעת, אם הוא כל ואם הוא חלק, אם הוא כלל או פרט, אם הוא סבה או מסוכב, אם הוא נושא או מתחבר. והנה, כפי מדרגתו, כן יבחן בו הבחנות, אשר כפי טבעו מצטרכות להשלמת השכלתו וציור ענינו: אם חלק הוא, יבקש לדעת הכל שהוא חלק ממנו. אם הוא פרט, יחקר על כללו, אם סבה – יחקר על מסוכב, ואם מסוכב – את סבתו. אם מתחבר – יבקש על נושאו, ויחקר כמו כן לרעת איזה מין ממיני המתחברים הוא: אם קורם, אם נמשך ואם מתלווה, אם עצמי ואם מקרי, אם בכת ואם בפעל, כלן הבחנות לא ישלם ציור ענינו וזולתם. ואל הכל יתבונן על טבע הענין, לדעת אם הוא מחלט או מגבל, ואם הוא מגבל, יחקר על גבוליו, כי אולם כל ענין אמתי – ישוב כוזב, אם ייחס לנושא בלתי הגון לו או אם ילקח שלא בגבולו.

ואמנם, צריך שתתבונן, שהנה מספר הפרטים עצום מאד מהכיל אותם שכל הארם, ואי אפשר לו לדעת כלם. אולם מה שראוי לו שישתדל עליו, הוא ידיעת כללים. כי כל כלל בטבעו כולל פרטים הרבה, וכשישיג כלל אחר – נמצא משיג מאליו מספר רב מן הפרטים. ואף על פי שלא הבחין בם עדין ולא הכיר היותם פרטי הכלל ההוא, כי הנה, כשיבוא כל אחד מהם לידו, לא יניח מלהכיר אותו, כיון שכבר ידוע אצלו הענין הכללי, אשר אי אפשר להם היות בלתי. וכן אמרו חכמינו זכרונם לברכה: "לעולם יהיו דברי תורה בידך כללים ולא פרטים". (עין ספרי, האזינו לב, כו.)

אך מה שיצטרך בידעת הכללים, הוא הרעת אותם בכל גבוליהם ובחינותיהם, ואפלו דברים שנראים בתחלה נעזרי התולדה,

צריך שתשמרו אותם, ותשית להם לבך, ולא תהיה בו להם, וכמו שאמרו חכמינו זכרונם לברכה (עין ספרי האדוני לב, מז). כי אין לך דבר קטן או גדול בכלל שאין לו מקום תולדה בפרטים, ומה שלא יוסיף ולא יגרע בקצת הפרטים, הנה יוליד תולדה רבה בוולתם, ובהיות הכלל כלל לכלם צריך שיהיה בו מה שיספיק לכלם. על כן צריך שתדקדק בזה מאד, ותתבונן על ענינם ועל יחסיהם וקשריהם בדקדוק גדול, ותבחן יפה יפה המשכם והשתלשלותם, אך נמשכים ענין מענין, מן הראש ועד הסוף, ואז תצליח ואז תשכיל.

והנה, על פי הדברים האלה חברתי לך, קודא נעים, חבר קטן זה, וכונתי בו להציע לפניך כללי האמונה והעבודה על דברים, באפן שתוכל לעמוד עליהם על נכון, ויצטירו בשכלך ציור מספיק, מצל מן הערבוּב והמבוכה. ותראה שרשיהם וענפיהם במדרגותם בברור האפשרי, שיתשבו על לבך ותקנה אותם בשכלך במבחר שבפנים. ומשם והלאה יקל לך למצא דעת אלקים בכל חלקי התורה ופרושיה, ולעמוד על כל סתריה, כברכת ה' אלקיך אשר יתן לך.

והנה, נשתדלתי לסדר הדברים בסדור שנראה לי יותר נאות, ובמלות שחשבתים היותר הגונות, לתת לך ציור שלם מהדברים האלה אשר גמרתני להשכילך. על כן גם אתה, עתה, צריך אתה לדקדק על כל זה, ולשמר את כל זה שמירה מעלה, עד תמצא מקום שיועיל לך, ואל תוותר על שום דקדוק, פן יתעלם ממך ענין הכרחי, אבל זה אשר תעשה, תדקדק על כל המלות, ותשתדל לעמוד על תכן הענינים ולעצד כל אמתתם בשכלך, ומצאת לך מנוח אשר ייטב לך.

והנה, קראתי שם הספר הזה "דרך ה'", כי הנה הוא כלל
מדרכיו יתברך שמו, שגלה לנו על ידי גביאיו
והודיענו בתורתו, ובהם מנהלנו ומנהל כל בריותיו. וחלקתי
אותו לארבעה חלקים: חלק ראשון אדבר בו על כלל יסודות
המציאות ופרטותיו, חלק שני - בהשגחתו יתברך שמו, חלק
שלישי - בנבואה, וחלק רביעי - בעבודה. ואתה, אחי, כל
מבקש ה', בדרך הזה לך, וה' יהיה עמך ונתן לך עינים לראות
ואזנים לשמע נפלאות מתורתו. אמן, כן יהי רצון.

חלק א פרק א - בבוא יתברך שמו

- א. כל איש מישראל צריך שיאמין וידע, שיש שם פ"י במציאות מצוי ראשון קדמון ונצחי, והוא שהמציא וממציא כל מה שנמצא במציאות, והוא האלוה ברוך הוא:
- ב. עוד צריך שידע, שהמצוי הזה יתברך שמו, אין אמתת מציאותו משגת לזולתו כלל, ורק זה נודע בו, שהוא מצוי שלם בכל מיני שלמות, ולא נמצא בו חסרון כלל. ואולם דברים אלה ידענום בקבלה מן האבות ומן הנביאים, והשיגוהם כל ישראל במעמד הר סיני ועמדו על אמתתם בברור, ולמדוהם לבניהם דור אחר דור כיום הזה, שכן צוה משה רבנו עליי השלום מפי הגבורה: "פן תשכח את הדברים אשר ראו עיניך וגו' והודעתם לבניך ולבני בניך" (דברים ה, טו). אמנם גם מצד החקירה במופתים הלמודיים יאמתו כל הענינים האלה, ויכרח היותם כן, מכח הנמצאות ומשיגיהם אשר אנחנו רואים בעינינו, על פי חכמת הטבע, ההנדסה, התכונה ושאר החכמות, שמהם תלקחנה הקדמות אמתיות אשר יולד מהן ברור הענינים האמתיים האלה. ואמנם לא נאריך עתה בזה, אלא נציע הקדמות לאמתם, ונסדר הדברים על בריים, כפי המסורת שבדינו והמפרסם בכל אמתנו:
- ג. עוד צריך שידע, שהמצוי הזה יתברך שמו, הנה מציאותו מציאות מכרח שאי אפשר העדרו כלל:
- ד. עוד צריך שידע, שמציאותו יתברך שמו, אינו תלוי בזולתו כלל, אלא מעצמו הוא מכרח המציאות:
- ה. וכן צריך שידע, שמציאותו יתברך שמו מציאות פשוט בלי הרכבה ורבוי כלל, וכל השלמיות כלם נמצאים בו בדרך

פשוט. פרוש - כי הנה בנפש ימצאו כחות רבים שונים שכל אחד מהם גדרו בפני עצמו. דרך משל, הזכרון כח אחר, והרצון כח אחר, והרמיון כח אחר, ואין אחר מאלה נכנס בגדר חברו כלל. כי הנה גדר הזכרון גדר אחר וגדר הרצון גדר אחר, ואין הרצון נכנס בגדר הזכרון ולא הזכרון בגדר הרצון, וכן כלם. אך הארון יתברך שמו איננו בעל כחות שונים, אף על פי שבאמת יש בו ענינים שבנו הם שונים, כי הרי הוא רוצה והוא חכם והוא יכול והוא שלם בכל שלמות. אמנם אמתת מציאותו הוא ענין אחר שכולל באמתתו וגדרו כל מה שהוא שלמות. ונמצא שיש בו כל השלמות לא כדבר נוסף על מהותו ואמתת ענינו, אלא מצד אמתת ענינו בעצמו שכולל באמתו כל השלמות, שאי אפשר לענין שהוא מבלתי כל השלמות מצד עצמו.

והנה באמת הדרך הזה רחוק מאד מהשגותינו וציוורנו, וכמעט שאין לנו דרך לבארו ומלות לפרשו. כי אין ציורנו ורמיונינו תופסים אלא ענינים מגבלים בגבול הטבע הנברא ממנו יתברך שמו, שזה מה שחשינו מדגישים ומביאים ציורו אל השכל, ובברואים הנה הענינים רבים ונפרדים. אולם כבר הקדמנו, שאמתת מציאותו יתברך שמו אינה משגת, ואין להקיש ממה שרואים בברואים על הבורא יתברך שמו, כי אין ענינם ומציאותם שזה כלל שנוכל לרון מזה על זה. אבל זה גם כן מן הרברים הנודעים מקבלה כמו שזכרנו, ומאמתים בחקירה על פי הטבע עצמו בחקתיו ומשפטיו, שאי אפשר על כל פנים שלא ימצא מצוי אחר משלל מכל הטבע חקותיו וגבוליו, מכל העוד וחסרון, מכל רבוי והרכבה, מכל יחס וערך, ומכל מקרי הברואים, שיהיה הוא

הסבה האמתית לכל הנמצאות ולכל הנתי'לד בם, כי זולת זה, מציאות הנמצאות שאנו רואים והתמדתם, היה בלתי אפשרי:

ו. וממה שצריך שידע עוד, שהמצי' הזה יתברך שמו מכרח שיהיה אחד ולא יותר. פרוש - שאי אפשר שימצאו מצויים רבים שמציאותם מכרח מעצמו, אלא אחד בלבד צריך שימצא במציאות המכרח והשלם הזה. ואם שימצאו נמצאים אחרים, לא ימצאו אלא מפני שהוא ממציאם ב'צונו, ונמצאים כלם תלויים בו ולא מצויים מעצמם:

נמצא כלל הידיעות השרשיות האלה שש, והן: אמתת מציאותו יתברך שמו, שלמותו, הכרח המצאו, היותו בלתי נתלה בזולתו, פשיטותו, ויחודו:

חלק א פרק ב - בתכלית הבריאה

א. הנה התכלית בבריאה היה להיטיב מטובו יתברך שמו לזולתו. והנה תראה, כי הוא לבדו יתברך שמו השלמות האמתי המשלל מכל החסרונות, ואין שלמות אחר כמוהו כלל. ונמצא שכל שלמות שידמה חוץ משלמותו יתברך שמו, הנה איננו שלמות אמתי, אלא יקרא שלמות - בערך אל ענין חסר ממנו, אך השלמות בהחלט אינו אלא שלמותו יתברך שמו. ועל כן בהיות חפצו יתברך להיטיב לזולתו, לא יספיק לו בהיותו מיטיב קצת טוב, אלא בהיותו מיטיב תכלית הטוב שאפשר לברואים שיקבלו. ובהיותו הוא לבדו יתברך שמו הטוב האמתי, לא יסתפק חפצו הטוב אלא בהיותו מהנה לזולתו בטוב שהוא עצמו שהוא בו יתברך שמו מצד עצמו, שהוא הטוב השלם והאמתי. והנה מצד אחר, הטוב הזה אי אפשר שימצא אלא בו, על כן

גזרה חכמתו שמציאות ההטבה האמתית הזאת יהיה במה שיתן מקום לברואים לשיתדבקו בו יתברך שמו, באותו השעור שאפשר להם שיתדבקו. ואז נמצא שמה שמצד עצמם אי אפשר שיתארו בשלמותו יתברך שמו, הנה מצד התדבקם בו, יגיע להם באותו השעור שאפשר לתאר בשלמותו הוא, מצד היותם מתדבקים בו יתברך שמו, וימצאו נהנים בטובה האמתית ההיא, בערך שאפשר להם להנות בה. ונמצא היות כונתו יתברך שמו בבריאה שברא, לברא מי שיהיה נהנה בטובו יתברך שמו באותו הדרך שאפשר שיהנה בו:

ב. ואולם גזרה חכמתו, שלהיות הטוב שלם, ראוי שיהיה הנהנה בו בעל הטוב ההוא. פרוש – מי שיקנה הטוב בעצמו, ולא מי שיתלוה לו הטוב בדרך מקרה. ותראה שזה נקרא קצת התדמיות, בשעור שאפשר, אל שלמותו יתברך שמו. כי הנה הוא יתברך שמו שלם בעצמו, ולא במקרה, אלא מצד אמתת ענינו מכרח בו השלמות ומשוללים ממנו החסרונות בהכרח. ואולם זה אי אפשר שימצא בזולתו, שיהיה אמתותו מכרחת לו השלמות ומעדרת ממנו החסרונות. אך להתדמות לזה במקצת, צריך שלפחות יהיה הוא הקונה השלמות שאין אמתת ענינו מכריח לו, ויהיה הוא מעדיר מעצמו החסרונות שהיו אפשריים בו. ועל כן גזר וסדר שיבראו עניני שלמות ועניני חסרון, ותברא בריה שיהיה בה האפשרות לשני הענינים בשוה, ויתנו לבריה הזאת אמצעים שעל ידם תקנה לעצמה את השלמות ותעדיד ממנה את החסרונות, ואז יקרא שנתדמתה במה שהיה אפשר לה לבוראה, ותהיה ראויה לדבק בו ולהנות בטובו:

ג. ואמנם מלבד היות הבריה הזאת שקנתה השלמות ראויה לדבק בבוראה יתברך שמו מצד התרומותה לו, הנה על ידי קנותה השלמות לה, נמצאת מתדבקות והולכת בו, עד שסוף קנותה השלמות והמצאה מתדבקות בו, יהיה הפל ענין אחר. וזה כי בהיות מציאותו יתברך שמו השלמות האמתי כמו שזכרנו, הנה וכל מה שהוא שלמות אינו מתחס אלא לו, כענף אל השרש, כי אף על פי שאינו מגיע אל השלמות השרשי, הנה המשך ותולדה ממנו הוא. והנה תראה כי השלמות האמתי הנה הוא מציאותו יתברך שמו, וכל חסרון אינו אלא העלם טובו יתברך והסתר פניו. ונמצא שהארת פניו יתברך שמו וקרבתו תהיה השרש והסבה לכל שלמות שתהיה, והסתר פניו השרש והסבה לכל חסרון, אשר כשעור ההסתר כך יהיה שעור החסרון והמשך ממנו. ועל כן הנברא הזה העומד בשקול בין השלמות והחסרונות, שהם תולדות הדארה וההסתר, בהתחזקו בשלמיות והקנותם אותם בעצמו, הנה הוא אוהו בו יתברך שמו שהוא השרש והמקור להם. וכפי מה שירבה בשלמיות כך הוא מרבה האחיזה וההתדבקות בו, עד שבהגיעו אל תכלית קניית השלמיות, הנה הוא מגיע אל תכלית האחיזה וההתדבקות בו יתברך שמו, ונמצא מתדבק בו יתברך שמו ונדבגה בטובו ומשתלם בו, והוא עצמו בעל טובו ושלמותו:

ד. והנה לשיהיו במציאות הענינים השונים האלה של שלמות וחסרון שזכרנו, ותמצא הבריה שזכרנו בתכונה שהיא צריכה להיות, פרוש - באפשרות לשני הענינים וביכלת עליהם, שתקנה השלמות ותעדר מן החסרונות, ושימצאו לה האמצעים לדבר הזה, פרוש - לקנות זה השלמות, הנה ודאי שפרטים רבים

ושונים צריך שימצאו בבריאה, ויחוסים רבים בין הפרטים האלה, עד שיצליח התכלית המכון בה. ואולם הבריה אשר התעודה לענין הגדול הזה, הינו לדבקות בו יתברך שמו כמו שזכרנו, היא תקרא העקרית שבכל הבריאה, וכל שאר מה שימצא במציאות, לא יהיה אלא עוזר באיזה צד או באיזה בחינה אל התכלית לשיצולח וימצא, ועל כן יקראו טפלים לבריה העקרית שזכרנו: ה. אף הבריה העקרית באמת היא המין האנושי, וכל שאר הנבראים בין השפלים בין הגבוהים ממנו, אינם אלא בעבורו להשלמת עניניו, לפי כל הבחינות הרבות והשונות הראויות למצא בהם, וכמו שאבאר עוד לפנינו בסיעתא דשמיא. והנה ההשכלה וכל המדות טובות, הם עניני שלמות שנמצאו להשתלם בהם האדם, ועניני החמר ומדות הרעות הם עניני החסרון שזכרנו, שהאדם מושם ביניהם לקנות לו השלמות:

חלק א פרק ג - במין האנושי

א. כבר זכרנו היות האדם אותה הבריה הנבראת לדיק בו יתברך שמו, והיא המטלת בין השלמות והחסרונות, והיכלת בידו לקנות השלמות. ואולם צריך שיהיה זה בבחירתו ורצונו, כי אלו היה מכרח במעשיו להיות בוחר על כל פנים בשלמות, לא היה נקרא באמת בעל שלמותו, כי איננו בעליו, כיון שהכרח מאחר לקנותו, והמקנאו הוא בעל שלמותו, ולא היתה הכונה העליונה מתקיימת. על כן הכרח שינח הדבר לבחירתו, שתהיה נטיתו שקולה לשני הצדדין ולא מכרחת לאחד מהם, ויהיה בו כח הבחידה לבחור ברעת ובחפץ באיזה מהם שירצה, והיכלת גם כן בידו לקנות איזה מהם שירצה. על כן נברא האדם ביצר טוב

ויצר רע, והבחידה בידו להטות עצמו לצד שהוא דוֹצה:

ב. ואולם היות הדבר הזה נשלם כראוי, גזרה החכמה העליונה שיהיה האדם מרכב משני הפכים, דהינו מנשמה שכלית וזכה, וגוף ארצי ועכור, שכל אחד מהם יטה בטבע לצרו, דהינו הגוף לחמריות והנשמה לשכליות, ותמצא ביניהם מלחמה, באפן שאם תגבר הנשמה, תתעלה היא ותעלה הגוף עמה, ויהיה אותו האדם המשתלם בשלמות המעטר, ואם יניח האדם שינצח בו החמר, הנה ישפל הגוף ותשפל נשמתו עמו, ויהיה אותו האדם בלתי הגון לשלמות, ונרחק ממנו חס ושלום, ולאדם הזה יכלת להשפיל חמרו לפני שכלו ונשמתו, ולקנות שלמותו כמו שזכרנו:

ג. ואמנם גזר טובו יתברך שמו, שיהיה גבול להשתדלות הזה המצטרף לאדם להשיג השלמות, וכשהשלים השתדלותו ישיג שלמותו וינח בהנאתו לנצח נצחים. על כן הוחקקו לו שני זמנים: אחד זמן העבודה, ואחד זמן קבול השכר. ואולם מדת הטוב מרבה, שהעבודה יש לה זמן מחקק, כמו שגזרה חכמתו יתברך שמו היותו גאות לזה, וקבול השכר אין לו תכלית, אלא לנצח נצחים הוא מתענג והולך בשלמות אשר קנה לו:

ד. ואולם כפי התחלף זמנו, כך ראוי שיתחלף מצבו ושאר מקוריו. כי כל זמן ההשתדלות הנה צריך שיהיה בתכונה אחת, שיוכלו למצא בו כל הענינים המצטרכים לו לפי ענין ההשתדלות הזה. פרוש – כי הנה מכרח שתמצא לו המלחמה שזכרנו בין השכל והחמר, ולא יהיה לו דבר שיעכב את החמר מלשלט ולעשות את שלו כפי השעור הראוי לו, ולא דבר שיעכב את השכל מלשלט ולעשות את שלו כפי השעור הראוי לו. וכן

לא יהיה דבר שיגרום לחמור להתחזק יותר מן הראוי, וגם לא יגרום לשכל להתחזק יותר מן הראוי. כי אף על פי שמצד אחד היה נראה זה יותר טוב, הנה לפי הכוונה האמתית והענין הנרצה באדם, שהוא קניית השלמות בהשתדלותו, איננו טוב. ובזמן קבול שכר הנה ראוי לו שיהיה במצב הפכי לזה, כי הנה כל מה שיהיה החמור שולט באותו זמן, הנה לא היה אלא מחשיך ומעכב על הנשמה שלא תתדבק בבורא יתברך, ועל כן הנה ראוי הוא שלא תשלט אז אלא הנשמה, והחמד יהיה נמשך אחריה לגמדי באפן שלא יעכב על ידה כלל. ואמנם על כן נבראו שני העולמות, עולם הזה ועולם הבא, עולם הזה המקום והחקים הטבעיים שלו הם מה שראוי לאדם כל זמן ההשתדלות, והעולם הבא המקום והחקים שלו הם מה שראוי לו בזמן קבול השכר:

ה. וממה שיצטרף עוד לדעת, שהנה המין האנושי, אין ענינו הראשון כמו שאנו רואים ומבחינים אותו עתה, כי אולם שנוי גדול היה בו, והוא ענין חטאו של אדם הראשון, שגשתנה בו האדם והעולם ממה שהיו בתחלה. ואולם פרטי השנוי הזה ותולדותיהם רבים, ועוד נדבר בהם לפנים בסיעתא דשמיא. ונמצא שהרבור במין האנושי וההבחנה בנשואיו – כפולים, כי ידבר בו ובנשואיו בבחינתו קדם החטא, וידבר בו ובנשואיו בבחינתו אחר החטא, וכמו שנבאר עוד בעזרת השם:

ו. הנה אדם הראשון בעת יצירתו היה ממש באותו המצב שזכרנו עד הנה. דהינו שהוא היה מרכב מן שני החלקים ההפכיים שאמרנו שהם הנשמה והגוף, ובמצייאות היו שני הענינים הטוב והרע, והוא עומד בשקול ביניהם להדבק במה שרצה מהם.

והנה היה ראוי לו שיבחר בטוב, ויגביר נשמתו על גופו ושכלו על חמרו, ואז היה משתלם מיר, ונח בשלמותו לנצח:

ז. וצריך שתדע שאף על פי שאין אנו מרגישים לנשמה בגוף פעלה אחרת וזאת החיות וההשכלה, הנה באמת יש בחקה שתזכך עצם הגוף וחמרו, ותעלהו עלוי אחר עלוי, עד שיהיה ראוי להתלוות עמה בהנאה בשלמות. ואמנם לדבר זה היה אדם הראשון מגיע אלו לא חטא, שהיתה נשמתו מזככת את גופו וזכך אחר וכוך, עד שהיה מזדכך השעור המצטרף ונקבע בתענוג הנצחי:

ח. וכיון שחטא אדם הראשון נשתנו הדברים שני גדול, והוא, כי הנה בתחלה היו בבריאה החסרונות, שהיו בשעור מה שהיה מצטרף לשיהיה אדם הראשון במצב השקול שזכרנו, והיה לו מקום להרויח את השלמות ביגיע כפיו. אמנם על ידי חטאו נוספו ונתרבו חסרונות בעצמו של אדם ובבריאה כלה, ועוד נתקשה התקון ממה שהיה קדם. פרוש – כי הנה בתחלה היה נקל לו לצאת מן החסרון המטבע בו וקנות השלמות, שכך סדרה החכמה העליונה את הדברים על פי מדת הטוב והישר, כי יען לא היה סבה לדע ולחסרון שבו, אלא שכך הטבע ביצירתו, הנה במה שיסיד עצמו מן הרע ויפנה אל הטוב, ישיג מיד צאתו מן החסרון וקנותו השלמות. אמנם בחטאו, כיון שעל ידו נסתרה השלמות יותר משהיתה ונתרבו החסרונות, והיה הוא הגודם רעה לעצמו, הנה לא יהיה עוד כל כך קל לו לשוב לצאת מן החסרון ולקנות השלמות, כמות שהיה בעת שלא היה הוא גרמת חסרונו אלא שכך נוצר מעקרו וכמו שזכרנו. וכל שכן, שבהכרח השתדלותו המצטרף עתה להגיע לשלמות, הנה הוא כפול, כי יצטרף תחלה שישונו האדם והעולם

אל המצב שהיו בראשונה קדם החטא, ואחר כך שיתעלו מן המצב
ההוא אל מצב השלמות שהיה ראוי לאדם שיעלה:

ט. ואולם מלבד כל זה, גודה מדת דינו יתברך, שלא יוכלו לא
האדם ולא העולם מעתה, הגיע אל השלמות עודם בצורה
שנתקלקלה, דהינו הצורה שיש להם עכשיו שבה נתרבה הרע.
אלא יצטרך להם בהכרח עבוד מעבר ההפסד, דהינו המותה לאדם,
וההפסד לכל שאר הוויים שנתקלקלו עמו. ולא תוכל הנשמה לזכך
הגוף, אלא אחר שתצא ממנו תחלה, וימות הגוף ויפסד, ואז יחוד
ויבנה בנין חדש ותכנס בו הנשמה ותזכרו. וכן העולם כלו יתחרב
מצורתו של עתה, וישוב ויבנה בצורה אחרת ראויה לשלמות. ועל
כן נגזר על האדם שימות ויחוד ויחיה, והוא ענין תחית המתים. ועל
העולם שיחרב ויחוד ויחדש, והוא ענין מה שאמרו חכמינו זכרונם
לברכה, "שתא אלפי שני הוי עלמא וחד חרוב, ולסוף אלף שנה
הקדוש ברוך הוא חוד ומחדש את עולמו" (סנהדרין צ"ז):

י. והנה לפי שדש זה, זמן הגמול האמתי, דהינו זמן קבול
השכר שזכרנו למעלה, ומקומו, הוא אחר התחיה בעולם
שיתחדש, והאדם יהנה בו בגופו ובנשמתו, בהיות גופו מוכך
על ידי נשמתו, ומוכן על ידה להיות נהנה בטוב ההוא. ואולם
יבחנו שם האנשים ותתחלף מדרגתם ומעלתם, כפי השעור מה
שטרחו בעולם העבודה, וכפי מה שהשתדלו להשיג מן
השלמות. כי כפי שעור זה תזדהר הנשמה בעצמה, ותאיר בגוף
ותזכרה, ויקנו שניהם יקד ומעלה, ויהיו ראויים להתקרב אל
הארון ברוך הוא ולאור באור פניו ולהנות בטובו האמתי:

יא. ואמנם בהיות שנגזרה המיתה על האדם וכמ"ש, ונמצא

שהמרכב הזה צריך שיפרר לזמן מה, ואחר ישוב להתחבר, הנה גם בזמן הפרוד הזה, ראוי שיהיה מקום לשני החלקים המתפרדים נאות למה שנוצרה לפרוד ההוא. והנה הגוף צריך שיחזור ליסודו ותפרד הרפכתו ותפסד צורתו, והואיל והיה מן העפר – אליו ישוב. והוא מה שאמר יתברך שמו לאדם: "כי עפר אתה ואל עפר תשוב". אך הנשמה [הזוכה במעשיה] הנה אין לה אלא לצפות עד שיעשה בגוף מה שצריך לעשות, דהינו ההתכה וההפסד בראשונה, וההשאר בעפר כל הזמן שצריך, וההבנות מחדש אחר כך לכשתשוב לכנס בו. ואמנם צריך שיהיה לה מקום בין כך ובין כך, ואולם לצורך זה הוכן עולם הנשמות, שבו תכנסנה הנשמות הזוכות אצרי צאתן מהגוף, ותשכנה שם במקום מנוחה, כל זמן התגלגל על הגוף הדינים הראויים להתגלגל עליו. והנה כל הזמן ההוא תשכנה הנשמות ההן במעלה ובתענוג, מעין מה שינתן להן אחר כך בזמן הגמול האמתי שזכרנו למעלה. כי גם מעלתו בעולם הנשמות ודאי שתמרד לפי המעשים שעשה, שלפיהם ימרד גם הגמול אצרי כן בזמנו. אך השלמות האמתי המעתד לזוכים לו, לא ישיגוהו לא הגוף ולא הנשמה, אלא בהתחברם שנית אחר התחיה:

יב. ואולם מלבד היות עולם הנשמות מקום לנשמות לשבת בו כל זמן היותן מצפות לגוף כמ"ש, הנה עוד תועלת גדולה נמצאת בו לנשמות עצמן ואחריהן לגוף, למה שיצטרך אחר כך בזמן התחיה. וזה, כי אחר שהיתה הגזרה על האדם שלא יגיע לשלמותו אלא אחר המות, אף על פי שכבר נראה לו מצד מעשיו עודנו חי כי זולת זה לא היה מגיע לו מעולם, שהרי אין

זמן קניית השלמות אלא בעולם הזה טרם המות וכמ"ש, עוד נמשך מן הגזרה הזאת, שהנשמה כל זמן היותה בגוף בעולם הזה שהרע רבוק בו שאי אפשר שיפרד ממנו לגמרי, תהיה גם היא חשוכה ועמומה. ואף על פי שעל ידי המעשים הטובים שהאדם עושה קונה היא בעצמה שלמות ויקר, לא יוכל הדבר להגלות, ולא תוכל להזדהר בוחר שהיה ראוי לה להזדהר, כפי היקר ההוא שהיא משגת באמת, אלא הכל נשאר כבוש בעצמותה עד הזמן שינתן להגלות. ואולם אין העכבה מצדה כלל, כי אם מצד הגוף כמ"ש, והוא עצמו מפסיד בזה, שלא יקבל כל אותו הזמן הזכוק שהיה ראוי שיקבל כמ"ש. אמנם גם היא מפסדת, שהיא כבושה בעצמה ואינה יכולה לפשט זרייה. ועור, שאינה פועלת הפעלה הראויה לה, שהיא זכוף הגוף. ואלו היתה פועלת אותה, היתה משתלמת בזה שלמות גדול מצד מהות הפעלה עצמה, שהרי פעלת השלמות היא היות מטיב ומשלים וולתו. ועוד שזאת היא הפעלה הנאותה לה לפי טבעה והקרה, שלכך נוצרה, וכל נברא משתלם כשפועל מה שחזק לו בודאו יתברך שמו שפעל, וחסר משלמות כל זמן שלא יפעלו. ואמנם בצאת הנשמה מהגוף ולכתה אל עולם הנשמות, הנה שם מתפשטת ומזדהרת בזרייה, כפי מה שראוי לה על פי מעשיה. ובמה שהיא משגת שם כל זמן היותה שם, מתחזקת ממה שנתחלשה בגוף, ומזדמנת יותר למה שראוי שתעשה בזמן התחיה. עד שכשתשוב בגוף בזמן הראוי, תוכל לפעל בו הפעלה הנאותה לה, והינו הזכוף שזכרנו:

יג. ואולם צריך שתדע, כי גם עתה בהכנס הנשמה בגוף העובר, אף על פי שלא קנתה עדין שלמות במעשיה, הנה

מצד יקרה וזרה העצמי היה ראוי שתתן זכורך גדול לחמד, ער שיהיה יוצא מגדר המין האנושי. אמנם גזרתו יתברך בובשת אותה ומעלמת כחה וממעטת זרהה, באפן שלא ימשך ממנה ענין זה. אבל תשב שמה לוטה בעצמה, באותו השעור המצטרך לפי הכונה העליונה, ופועלת בגוף באותו הסדר והשעור הנרצה מחכמתו יתברך. והנה כפי מעשיה הטובים שעושה והולכת, היה לה להתפשט ולהנדהר כמ"ש, ואז היה מגיע ממנה הזכורך לגוף, ואמנם לפי הגזרה שבארנו למעלה, לא יתכן לה זה אלא בהיותה בעולם הנשמות. אכן בשובה בגוף אחר התחיה, לא תתמעט ולא תתעלם, אלא תפנס בכל זרהיה ובכל כחה, ואז מיד תזכר את הגוף ההוא זכורך גדול, ולא יצטרך לו הגדול מעט מעט שצריך עתה לילדים, אלא מיד בשעתו תאיר בו, ומיד תזכרהו זכורך גדול. ואמנם לא ימנע זה, שיהיו לגוף ולנשמה יחד עלויים אחר עלויים. אבל הענין הוא, שמיד בבוא הנשמה בגוף יהיה האדם ההוא יקר ונעלה, וגופו יקבל מיד זכורך ראשון, יתעלה בו מכל מה שהיה כל ימי חייו הראשונים. ויהיה הזכורך ההוא כפי כל המעשים הטובים שעשה כבר, וישים אותו במדרגה שראוי לו להיות בין הזוכים להנות בשלמות. ואחר כך יתעלו שניהם עלויים אחר עלויים, כפי מה שראוי למי שהוא במדרגה ההיא:

חלק א פרק ד - במצבו של האדם בעולם הזה

והדרכים שלפניו בדרך פרט

א. במצבו של האדם בעולם הזה יבחנו שני ענינים: תכונת עצמו של האדם בחלקיו והרכבתם, והמקום אשר הוא מושם בו, בכל מה שמתלווה לו:

ב. בבחינת האדם עצמו, הנה כבוד זכרנו איך הוא מרכיב אחד שנתרכבו בו שני הפכים, והינו הנשמה והגוף. ואולם הנה אנו רואים בעינינו שהחמירות ראשוני בו ותולדותיו חזקות בו מאד, כי הנה מיד אחד לדתו, כמעט כלו חמדי, ואין השכל פועל בו אלא מעט, וכפי התגדלו ילך השכל הלך וחזק בכל אחר כפי עניניו, ועל כל פנים לא יסוד החמירות ממשל בו ומהטות אותו אל עניניו, אלא שאם יגדל בחכמתו וילמד בה ויתחזק בדרךיה, הנה יתאמץ לכבש את טבעו, ולא ישלח דסן תאותיו מידו, ויתעצם ללכת בהליכות השכל. ואולם תוכיות הענינים האלה שאנו רואים, הנה הוא, שבמציאות החמר ועצמותו נמצא העכירות והחשך בטבע, והוא מציאות רחוק מאד והפכי, למה שהוא הענין באמת לקרבים אל האל יתברך ומתדבקים בקדשותו. והנשמה עצמה אף על פי שבצממה היא זכה ועליונה, הנה בהכנסה בגוף החמדי והסתבכה בו, נמצאת גרושה ורחוקה מעניניה הטבעי אל ענין הפכי לו, וכבושה בו בכח מכרית, לא תוכל לצאת ממנו אלא אם כן תתאמץ בכח חזק מן הכח המכרחה. ובהיות שגוד האדון ברוך הוא שדרכה זו של גוף האדם ונשמתו לא תפרד לעולם, פרוש – כי פרוד המיתה אינו אלא דבר לפי שעה עד תחית המתים, אף אחר כך צריכה לשוב לגוף ושניהם יתקיימו יחד לנצח נצחים, הנה מכרח שתשתדל הנשמה ותתחזק, ותהיה הולכת ומחלשת את כח חשך החמירות, עד שישאר הגוף בלתי חשוך, ואז יוכל להתעלות הוא עמה ולאור באור העליון, תחת מה שהיתה היא מתחשכת ונשפלת עמו בתחלה. ואולם האדם בעולם הזה, הוא במצב אחר שהחמר חזק בו וכמ"ש, ובהיות החמר עכור וחסוך, נמצא האדם בחשך גדול, ורחוק מאד ממה שראוי לו

שיהיה להיות מתדבק בו יתברך. ואמנם בזה צריך שישים השתדלותו, לחזק את נשמתו נגד כח חמרו, ולהיטיב את מצבו, להעלות עצמו עליו עד השעור הראוי לו:

ג. והמקום אשר הוא בתוכו גם הוא חמרי וחשוף, וכל הנמצאים שבו חמריים, והעסק של אדם בו ובעולמו אי אפשר שיהיה אלא עסק חמרי וגופני, כיון שכלם חמריים וגופניים. ותכונתו של האדם עצמו והדפכת חלקיו מכריחים לו העסק הזה, כי אי אפשר לו מבלי אכילה ושתיה ושאר כל הענינים הטבעיים, ואי אפשר לו מבלי הון וקנין לשיוכל להשיג צרכיו אלה. ונמצא שבין מצד גופו של האדם, בין מצד עולמו, ובין מצד עסקו, הוא טבוע בחמר ומשקע בחשכו, ועמל גדול והשתדלות חזק יצטרף לו להתעלות אל מצב נך מזה, והוא מכרח בטבעו בענינים החמריים האלה:

ד. ואולם מעמק עצת חכמתו יתברך היה לסדר הדברים באופן שאף בהיות האדם שקוע בחמר בהכרח כמו שזכרנו, יוכל מתוך החמר עצמו והעסק הגופני, השיג את השלמות וההתעלות אל הודו ואל המעלה, ואדרבה, השפלתו תהיה הגבהתו, ומשם יקנה יקר וכבוד שאין כמוהו, בהיותו הופך את החשך לאור ואת הצלמות לנגה יזרית. וזה כי שם הבורא יתברך שמו גבולות וסדרים לאדם בתשמיש שישתמש בו מהעולם ובריותיו, ובכונה שיתפן בהם, אשר בהשתמש מהם האדם באותם הגבולות ובאותם הסדרים ובאותה הכונה שצוה הבורא יתברך, יהיה אותו הפעל הגופני והחמרי עצמו פעל שלמות, ובו יתעצם באדם מציאות שלמות ומעלה רבה, יתעלה בו ממצבו השפל ויתרומם ממנו. ואולם השקיפה החכמה העליונה על כל כללי החסרונות

המטבעים בעניניו של האדם, ועל כל עניני המעלה והיקד האמתי המצטרכים לו להיות ראוי לשיהיה מתדבק בו יתברך ונהנה בטובו, וכנגד כל זה סדר לו סדרים והגביל לו גבולות, אשר בשמרו אותם, יתעצם בו כל מה שצריך מן המעלה האמתית שזכרנו, וישלל מענינו כל מה שהוא הרחקה מן הדבקות העליון. ואלו לא היתה הגזרה גזורה שימות כמו שזכרנו לעיל, על ידי המעשים האלה היתה הנשמה מתחזקת וחשך הגוף מתחלש, באפן שהיה מודרך על ידה וכוף גמור, ומתעלים שניהם אל הדבקות בו יתברך. ולפי שהגזרה גזורה, אין הדבר נעשה בפעם אחת, אך על כל פנים מתחזקת הנשמה בעצמה, והגוף מודרך בכח אף על פי שאינו נעשה בפעל, וקונה האדם מצב שלמות בכח שיצא אחר כך לפעל בזמן הראוי לו:

ה. אך הסדרים והגבולות האלה, הנה הם כלל המצות העשין והלאוין, אשר כל אחת מהם מכוננת אל תכלית הקנות באדם והעצים בו אחת ממדרגות המעלה האמתית שזכרנו, והסרת אחר מעניני החשך והחסרונות, על ידי פעל המצות עשה והיאי, או המניעה מן הלא תעשה. ואולם פרט המצות כלם, וכן פרטי כל מצוה ומצוה, הנה הם מיסדים על אמתת מציאותו וענינו של האדם בכל בחינותיו, ואמתת עניני השלמות המצטרכים, כל דבר בתנאיו וגבוליו מה שצריך להשלמתו. ואמנם החכמה העליונה שיודעת כל זה לאמתו, ויודעת כל עניני הברואים כלם ושמושיהם כמו שבדאתם באמת, השקיפה על הכל, וכללה כל המצטרף, במצות שצונו בתורתו, וכמו שכתוב, ויצונו ה' לעשות את כל החקים וכו' לטוב לנו וכו' (דברים כ"ד):

ו. והנה שרש כל ענין העבודה הוא, היות האדם פונה תמיד לבוראו. והוא שידע ויבין שהוא לא נברא אלא להיות מתרפק בבוראו, ולא הושם בזה העולם אלא להיות כובש את יצרו ומשעבד עצמו לבוראו בכח השכל, הפך תאות החמד ונטיותו, ויהיה מנהיג את כל פעולותיו להשגת התכלית הזו ולא יטה ממנו:

ז. אך ההנהגה מתחלקת לשני חלקים: האחד, הוא במה שיעשה מפני שצוה בו, והשני, במה שיעשה מפני שהוא מוכרח בו וצריך, פרוש – האחד הוא כלל מעשה המצות, והשני כלל מה שהאדם משתמש מן העולם לצרכו. מעשה המצות, הנה התכלית בו לאדם שיעשהו מבאר הוא, שהוא לקים מצות בוראו ולעשות חפצו, והנה הוא מקים חפצו יתברך בזה, בשני דרכים נמשכים זה מזה, והינו כי הוא מקים חפצו במה שצוהו שיעשה המעשה ההוא והוא עושהו. והשנית, כי הנה במעשה ההוא הנה הוא משתלם באחת ממדרגות השלמות שהיא תולדת המצוה ההיא וכמו שזכרנו, והנה מתקים חפצו יתברך, שהוא חפץ שיהיה האדם משתלם ומגיע להנות בטובו יתברך. אכן מה שהאדם משתמש מן העולם לצרכו, הנה צריך תחלה שיהיה מגבל בגבול רצונו יתברך, דהינו שלא יהיה בו דבר ממה שמנעו ואסרו האל יתברך. ושלא יהיה אלא הראוי לבריאות הגוף וקיום חיותו על הצד היותר טוב, ולא כפי נטית החמד ותשוקתו למוותרות. ויהיה הכונה בו, להיות הגוף מוכן ומזמן לשתמש ממנו הנשמה לצורך עבודת בוראו, שלא תמצא לה עכוב בהעדר הכנתו וחלשתו. וכשיהיה האדם משתמש מן העולם על הדרך הזו, הנה ימצא התשמיש ההוא בעצמו פועל השלמות כמו שזכרנו, ויקנה

בו מעלה אמתית כמו שיקנה במעשה כל המצות כלן, כי גם זה מצוה עלינו, לשמר את גופנו בהכנה הגונה לשנוכל לעבד בו את בוראנו, ונשתמש מהעולם לכוננו זו ולתכלית זה כפי המצטרף לנו, ונמצינו אנחנו מתעלים במעשה הזה, והעולם עצמו יתעלה בזה בהיותו עוזר לאדם לשיעבר את בוראו יתברך שמו:

ח. והנה מזה שצריך שיגביר האדם בעצמו, הוא האהבה והידאה לבוראו יתברך. והינו שיהיה מתבונן על גדל רוממותו יתברך ועצם שפלות האדם, ויכניע עצמו לפניו יתברך, ויבוש מרוממותו. ויהיה חושק ומתאווה להיות מן העובדים לפניו, להתהלל בתהלתו ולהשתבח בגדלתו. כי אלה הם אמצעיים חזקים המקרבים האדם אל בוראו, המזככים את חשף החמר ומזהירים זהרי הנשמה, ומעלים את האדם מעלוי לעלוי עד שישגי קרבתו יתברך:

ט. ואמנם אמצעי אחד נתן לנו האל יתברך, שמדרגתו למעלה מכל שאר האמצעיים המקרבים האדם אליו, והוא תלמוד התורה. והוא בשתי בחינות: האחת – בבחינת ההגיון והלמוד, והשנייה – בבחינת ההשכל. כי הנה רצה בחסדו יתברך וחבר לנו חבור דברים כמו שגזרה חכמתו, ומסרם לנו, והינו כלל ספר התורה, ואוצרו ספרי הנביאים, שבסגלת הדברים ההם יהיה שמי שיהגה בהם בקדושה ובטהרה, על הכונה הנכונה שהיא עשית חפצו יתברך, יתעצם בו על ידם מעלה עליונה ושלמות גדול עד מאד. וכן מי שישתדל בהבנתם ובידיעת מה שמסר לנו מפרושיהם, יקנה כפי השתדלותו שלמות על שלמות. כל שכן אם יגיע אל השכלת סתריהם ורזיהם, שכל ענין מהם שישכיל יקבע ויתעצם בנשמתו מדרגה מן המדרגות היותר רמות

שבמעלה והשלמות האמתית. ובכל אלה העניינים לא די מה שזכונה האדם בעצמו מעלה ושלמות, אלא שמציאות הבריאה כלה בכללה ובפרטה מתעלה ומשתלם, ובפרט על ידי התורה: י. ואולם סבת כל מצבי האדם חשכתו ובהירותו, הנה היא הארת פניו יתברך אליו, או התעלמו ממנו וכמו שזכרנו לעיל. כי הנה כל מה שהאדון ברוך הוא מאיר פניו, מתרבה הוד והשלמות במי שהגיעה לו הארתו, וכפי שעור והארה כך הוא שעור השלמות והוד הנמשך ממנה, והפך זה, ההעלם. ואמנם האדון ברוך הוא מאיר תמיד למי שיתקרב אליו, ואין מניעת טוב מצדו כלל, אלא מי שלא יתקרב אליו יחסר הארתו, והמגיעה מצד המקבל לא מצד המשפיע. והנה גזרה החכמה העליונה, שהעושה אותם העניינים שזוה, דהינו כלל כל המצות כגון כמו שזכרנו לעיל, בכל מעשה מהן שיעשה, יהיה מתקרב על ידו מדרגה מה ממדרגות הקרבה אליו יתברך, ותגיע לו על ידי זה מדרגה מה ממדרגות הארת פניו, כפי הקרבה שנתקרב לו, ויתעצם בו מדרגה מן השלמות, שהיא תולדת מדרגת ההארה הזיא, והפך זה העברות, כל מעשה מהן שיעשה האדם חס ושלום, הנה יתרחק על ידו ממנו יתברך מדרגה מה, ויתוסף עליו על ידי זה מדרגה ממדרגות העלם הארתו יתברך והסתור פניו, ויתעצם בו על ידי זה מדרגה מן החסרון שהיא תולדת מדרגת ההעלם ההוא: יא. נמצא לפי כל מה שהקדמנו, שהכונה באמת בכל המצות תהיה הפניה אליו יתברך, להתקרב לו ולאור באור פניו. והמגיעה מן העברות, להמלט מן ההתרחק ממנו, וזה התכלית האמתית שבהן. אך העניינים בפרט יש בהם עמק גדול, כפי

פְּרָטִי עֵינֵי הָאָדָם וְהַבְּרִיאָה וְכִמוּ שֶׁזָּכְרָנוּ לְעֵיל, וְנִדְבַר עוֹד
בְּקֶצֶת מֵהֶם בְּחֵלֶק בְּפָנֵי עֲצָמוּ בְּעֹזר הָאֵל יִתְבָּרֵךְ:

חֵלֶק א פָּרֵק ה - בְּחֵלְקֵי הַבְּרִיאָה וּמִצְבֵּיהֶם

א. חֵלְקֵי כָּלֵל הַבְּרִיאָה שְׁנַיִם - גְּשָׁמִיִּים וְרוּחָנִיִּים. הַגְּשָׁמִיִּים - הֵם
הַמְּרַגְּשִׁים מְחוּשֵׁינוּ, וּמִתְחַלְקִים לְעֵלְיוֹנִים וְתַחְתּוֹנִים:
הָעֵלְיוֹנִים - הֵם כָּלֵל הַגְּרָמִים הַשְּׂמִימִיִּים, דְּהֵינּוּ הַגְּלָגְלִים
וְכּוֹכְבֵיהֶם. הַתַּחְתּוֹנִים - הֵם כָּלֵל מֵה שֶׁבְּחֵלֵל הַגְּלָגֵל הַתַּחְתּוֹן,
דְּהֵינּוּ הָאָרֶץ וְהַמַּיִם וְהָאֵוִיר, וְכֹל מֵה שֶׁבָּהֶם מִן הַגּוֹפִים הַמְּרַגְּשִׁים.
הַרוּחָנִיִּים הֵם נִבְרָאִים מְשׁוֹלְלִים מִגֶּשֶׁם, בְּלִתי מְרַגְּשִׁים מְחוּשֵׁינוּ,
וּמִתְחַלְקִים לְשְׁנֵי מִיָּנִים: הָאֶחָד נְשָׁמוֹת, וְהַשֵּׁנִי נִבְדָּלִים.
הַנְּשָׁמוֹת - הֵם מִיָּן נִבְרָאִים רוּחָנִיִּים, הַתְּעַתְּרוּ לְבֹא בְּתוֹךְ גּוּף,
לְגַבֵּל בְּתוֹכוֹ וְלִקְשֹׁר בּוֹ בְּקֶשֶׁר אֲמִיץ, וּלְפַעֵל בּוֹ פְּעֻלוֹת שׁוֹנוֹת
בְּזִמְנֵים שׁוֹנִים. הַנִּבְדָּלִים - הֵם מִיָּן נִבְרָאִים רוּחָנִיִּים, בְּלִתי
מְעַתְּרִים לְגוֹפּוֹת כָּלֵל, וְנִתְחַלְקִים לְשְׁנֵי חֵלְקִים: הָאֶחָד נִקְרָא כַּחוֹת,
וְהַשֵּׁנִי מְלֵאכִים. וְגַם הֵם מִמְּעֻלוֹת רְבוֹת וְשׁוֹנוֹת, וְלָהֶם חֻקִּים
טְבָעִיִּים בְּמִצִּיאוֹתָם כְּפִי מְעֻלוֹתֵיהֶם וּמְדַרְגוֹתָם, עַד שֶׁבִּאֲמַת נוֹכַח
לְקוֹדֶתָם מִיָּנִים רְבִים שֶׁל סוּג אֶחָד, שֶׁהוּא הַסּוּג הַמְּלֵאכִי. וְאוּלָם
נִמְצָא מִיָּן אֶחָד שֶׁל נִבְרָאִים שֶׁהוּא כְּמוֹ אֲמֻצְעֵי בֵּין רוּחָנִי וְגֶשֶׁמִי,
וְהֵינּוּ שֶׁבִּאֲמַת אֵינוּ מְרַגְּשִׁים מְחוּשֵׁינוּ, וְגַם אֵינוּ נִגְבָּל בְּכָל גְּבוּלֵי
הַגֶּשֶׁם הַמְּרַגְּשֵׁי וְחֻקֵּי, וּמִצֵּד זֶה נִקְרָא אֶחָד שֶׁלֹּא בְּרִקְדוֹק רוּחָנִי, אֲבָל
נִבְדָּל בְּעֵינָיו מִן הַסּוּג הַמְּלֵאכִי, אֵף עַל פִּי שִׁיתְדַמָּה לוֹ בְּאִיזוֹ
בְּחִינוֹת. וְיֵשׁ לוֹ חֻקִּים פְּרָטִיִּים וּגְבוּלִים מִיְחָדִים כְּפִי מִצִּיאוֹתוֹ
בְּאֲמַת, וְנִקְרָא זֶה הַמִּין הַשְּׂדִי, שֶׁהוּא מִן הַשְּׂדִים, וְאוּלָם גַּם הוּא
יִתְחַלֵּק לְפְרָטִים אֲחֵרִים, שִׁישׁוּב הַמִּין הַכְּלָלִי סוּג לְגַבֵּיהֶם וְהֵם

מינים אליו. והנה נבון ונבדל מין האדם לברו, להיות מרכב משני מיני בריאה נבדלים לגמרי, דהינו הנשמה העליונה והגוף השפל, מה שלא נמצא בשום נברא אחר. וכאן צריך שתזהר שלא תטעה לחשב שיהיה ענין שאר הבעלי חיים כענין האדם, כי אין נפש הבעלי חיים אלא דבר גשמי מן הרקים שבגשמיות, ומענינו נמצא גם כן באדם, בבחינת היותו בעל חי. אמנם זולת כל זה יש באדם נשמה עליונה, שהוא מין בריאה בפני עצמו, נבדל מן הגוף לגמרי ורחוק ממנו עד מאד, שבאה ונקשרת בו בגזרתו יתברך, על הכונה שזכרנו בפרקים שקדמו:

ב. הנבראים הגשמיים ידועים הם אצלנו, וחקותיהם ומשפטיהם הטבעיים בכללם מפרסמים. אך הרוחניים אי אפשר לנו לצייר עינינו היטב, כי הם חוץ מדמיונו, ונדבר בהם ובעניניהם רק כפי המסורת שבידנו. והנה מן העקרים הגדולים שבידנו בענין זה, הוא שכנגד כל מה שנמצא בנמצאים השפלים, נמצאים למעלה כחות נבדלים, שמהם משתלשלים ויוצאים בסדר אחר של השתלשלות שגורה חכמתו יתברך, השפלים האלה, הם ומקריהם, ונמצאים הכחות ההם שרשים לנמצאים השפלים האלה, והנמצאים השפלים ענפים ותולדות לפחות ההם, ונקשרים זה בזה כטבעות השלשלת. עוד מסרת בידנו, שעל כל עצם וכל מקרה שבנמצאים השפלים האלה, הפקדו פקידים מן הסוג המלאכיי שזכרנו למעלה, ומשאם לקיים העצם ההוא או המקרה ההוא בנמצאות השפלות כפי מה שהוא, ולחדש מה שראוי להתחדש בשפלים כפי הגודה העליונה:

ג. ואמנם עקד מציאות העולם ומצבו האמתי, הוא בכחות ההם העליונים, ותולדת מה שבהם, הוא מה שבגשמיים

השפלים. וזה בין מה שמתחלת הבריאה, ובין מה שמתחדש בהתחלפות הזמנים. והינו כי כפי מה שנברא מן הכחות ההם וכפי הסדור שנסדרו והגבולים שהגבולו, כך היה מה שנסתלשל אחר כך, לפי חק ההשתלשלות שרצה בו הבורא יתברך שמו, וכפי מה שנתחדש ומתחדש בהם, כך הוא מה שנתחדש ומתחדש בשפלים. אכן המציאות, המצב, והסדר, וכל שאר ההבחנות בכחות, הם כפי מה ששיך בהם לפי אמתת ענינם, והמציאות והמצב והסדר, וכל שאר המקרים בשפלים, משתלשל ונעתק למה ששיך בהם לפי אמתת ענינם:

ד. והנה לפי שרש זה, תחלת כל הדויות, למעלה בכחות העליונים, וסופם למטה בשפלים, וכן תחלת כל הענינים המתחדשים - למעלה, וסופם - למטה. אמנם פרט אחד יש שיוצא מן הכלל הזה, והוא מה שנוגע לבחירת האדם. כי כיון שרצה האדון יתברך שמו שיהיה היכלת לאדם לבחר במה שירצה מן הטוב ומן הרע, הנה עשהו בלתי תלוי בזה בוולתו, וארדה נתן לו כח להיות מניע לעולם עצמו ולבריותיו כפי מה שיבחר בחפצו. ונמצאו בעולם שתי תנועות כלליות הפכיות, האחת - טבעית מכרחת, והשניה - בחירית. האחת מלמעלה למטה, והשניה מלמטה למעלה. המכרחת היא התנועה שמתנועעים השפלים מהכחות העליונים, והנה היא מלמעלה למטה. הבחירית היא מה שהאדם מניע בבחירתו. והנה מה שהוא מניע אי אפשר שיהיה אלא גשם מן הגשמיים, כי האדם גשמי ומעשיו גשמיים, אבל מפני הקשר והצטרפות הנמצא בין הכחות העליונים והגשמיים, הנה בהתנועע הגשמי יגיע בהמשך ההתפעלות אל הכח העליון

שעליו, ונמצאת התנועה הזאת מלמטה למעלה, הפך הטבעית המכרחת שזכרנו. ואולם צריך שתדע, כי גם האדם עצמו אין כל מעשיו בחידיים, אבל יש מהם שהיו מצד בחירתו, ויש אחרים שיישוב להם מצד גזרה עליונה לשכרו או לענשו וכמו שזכרנו במקומו בסיעתא דשמיא. ואולם במה שהוא נמשך אחר הגזרה שעליו, יהיה משפטו כשאר עניני העולם, שתנועתם מלמעלה למטה כפי מה שינועעום הכחות העליונים. ובמה שמצד בחירתו, תהיה תנועתו מלמטה למעלה וכמו שבארנו:

ה. והנה סדר האדון ברוך הוא, שכל הענינים אשר תפל בהם בחירתו של האדם, יגיעו להגיע בתנועה הבחירית את הכחות ההם, באותו השעור והמדרגה שחקק להם. והינו כי לא מעשיו לבדם יגיעום, אלא אפלו דבורו ואפלו מחשבתו. אך שעור התנועה ומדרגתה, לא יהיו אלא באותו הגבול שגזרה והגבילה החכמה העליונה:

- ו. ואמנם אחר התנועה הבחירית תמשך בהכרח תנועה מכרחת, כי כיון שהתנועעו הכחות העליונים מצד האדם, הנה יחזרו וינועעו בתנועה הטבעית את השפלים המשתלשלים מהם. ואולם יש בכל הענינים האלה חקים פרטיים רבים, כפי מה שגזרה החכמה העליונה בעמק עצתה היותו נאות לבריאתו, ושעורו הדרברים בשעורים רבים, בין בהגעת התנועה מהאדם לכחות, בין בהגעת התנועה מהכחות לשפלים. ועל פי הרזים העמקים האלה טובבים כל גלגולי הנהגתו יתברך בכל מה שהיה ושיהיה:
- ז. והנה, בהיות שגזרה חכמתו יתברך שיהיה בעולם מציאות הטוב והרע כמו שזכרנו, הנה תחלת ענין זה צריך שיהיה

בכחות האלה השרשיים ואחריהם ימשך הדבר בשפלים. והנה סדרה חכמתו יתברך את הכחות הנבדלים שרשי הנבראים שזכרנו, בסדר ובתכונה, שיפל בהם כפי מה ששיק בהם תקון וקלקול, והיינו שימצא בהם מצב טוב ולא טוב. ואמתת טוב המצב יהיה, שיהיו בהכנה לאור באור פניו יתברך, ויאיר להם, והפכו, שתחסד מהם ההכנה הזאת ויתעלם מהם. ותולדת תקונם בשפלים הוא הטוב בהם, וההפך בהפך:

ח. וצריך שתדע כי הנה אף על פי שבאמת סבת כל עניני הטוב בכל מקום שהם, פרוש - בין בכחות בין בתולדותיהם, הנה היא הארת פניו יתברך כמו שזכרנו, וסבת הרע בכל מקום שהוא, העלם הארתו. אמנם לטוב יתאר הארון ברוך הוא בשם סבה ממש לכלליו ולפרטיו, אך לרע לא נתארהו יתברך שמו סבה ממש, כי אמנם "אין הקודש ברוך הוא מיחד שמו על הרעה", אלא העלם אורו והסתר פניו יחשב לשרש לו, כי זהו סבתו באמת, וזה על צד העדר הטוב. אבל לפרטי עניניו במציאותם, הנה הארון ברוך הוא כל שהוא כל יכול ואין לחפצו מניעה ולא ליכילתו גבול כלל, ברא שרש ומקור פרטי, מכון בו התכלית הזה של הוצאת פרטי עניני הרע, כפי מה ששערה החכמה העליונה היותו מצטרף למצב הנרצה באדם ובעולם. והוא מה שאמר הכתוב, יוצר אור ובורא חשך עושה שלום ובורא רע ושעירו מ"ה ו'. וענין השרש הזה הוא כלל כחות שונים, ישתלשלו מהם עניני החסרון והרעות כלם בכל בחינותיהם, בין מה שנוגע לנפש בין מה שנוגע לגוף, בכל פרטיהם למחלקותם, ועוד נדבר מזה בחלק השני בסיעתא דשמיא. והנה כלל הכחות

האלה מתנהג לפעל או שלא לפעל, בין בכלו בין בחלקיו, אחר העלם אורו יתברך והסתר פניו, כי כפי שעור ההעלם, כך בשעור זה תנתן שליטה וממשלה אל כלל הכחות האלה, או אל חלקים ממנו שיפעלו. והנה בהתגבר הכחות האלה ובמשלם, יכחש כח הטוב, ויתקלקל מצב הכחות שרשי הנבראים שזכרנו, ויתחלשו הם וענפיהם, וכשיכנעו הכחות האלה ותנטל מהם השליטה והפעלה, יגבר הטוב, ויתקנו שרשי הנבראים ויטיבצבו במצב הטוב ויתחזקו הם וענפיהם. ואולם כל מה שזכרנו מעניני הטוב והרע, ומלחמת השכל והחמר, וכל עניני תקון וקלקול, שרש כל הענינים כלם, הם התגברות הכחות האלה, והגיע ענינם ותולדתם בנבראים, בשרשים או בענפים, או הכנעתם ובטול פעלתם, והסיר ענינם ותולדתם מן הנבראים, שרשים וענפים:

ט. והנה תלוקי מדרגות הרבה יש בענין כחות הרע שזכרנו והנשפע מהם. ובדרך כלל נקרא לנשפע מהם, טמאה, חשך, וזמא, או חול, וכיוצא. ולנשפע מהארת פניו יתברך נקרא, קרשה, וטהרה, אור, ובדכה, וכיוצא בזה. אבל בהבחנת פרטי הענינים, נבחין מיני הסוגים האלה ופרטיהם, שעליהם סובבת כל ההנהגה שהארון ברוך הוא מנהג את עולמו:

י. ואמנם הנה לכל ענין מענינים אלה, נמצאו פקידים ממנים מסוג המלאכיי שבארנו למעלה, להוציא הדברים לפעל עד הגשמיות, אם לטוב ואם למוטב. והנה הם משרתיו יתברך עושי דברו, שכן רצה וסדר, שתהיינה גזרותיו יוצאות למעשה על ידי מלאכיו, כפי מה שהפקידם ומסר בידם:

האפשרות בחלקיו להיות מהם טובים ומהם רעים, וסוף הגלגול צריך שיהיה שידחו הרעים, ויקבצו הטובים ויעשה מהם כלל אחד, שלכלל הוא יעתד העולם הבא בטוב האמתי המשג בו: ג. ואולם חק הבחירה שמכריח האפשרות שזכרנו בחלקי המין האנושי להיותם טובים או רעים, וכן להיות קצתם טובים וקצתם רעים, הוא עצמו מכריח אפשרות זה גם כן במעשי כל איש מאישי המין, שאולם אפשר שיהיו כלם טובים או כלם רעים, ואפשר שיהיו קצתם טובים וקצתם רעים, וזה ממה שמעכב קבוץ השלמים שזכרנו, כי כבר ימצא באיש אחר עצמו ענינים טובים וענינים רעים, ולהשגיח על קצתם ולא על השאר, אפילו אם אותם שישגח עליהם יהיו הרב, הנה אינו ממשפט הצדק, כי שורת הדין נותנת שכל המעשים יגמלו, הן גדולים הן קטנים, הן הרבה הן מעט. על כן גזרה החכמה העליונה לחלק הגמול בין לשכר בין לענש, בשני זמנים ובשני מקומות. והינו שהנה כלל המעשים יתחלק לרב ולמעוט, ויודן הרב לבדו במקום זמן הראוי לו, והמעוט לבדו במקום זמן הראוי לו. ואולם הגמול האמתי ועקרו יהיה בעולם הבא וכמו שזכרנו. ויהיה השכר, השאר האדם הזוכה נצחיי להתדבקות בו יתברך לנצח, והענש, היותו נדחה מהטוב האמתי, ואובד. אמנם הדין לענין זה לא יהיה אלא על פי רב המעשה, אך למעשים טובים אשר לרשע ולמעשים הרעים אשר לצדיק, על צד המעוט, ימצא העולם הזה בהצלחותיו וצרותיו, שבו יקבל הרשע גמול מעוט הזכות אשר לו בהצלחותיו, והצדיק ענש עונותיו ביסורין שבו. באפן שישלם המשפט בכל, וישאר הענין לעולם הבא כמו

שראו למצב השלם הדוא. דהינו שישארו הצדיקים לברם בלי תערבת רעים ביניהם, והם בלי עכובים בעצמם להנאה המערתת להם, והרשעים ידחו ויאבדו, בלי שישאר להם טענה כלל:

ד. ואמנם גוד עור חסדו יתברך להרבות ההצלה לבני האדם, שימצא עור מין צרוף אחר למי שיתכן בו הצרוף, דהינו למי שגבר בו הרע תגברת גדול, אך לא כל כך שיהיה משפטו להאבירו לגמרי, והוא כלל ענשים שהיותר רשום בהם הוא הדין בגיהנם. והכונה בו הוא להעניש החוטא כפי חטאיו, באפן שאחרי הענשו לא יהיה עוד חוב עליו על המעשה הרע שעשה, ויוכל אחרי כן לקבל הגמול האמתי כפי שאר מעשיו הטובים. ונמצא שעל ידי זה, האובדים ממש יהיו מועד לא כביר, כי הנה לא יהיו אלא אותם שגבר בהם הרע שעוד כל כך גדול, שאי אפשר שימצא להם מקום בשום פנים להיות נשארים בגמול האמתי ובהנאה הנצחיית. והנה נמצא הדין מתחלק לשלושה חלקים, כי עקרו הוא לעולם שאחר התחיה כמו שזכרנו, אך המעשים הראים לגמל קדם לכן, הנה יש מהם שיגמלו בעולם הזה, ויש מהם שיגמלו בעולם הנשמות. אכן משפטי הדין הזה בפרטיו איננו נודע כי אם לשופט האמתי לברו, כי הוא היודע אמת מציאות המעשים ותולדותיהם בכל בחינותיהם ופרטיהם, ויודע מה מהם ראוי שיגמל בזמן אחד ובדרך אחד, ומה בזמן אחר ובדרך אחר. ומה שידענו אנחנו, הוא רק כלל דרכי ההנהגה הזאת על מה היא מיסדת ואל מה היא סובבת, והוא מה שבארנו שתכלית כל הענין הוא לקבץ קבוץ שלמים שיהיו ראויים לקבע לנצח בהתדבקותו יתברך, וכדי שענין זה ישתלם כראוי, הצרכו הענינים הקודמים

האלה כלם, להכין ולהזמין הענין הזה התכליתי וכמו שזכרנו:

ה. והנה כשתעמיק עוד בענין תראה, שמלבד היות ענין זה נמשך על פי המשפט והדין כמו שזכרנו, הנה הוא מיסד עוד על פי המציאות הנברא. וזה כי הנה כבוד בארנו שהמעשים הטובים מעצימים הם באדם בגופו ונפשו מציאות שלמות ומעלה, והפכים המעשים הרעים מעצימים בו מציאות עכירות וחסרון, והכל בשעור מדקדק כפי מה שהם המעשים, לא פחות ולא יותר. והנה האיש הצדיק שהרבה בעצמו שעור גדול מן הזחר והמעלה, אך מצד אחר מפני מעוט מעשים רעים שעשה, הנה נמצא בו תערבת קצת חשך ועכירות, כל זמן שיש בו התערבת הזה איננו מוכן והגון לדבקות בו יתברך. על כן גזר החסד העליון, שימצא לו צרות, והוא כלל היסורין, ששם יתברך שמו בסגלתם להסיר מאותו האדם העכירות ההוא, וישאר זך ובהיר מוכן לטובה בזמן הראוי. ואמנם כפי שעור העכירות שקבל האדם במעשיו, כך יהיו היסורין שיצטרכו לצרופו. ואפשר שלא יהיה בכח היסורין הגופניים להסיר העכירות ממנו, ויצטרכו לו יסורין נפשיים. והכלל מתפרט לפרטים הרבה, אי אפשר לשכל האדם להקיף על כלם:

ו. אכן הרשעים הגמורים, הם אותם שנתעצם בם בעצם רע מעשיהם עכירות כל כך גדול וחשך כל כך רב, ער שנשחתו בגופם ונפשם באמת, ושבו בלתי ראויים בשום פנים להרבק בו יתברך. והנה אפשר שימצאו בידם קצת מעשים טובים, אבל הם מעשים שבעלותם במאזני צדקו יתברך, אינם מכריעים את בעליהם לצד הטוב האמתי כלל, לא מצד כמותם ולא מצד איכותם. כי הרי אלו היו מכריעים אותם לזה, כבר

לא היו נחשבים רשעים גמורים, אלא מאותם שמצטרפים והולכים עד שמגיעים אל מצב מוכן לטוב. אכן כדי שלא תהיה מרת הדין לוקה, שישאר מעשים אלה בלי גמול, הוחק שינתן להם שכרם בעולם הזה כמו שזכרנו, ונמצא הזכות ההוא כלה ואינו מגיע להעצים בהם שום מעלה אמתית:

ז. ואמנם עוד פרט אחר עקרי מאד יש בזה הענין, והוא, כי הגה בקבוץ השלמים שזכרנו שיהיה לעתיד לבוא, אין הכוונה שיהיו כלם במדרגה אחת ובמעלה אחת וישיגו השגה אחת, אך הדבר הוא, שהגה שצרה החכמה העליונה עד היכן יכול להגיע הקצה האחרון, פרוש - השעור היותר פחות שבהתדבקות בו יתברך וההנאה בשלמותו, וכנגד זה ספרה שכל מי שמעשיו יגיעו לפחות אל השעור הקטן ההוא, כבוד יוכל למנות בקבוץ הזה שזכרנו, ויהיה מן הנשואים לנצחיות להתענג בו. אך מי שאפילו לזה לא יגיע, הגה זה יהיה נרחק לגמרי ואובד. ואמנם כל מי שיזכה יותר, הגה יהיה בקבוץ עצמו יותר גדול ויותר עליון. והיה מעמק עצתו יתברך, שיהיה האדם עצמו בעל טובו לגמרי, בין בכלל בין בפרט. פרוש - שלא רי שלא יזכה לטוב אלא אחר שהשיגו בעמלו, אלא אפילו פרט החלק שיתן לו, לא יהיה אלא כפי מעשיו בדיקדוק. ונמצא, שלא יהיה האדם במדרגה, וזלת מה שבחר ושם הוא עצמו את עצמו בה. וכבר ימצאו בקבוץ ההוא עליונים ותחתונים, גדולים וקטנים, אבל לא יהיה לגבה מעלת האדם ושפלותה, לגדלה ולקטנותה, סבה אחרת אלא הוא עצמו, באפן שלא יהיה לו תרעמת על אחר כלל: ח. והנה על פי השדש הזה תמצא עוד הבחנה גדולה בדין

המעשים לשפט אותם שראוי שתגיע תולדתם לתת עלוי לאדם בקבוץ השלמים שזכרנו, ושעוד העלוי שיתנו. כי כבר ימצאו מעשים שכפי המשפט העליון המדקדק והישר, לא יגיעו לתת לאדם עלוי לזמן הרוא, אלא יגמלו בעולם הזה, ואז ישאר אותו האדם משפלי הנצחיים, בקטני הקבוץ הרוא. והנה זה דומה קצת לאותם שזכרנו למעלה, שמקבלים שכרם בעולם הזה ונאבדים לעולם הבא. אך נבדלים מהם הבדל גדול, והוא, כי אותם שזכרנו שהם הרשעים הגמורים, הנה כלה כל כח מעשיהם הטובים בשכר שבעולם הזה ואינם מגיעים אל הנצחיות כלל. ואלו, הנה כבר מעשיהם מגיעים אותם אל הנצחיות, ואפלו שיצטרך להם צרוף נפשי רב מאד, הנה על כל פנים יש להם חלק בהשארות הנצחי, אלא שמפני קלקול מעשיהם אין מצותיהם מגיעות אלא לתת להם שם אותו החלק הקטן שאמדנו, ודברים מזכיותיהם מקבלים אותם בעולם הזה, שאלו היה הדין בותן עליהם שיגמלו בעולם הבא ולא בעולם הזה, כבר היו נמצאים האנשים ההם במדרגה מן הגבורות בקבוץ השלמים:

ט. ואולם בכל מה שזכרנו עד הנה, הנה נתבאר ענין יסודי הצדיקים בעולם הזה ושלות הרשעים, וכן הענשים הנפשיים, מצד מה של הכנה לגמול האמתי שלעתיד לבוא. אך טובת הצדיקים בעולם הזה נמשכת על דרך אחר, ונבארה לפנים בסיעתא דשמיא. וכל זה שבארנו הוא כפי הקטב השני הכללי שזכרנו להכנה, אבל עניניה כפי הקטב האישי הולכים מהלך שונה מכל זה, ונבארהו עתה בפרק בפני עצמו בסיעתא דשמיא:

חלק ב פרק ג – בהשגחה אישית

א. הנה כבר הקדמנו, שענין העבודה שנמסרה לאדם, תלוי במה שנבראו בעולם עניני טוב ועניני רע, והישם האדם ביניהם לבחור לו את הטוב. ואולם פרטי עניני הטוב רבים הם וכן פרטי עניני הרע, כי הלא כל מדה טובה מכלל הטוב, והפך זה כל מדה רעה. דרך משל, הגאווה אחר מעניני הרע, והענוה מעניני הטוב. הדחמנות מעניני הטוב, והפכה האכזריות. ההסתפקות והשמחה בחלקו מעניני הטוב, והפכה מעניני הרע, וכן כל שאר פרטי המדות. והנה שעה החכמה העליונה כל פרטי הענינים מזה המין שראויים למצא ולפלל אפשרותם בחק האנושיות, לפי התכלית העקרי שזכרנו במקומו, והמציאה אותם בכל בחינותיהם, סבותיהם ומסובביהם וכל המתלוו להם, וחזקה אפשרותם באדם. ואמנם לשימצאו כל אלה הענינים, הצרכו מצבים שונים בבני האדם, שכלם יהיו נסיון להם במה שיתנו מקום לכל פרטי בחינות הרע האלה, ומקום לאדם להתחזק כנגדם ולתפס בטובות. דרך משל, אם לא היו עשירים ועניים, לא היה מקום לשיהיה האדם לא מרחם ולא אכזרי, אך עתה הנה ינסה העשיר בעשרו, אם יתאכזר על העני הצריך לו או אם ירחם עליו. וכן ינסה העני, אם יסתפק במועט שבידו ויודה לאלקיו או להפך. עור יהיה העשיר לעשיר נסיון לראות אם ירום בו לבו, או אם ימשך בו אחר הבלי העולם ויעזב את עבודת בוראו יתברך. ואם עם כל עשורו יהיה עניו ונכנע, ומואס בהבלי העולם ובחור בתורה ועבודה, וכן כל כיוצא בזה. ואמנם חלקה החכמה העליונה את עניני הנסיון האלה בין אישי מין האנושי, כמו שגזרה בעמק עצתה היותו ראוי

ונאות. ונמצא לכל איש ואיש מבני האדם חלק מיוחד בנפשו
 ובמלחמת היצר, והוא פקדו ומשאו בעולם הזה וצריך לעמוד בו
 כפי מה שהוא. ויודנו מעשיו במדת דינו יתברך, כפי המשא אשר
 נתן לו באמת בכל בחינותיו בתכלית הרקרוק. והנה זה כעבדי
 המלך שכלם עומדים למשמעתו, ובין כלם צריך שתשלם
 עבודת מלכותו, והנה הוא מפלג לכל אחד מהם חלק מה, עד שבין
 כלם ישלמו כל החלקים המצטרכים לו. והנה כל אחד מהם מטל
 עליו השלמת החלק ההוא אשר נמסר לו, וכפי פעלתו בפקדו פן
 יגמלוהו המלך. אך מדת החלוק הזה ודרכיו, נשגבים מאד
 מהשגתנו ואי אפשר לנו לעמוד עליהם, כי אם החכמה העליונה
 הנשגבה מכל שכל היא שערתם והיא סודתם באפן היותר שלם:

ב. והנה בהיות עניני העולם כלם נמשכים ונעתקים
 בהשתלשלות מענין לענין, ממציאיותם בנבדלים עד
 מציאיותם בגשמיים וכמו שזכרנו לעיל בחלק א' פרק ה', הנה
 כל הענינים האלה, פרטי נסיונו של האדם כמו שזכרנו, מתחיל
 שדש בחינותם בנבדלים לפי המציאות השיך בהם מתקון
 וקלקול כמו שכתבתי למעלה. וכפי ענינם שם נדונין ונגזרים
 להמצא ולהתפשט עד הגשמיות באישים הראויים להם, עד
 שבכלל דין החלוק הזה, יכנסו כל פרטי המציאות למררגותיהם.
 ועל כלם השקיפה החכמה העליונה, וכפי אמתת מציאותם תגוד
 את היותר נאות והגון, וזה ברור כפי העקרים שהקדמנו:

ג. נמצא לפי השרש הזה, שהצלחות העולם הזה וצדותיו יהיו
 לשינסה במ האדם בחלק מחלקי הנפיון, ששערה החכמה
 העליונה היותר נאות לאיש ההוא:

ד. ואמנם עוד סבה אחרת נמצאת להם על פי דרכי המשפט והגמול, והוא כי הנה גזר השופט העליון יתברך, שמתולדת מעשה האדם עצמו, יהיה העזרו ממנו יתברך להקל לו השגת שלמותו והצילו מן המכשולים, כענין שנאמר, רגלי חסידיו ישמר. ואולם וראי שגם בזה מדרגות מדרגות יש, כי ימצא אחר ששודת הרין תתן כפי מעשיו שכבר עשה, שיעזרהו הבורא יתברך עזר מעט. ואחר, שדינו יהיה שיעזרהו עזר יותר גדול, ויקל עליו השגת השלמות קלות רב. ואחר, שיהיה ראוי להעזר עזר היותר גדול. וכן בהפך, כבר ימצא מי שכפי הרין יהיה ראוי שלא יעזרהו מן השמים, אך לא יקשו עליו השגת השלמות. ואחר, שמשפטו יצא שירבו לו העכובים, ויצטרך לו חזק גדול ועמל רב עד שישגיגו. ואחר, שהוא הרשע הגמור, שישתמו בפניו כל דרכי התקון וירחוק ברעתו. ויש בכל הדברים האלה פרטי פרטים רבים מאד. והנה נמצא, שאפשר שיזכה האדם ויגזרו עליו הצלחות בעולם הזה לסייעו בעבודתו, למען יהיה נקל לו השיגו את השלמות המבקש, ולא ימצאו לו עכובים. ואפשר שיהיה נגזר עליו כפי מעשיו, הפסדים וצרות שיעמרו כחומה לפניו ויפסיקו בינו ובין השלמות, עד שיצטרך לו יותר עמל ויותר טרח לבקע את המחצה ההיא, ולהתאמץ עם כל טרדותיו להיות משיג את שלמותו על כל פנים. והפך זה לרשע, אפשר שיגזרו עליו הצלחות, לפתח לפניו פתח האברון שידחה בו. ואפשר שיגזרו עליו צרות, למנע אותו מן הרשע שהיה ברעתו לעשות. וזה יקרה, כשידע המנהיג העליון שאין ראוי לאותו הרשע שיעשה מטעם מה. והוא מה שהיה דור מתפלל, אל תתן ה' מאווי רשע וזממו אל תפק (תהלים ק"מ טו). ואמנם הנה הוא יתברך שמו עושה כל הענינים האלה בחכמתו

הנפלאה, הכל כפי מה שראוי לטובת כלל בריותיו כמו שזכרנו, והוא הן את הבריות בכל מצביהם כפי מה שהם באמת. פרוש – כי הנה אינו דומה מי שהוא במצב הרוח ומתרשל מעבודתו, ומי שהוא במצב החזק ונטרד בלחצו ולא ישרים את חקו. והנה דינם לא יהיה שוה, אלא ירחן כל אחד כפי מה שהוא באמת, אם שוגג ואם מזיד, אם אנוס ואם פועל ברצונו, והוא יתברך שמו יודע אמתת כל הדברים, המעשים והמחשבות, ודן אותם לאמתם:

ה. ואולם מן השרש הזה יצא עוד ענף אחר בענין היסורין. כי עוד אפשר שיהיה אדם צדיק ובירו חטאים, או בינוני ושקול במעשיו, ותהיה הגזרה עליו שיעורדרוהו לתשובה, והנה אז ייסרוהו מן השמים כדי שישים אל לבו ויפשפש במעשיו. ואמנם אין היסורין האלה ממין יסורי הכפרה שזכרנו למעלה, שתכליתם למדק העונות בעולם הזה, אבל יסורין אלה יסורי הערה הם, להעיר הלב לתשובה, כי אולם לא נבדאו הענשים אלא בהעדר התשובה, אבל הנדצה לפניו יתברך הוא שלא יחטא האדם, ואם יחטא ישוב, ואם לא שב – כדי שלא יאבד יצטרף בענשים. ועל כן יבואו תחלה יסורים להערה, ואם לא יתעורר האדם בהם אז יתסר ביסורי המרוק. ועל ענין זה אמר אליהוא: ויגל אזנם למוסד, ואמר כי ישובון מאון (איוב ל"ו י"ו). וצריך שתדע, שגבול נתן למרשיע עד מתי יניחוהו שיהיה מרשיע והולך כבחירתו הדעה, וכשיגיע לאותו הגבול, הנה לא ימתינו לו כלל וישמר מעל פני האדמה. והוא מה שקראו חז"ל, מלוי הסאה (סוטה ט"ג), ומה שאמר הכתוב, במלאת ספקו יצר לו (איוב כ' כ"ב). והנה עד הזמן ההוא אפשר

שִׁיצְלִיחַ וַיִּלְךְ מִן הַטַּעַם שֶׁזָכְרָנוּ לְמַעַלָּה, שֶׁהוּא לְפַתַח לוֹ פֶּתַח
הָאֲבֹדוֹן, וְהוּא מֵה שְׁאֲמְרוּ ו"ל, הִבָּא לְטַמֵּא פּוֹתַחִין לוֹ (וימא
ל"ח). אֵךְ כְּשִׁיגִיעַ לְאוֹתוֹ הַגְּבוּל, כִּבְר הַגִּיעַ לְאֲבֹדוֹן וַיֵּאבֵר,
וְהִנֵּה אִזּוּ יַחֲרָה אִף ה' בּוֹ וְתַפֵּל עָלָיו שׂוֹאָה שִׁישְׁמַד בָּהּ:

ז. עוֹד צְרִיךְ לְדַעַת, שֶׁהִנֵּה הַהֲשָׁגָה הָעֲלִיּוֹנָה, בְּכֹל פֶּרֶט
מִהַפְרָטִים, מִשְׁגָּחַת עַל כָּל הַנְּקָשָׁר בּוֹ מִן הַקּוֹדְמִים וּמִן
הַמְּאַחֲדִים. וְסוֹף דְּבַר, מִשְׁגָּחַת בְּהִשְׁגָּחַת כָּל פֶּרֶט עַל כָּל הַכֹּלֵל
כְּלוּ, מִצַּד כָּל מַה שְׁמַתִּיחִים כָּל הַחֲלָקִים עִם כָּל חֶלֶק לְבַנְיָנוּ שֶׁל
הַכֹּלֵל. וּמִמָּה שִׁישְׁקֹף בְּדִינוֹ שֶׁל אִישׁ מִהָאִישִׁים, הוּא מְדַרְגָּתוֹ
וּמִצְבּוֹ בְּמַה שְׁקֹדְמוֹ לוֹ, דְּהֵינּוּ הָאֲבוֹת, וּבְמַה שִׁיתְאַחֲרוּ לוֹ, דְּהֵינּוּ
הַבְּנִים, וּמַה שְׁעָמוּ, דְּהֵינּוּ בְּנֵי הַדּוֹר אוֹ בְּנֵי הָעֵיד אוֹ בְּנֵי הַחֲבֵרָה.
וְאַחַר כָּל הַהֲשָׁקְפוֹת הָאֵלֶּה, יִגְדֹּד עָלָיו הַחֲלֵק בְּעִבּוּדָה וּבְנִסְיוֹן
שֶׁזָכְרָנוּ לְמַעַלָּה, וַיִּתֵּן לוֹ הַמֶּשָׁא לְעַבֵּד לְפָנָיו יִתְבָּרַךְ. [וְאוּלַם הַנֶּךָ
רוֹאֵה שֶׁהוּוּ רַק בְּעֵנֵן הַדִּין שֶׁל הָעוֹלָם הַזֶּה, וְהוּא מֵה שְׁאֲמַרְתִּי
שִׁיגְזֹר עָלָיו הַחֲלֵק בְּעִבּוּדָה, דְּהֵינּוּ בְּאִיזָה מִצְבָּ יִמְצָא בְּעוֹלָם הַזֶּה,
שְׁכַפִּי אוֹתוֹ הַמִּצְבָּ, כִּף יִהְיֶה הַמֶּשָׁא שְׁעָלָיו. אֵךְ לְעוֹלָם הִבָּא אִין
אָדָם נֶדוּן אֵלָא לְפִי מַעֲשָׂיו, כִּפִּי הַמִּצְבָּ שֶׁהִיָּה בּוֹ, וְהוּא מֵה שְׁאֲמַר
הַנְּבִיא, בֵּן לֹא יֵשָׂא בְּעוֹן הָאָב (ויחזקאל י"ח כ"ז). וְזֶה, כִּי הִנֵּה אִם יִזְכֶּה
אָדָם שֶׁתַּפְסֵק לוֹ גְּדֻלָּה וְעֶשֶׂר, הִנֵּה בְּנָיו יִלְדוּ עֲשִׂירִים, וְאִם לֹא
יִתְחַדֵּשׁ עֲלֵיהֶם עֵינָן, יִהְיוּ עֲשִׂירִים וּבְעֲלֵי גְדֻלָּה, וְכֵן לְהַפְךָ. נִמְצָא
שֶׁלֹּא הַגִּיעַ הָעֶשֶׂר הַזֶּה לְאוֹתָם הַבְּנִים, אֵלָא מִצַּד הַיּוֹתָם בְּנֵי אוֹתָם
הָאֲבוֹת. וְאוּלַם אִמְתַּת הָעֵינָן כִּף הוּא, שֶׁהָאָדָם יִזְכֶּה לְבַנְיָו בְּחַמְשָׁה
דְּבָרִים שְׁמָנוּ ו"ל, וּכְבֹר אֶפְשָׁר שִׁיִּלְר אָדָם בְּטוֹבָה, מִצַּד הַיּוֹת אֲבִיו
כִּבְר מְחֻזָּק בָּהּ, וְאֶפְשָׁר גַּם כֵּן שֶׁמִּצַּד זְכוֹת אֲבִיו, תִּגִּיעַ לוֹ טוֹבָה

בזמן מן הזמנים או להפך. ומצד אחר, אפשר שתפסק הצלה או טובה לו על זרע שעתיד לצאת ממנו. וכן מצד מקומו או חברתו, אפשר שתפסק עליו טובה או רעה מטובות העולם הזה ודעותיו:

ח. ואמנם מלבד כל זה יש עוד ענין אחר נמשך משני חלקי ההנהגה שזכרנו, האישית והכללית, והוא כי הנה השקיפה החכמה העליונה על כל מה שהיה ראוי שימצא לתקון המין, שיעשה ממנו קבוץ השלמים שזכרנו למעלה. ודאטה שהיה ענין נאות להם מאד, שיהיה בכח קצתם להועיל לקצתם ולהטיב להם.

פרוש – שלא יחלט הרבר שדק מי שיגיע בכח שלו עצמו אל השלמות יהיה מן הנמנים בקבוץ בני העולם הבא, אלא גם מי שכבר יגיעוהו מעשיו שבהתלותו באחר וכאי ממנו, יוכל להנות בשלמות, הנה יבנס בכלל הרוא, אלא שיהיה במדרגה תחתונה, שהיא מדרגת הבתלה בתברו. ונמצא שלא ירחה מן השלמות לגמרי, אלא מי שלא יהיה ראוי להנות בו, לא מצד עצמו ולא מצד התלותו בזולתו. ונמצאת על ידי זה ההצלה מרבה, וידבו יותר הנהגים. ואולם הנהגים ומהנים לאחרים, ודאי שאלו יהיו היותר גדולים בקבוץ הרוא, והם יהיו הראשים, והצריכים לתלות בם יהיו משעבדים להם וצריכים להם. וכרי שיהיה מקום לתקון הגדול הזה, קשר מתחלה את האישים זה עם זה, והוא ענין, כל ישראל ערבים זה לזה שזכרו ז"ל (שמעתי ל"ט), כי הנה על ידי זה נמצאים מתקשרים קצתם בקצתם ולא נפרדים איש לעצמו. והנה מדה טובה תמיד מרבה, ואם נתפסים זה על זה בחטא, כל שכן שיועילו זה על זה בזכות. ואמנם על פי שרש זה נסוד, שיגיעו צדות ויסודין לאיש צדיק, ויהיה זה לכפרת חורו. והנה מחויב

הצדיק הוא, לקבל באהבה היסורין שיזדמנו לו לתועלת דורו, כמו שהיה מקבל באהבה היסורין שהיו ראויים לו מצד עצמו. ובמעשה הזה מטיב לדורו, שמכפר עליו, והוא עצמו מתעלה עלוי גדול, שנעשה מן הראשים בקבוץ בני העולם הבא וכמו שזכרנו. ואולם מזה הסוג עצמו ימצא עוד מין אחר יותר גבוה במעלתו מאותו שזכרנו. וזה כי מה שזכרנו, הוא שילקה הצדיק על בני דורו שהיו ראויים לענש גדול מאד וקרובים לכליה או לאבדון, והוא ביסוריו מכפר עליהם ומצילים בעולם הזה ומועיל להם גם לעולם הבא. אמנם יש עוד יסורין שנתנים לחסידים היותר גדולים המשלמים כבר בעצמם, והם לעזר למה שצריך לכלל גלגולי ההנהגה שיגיעו אל הסוף שהוא השלמות. ופרוש הענין, כי הנה מצד הסדר הראשון שהסדר להנהגת העולם וגלגוליו, כבר היה צריך לאדם שיסבל קצת צער, לשיגיע הוא וכל העולם עמו אל השלמות. והוא מה שהיה מתילד ונמשך מהעלם אורו יתברך והסתר פניו, שהושם לאחד מיסודות עניני מצבו של אדם כמו שזכרנו למעלה. וכל שכן אחרי שרבו הקלקולים בעולם, מצד חטאים על חטאים גדולים ועצומים שנעשו בו, הנה נתרבה יותר ההסתר ונעלם הטוב, ונמצא העולם ובריותיו במצב שפל ורע. וצריך על כל פנים, שעל ידי גלגולים שתגלגל חכמתו הנפלאה בעולם, יגיעו הדברים אל תקון. ומעקרו של גלגולים הוא, שיקבלו בני האדם ענשים כדי רשעתם, עד שתמצא מדת הדין מפיסת. ואולם סדר האדון ברוך הוא שהשלמים והחשובים יוכלו לתקן בעד אחרים וכמו שזכרנו, ותפגע בהם מדת הדין תחת פגיעה בכלל העולם. ואמנם כיון שהם בעצמם שלמים וראויים לטוב, שהם מתיסרין רק בעבור האחרים, ודאי שתתפייס מדת הדין במועט בהם כבמרב

בחוטאים עצמם. ולא עוד אלא שעל ידי זה זכותם נוסף וכחם מתחזק, וכל שכן שיכולים לתקן את אשר עותו האחרים. והינו כי לא רי שיתקנו למה שבבני דורם, אלא גם לענין כל מה שנתקלקל העולם מאז נהיו בו חטאים ועד עתה. ובודאי שאלה יהיו אחרי כן בקבוץ השלמים, ראשי הראשים והיותר קרובים אליו יתברך:

ט. והנה כל זה שזכרנו עד עתה על צד המשפט, מתבאר עוד על צד המציאות כפי אמתת סדריו וכמו שזכרנו לעיל. כי הנה בחטאים מתרביית הזהמא ומתעצמת בבני האדם ובעולם, וגורמת לאורו יתברך שיסתר ויתעלם העלם על העלם. וכפי התמרק הזהמא הזאת והטהר הבריות ממנה, כן חוזר אורו יתברך ומתגלה גלוי על גלוי. ואמנם היסודין הם הממדרקים את הזהמא בין בפרט בין בכלל, ועל ידי יסודי החשובים האלה, מתמרקת והולכת לה מכלל הבריאה כלה, ומתקרב העולם מדרגה אחר מדרגה אל השלמות:

י. עוד שרש אחר נמצא להנהגה בעניני העולם הזה, והוא שהחכמה העליונה סדרה להרבות עוד ההצלה כמו שזכרנו, שנשמה אחת תבוא לעולם הזה פעמים שונות בגופים שונים, ועל ידי זה הנה תוכל לתקן בפעם אחת את אשר קלקלה בפעם אחרת, או להשלים מה שלא השלימה. ואולם בסוף כל הגלגולים, לדין שלעתיד לבא, הנה הדין יהיה עליה כפי כל מה שעבר עליה מן הגלגולים שנתגלגלה ומן המצבים שהיתה בהם. והנה אפשר שיגיעו ענינים לאדם שנשמתו מגלגלת, כפי מה שיגדום לה מצד מה שעשתה בגלגול קודם, וינתן לאדם ההוא בעולם מצב כפי זה, וכפי המצב שינתן לו יהיה המשא אשר יטל עליו וכמו שזכרנו

לעיל. וכבר רינו יתברך שמו מדרקק על כל אדם לפי מה שהוא בכל בחינותיו, פרוש - בכל פרטי מצבו. באפן שלא יעמס לעולם על אדם לעולם הבא שהוא הטוב האמתי, אשמה שאין לו באמת, אבל יגיע לו מן המשא והפקדה בעולם הזה כפי מה שתפוג לו החכמה העליונה, וכפי זה ידונו מעשיו. והנה פרטי בחינות רבות ימצאו בענין זה של הגלגול, איך יהיה האדם נדון לפי מה שהוא בגלגולו, ולפי מה שקדם בגלגול אחר, לשיהיה הכל על פי המשפט האמתי והישר, ועל כל זה נאמר, הצוד תמים פעלו כי כל דרכיו משפט וכו' והרים לי כו'. ואין בברואים ידיעה שתוכל לכלל מחשבותיו יתברך שמו ועמק עצתו, רק הכלל הזה ידענו ככל שאר הכללים, שאחד ממקודות מקריהם של בני האדם בעולם הזה הוא הגלגול, על פי אותם החקים והמשפטים הישרים שהוחקו לפניו יתברך להשלמת זה הענין כלו:

יא. נמצאו לפי כל מה שבארנו, סבות שונות ומתחלפות למקרי בני האדם בעולם הזה, אם לטוב ואם למוטב. ואמנם אין הענין שכל מקרה שיקרה ימשך מכל הסבות האלה, אבל הענין הוא, שמכל אלה הסבות ימשכו מקרים לבני האדם בעולם, וימצאו מקרים נמשכים מסבה אחת, ואחרים מסבה אחרת. ואמנם החכמה העליונה היודעת ומשקפת תמיד על כל מה שהוא גאות לתקון כלל הבריאה, הנה היא שוקלת בעמק עצתה כל הדברים ביחד, ועל פי זה מנהגת את העולם בכל פרטיו. כי אולם אי אפשר לכל הסבות האלה, שיולידו תולדותיהם תמיד בשוה, כי פעמים רבות אפשר לאחת שתכחיש את חברתה. כי הנה דרך משל, אפשר שלפי זכות האבות יגיע לאדם אחד עשר, ולפי

מעשיו עני, ולפי החלוק הפללי עשר או עני. ואפלו לפי המעשים עצמם, כבר יעשה איש מעשה אחר, יהיה הדין בו שתבא לו טובה אחת, ומעשה אחר, יהיה הדין בו שתחסר לו הטובה ההיא. ואולם החכמה העליונה שוקלת ומכרעת את הכל על הצד היותר טוב, ומזמנת לכל איש ואיש ענינים ממין אחד וענינים ממין אחר, פרוש – ענינים נמשכים אחר אחת הסבות, וענינים נמשכים אחר סבה אחרת, אמנם לא יקרה מקרה לאדם שלא יהיה כפי אחת מן הסבות שזכרנו. והפרטים אי אפשר לאדם שידעם כלם, וכבר ידענו הרבה כשידענו כללי הענינים למיניהם וכמו שזכרנו:

יב. ואולם צריך שתדע, שהמקרים הקורים לבני האדם יש בהם שני מינים: האחד – מקרים תכליתיים, והשני – אמצעיים. פרוש – תכליתיים, מקרים שיהיו נגזרים על האדם להיותם ראויים לו מצד אחת מהסבות שזכרנו למעלה. ואמצעיים, מקרים שיקרו לו כדי שעל ידם יגיע לו מקרה אחר שראוי לו. והוא קענין, אורך ה' כי אנפת בי (ישעיה י"ב א'), שפרשו ז"ל, שנשברה רגל פרתו ונפלה ומצא סימא תחתיה ונדה לאו. או שימלט ממקרה שראוי שלא יגיע לו, כגון שנתעכב ולא הלך בפסיגה שהיה רוצה לילך, וטבעה הספיגה בים. וגם אמצעיים אלה אפשר שיהיו לצורך עצמו של האדם שיקרו לו, ואפשר שיהיו לצורך זולתו, לשתבא על ידי זה טובה או רעה לזולתו. ואמנם החכמה העליונה, כמו שתשער הענינים שראוי שיגיעו לאדם, תשער גם כן האמצעיים שעל ידם יגיעו לו, עד שימצא הכל נגזר בתכלית הדקדוק למה שהוא היותר טוב באמת:

חלק ב פרק ד - בענין ישראל ואמות העולם

א. מן הענינים העמקים שבהנהגתו יתברך הוא ענין ישראל ואמות העולם, שמצד טבע האנושי נראה היותם שוים באמת, ומצד עניני התורה הם שונים שנוי גדול ונבדלים כמינים מתחלפים לגמרי. והנה עתה נבאר בענין זה באור מספיק, ונפרש מה שבו מתדמים זה לזה, ומה שבו מתחלפים זה מזה:

ב. אדם הראשון קדם חטאו היה במצב עליון מאד ממה שהוא האדם עתה, וכבר בארנו ענין זה בחלק א' פרק ג'. ומדרגת האנושיות לפי המצב ההוא היתה מדרגה נכבדת מאד, ראויה למעלה רמה נצחית כמו שזכרנו. ואלו לא היה חוטא, היה משתלם ומתעלה עוד עלוי על עלוי. והנה באותו המצב הטוב היה לו להוליד תולדות, מספר משעך מחכמתו יתברך, על פי אמתת מה שראוי לשלמות הנהגים בטובו יתברך, והיו כלם נהנים עמו בטוב ההוא. ואמנם התולדות האלה שהיה ראוי שילידי, נגזרו ושערו מלפניו יתברך משערים בהררנות מחרות, פרוש שיהיה בהם ראשיים ונטפלים, שרשים וענפים, נמשכים זה אחר זה בסדר מיוחד כאילנות וענפיהם, ומספר האילנות ומספר הענפים הכל משעך בתכלית הדקדוק. והנה בחטאו ירד מאד ממדרגתו, ונכלל בו מן החשך והעכירות שעור גדול וכמו שזכרנו. וכלל המין האנושי ירד ממדרגתו ועמד במדרגה שפלה מאד, בלתי ראויה למעלה הרמה הנצחית שהתעתד לה בראשונה, ולא נשאר מוזמן ומוכן אלא למדרגה פחותה ממנה פחיתות רב, ובבחינה זאת הוליד תולדות בעולם, כלם במדרגה השפלה הזאת שזכרנו. ואמנם, אף על פי כן, לא חדל מהמצא בכלל מדרגת המין האנושי מצד שרשו האמתי, בחינה עליונה מן

הבחינה שהיה המין הזה אז בזמן קלקולו, ולא נדחה אדם הראשון לגמרי שלא יוכל לשוב אל המדרגה העליונה, אבל נמצא בפעל במדרגה השפלה ובבחינה כחנית אל המדרגה העליונה. והנה נתן הארון בדרך הוא לפני התולדות הם שנמצאו באותו הזמן, את הבחירה, שיתחזקו וישתדלו להתעלות מן המדרגה השפלה ולשים עצמם במדרגה העליונה. והניח להם זמן לדבר, כמו ששערה החכמה העליונה היותו נאות להשתדלות הזה, ועל דרך מה שמנחת עתה לנו, לשנהיה משיגים השלמות והמדרגה בקבוץ בני העולם הבא כמו שזכרנו לעיל. כי הנה כל מה שהוא השתדלות צריך שיהיה לו גבול:

ג. והנה ראתה החכמה העליונה היות ראוי שזה ההשתדלות יתחלק לשרשי וענפי. פרוש - שיהיה בתחלה זמן ההשתדלות לשרשים שבתולדות, ואחר כך לענפים שבהם. והינו כי המין האנושי כלו היה צריך עדין שיקבע ענינו כראוי, ויתקן מן הקלקולים שנהיו בו. ולפי סדר ההדרגה, הנה היה ראוי שיקבעו בראשונה שרשיהם וראשיהם של תולדות האדם, לעמד במדרגה מתקנת, ויעמדו בה הם וענפיהם, כי הענפים ימשכו תמיד אחר השרש. והנה הגבל הזמן להשתדלות השרשי הזה, שמי שיזכה מכלל הנמצאים באותם הזמנים שהיה שער זה נפתח והיה בידם להגיע לזה הענין וכין את עצמו כראוי, יקבע לשרש אחר טוב ויקר, מוכן למעלה הרמה, הראויה למי שהוא אדם במצב הטוב ולא אדם במצב המקלקל. וכן ישיג שיתן לו להוציא תולדותיו הראויים לו, כלם בבחינתו, פרוש - באותה המדרגה והמצב שכבר השיג הוא בשרשיותו. והיה הזמן הזה מאדם הראשון עד זמן הפלגה.

והנה כל אותו הזמן לא חולו צדיקים ורשעים האמת לרבים, כגון חנוך, מתושלח, שם ועבר, ומזהידים אותם שיתקנו את עצמם. וכיון שנתמלאה סאתם של הבריות, והינו בזמן הפלגה, שפט במדת משפטו יתברך היות ראוי שיגמר זמן ההשתדלות השרשי, ויהיה קצם של הרברים, שיקבע מה שראוי לקבע בבחינת השרשים, לפי מה שכבר נתגלגל ונהיה עד עת הקץ ההוא. ואז השגיח יתברך שמו על כל בני האדם, וראה כל המדרגות שהיה ראוי שיקבעו בהם האנשים ההם כפי מעשיהם, ויקבעם בהם בבחינתם השרשית כמו שזכרנו. והנה כפי מה שהנחו הם, כן נגוד עליהם שיהיו מוציאים התולדות, כפי מה שכבר שעד שהיה ראוי לשרש ההוא. ונמצאו כלם מינים קבועים בעולם, כל אחד בחקו וטבעו, ככל שאר המינים שבבריות, ונתן להם להוציא תולדותיהם בחקם ובחינתם ככל שאר המינים. ואמנם נמצאו כלם לפי המשפט העליון, ראויים לשאר במדרגה האנושית השפלה שהגיעו לה אדם הראשון ותולדותיו מפני החטא, ולא גבוהים מזה כלל. ואברהם לבדו נבחר במעשיו ונתעלה, ונקבע להיות אילן מעלה ויקר, כפי מציאות האנושיות במדרגתו העליונה, ונתן לו להוציא ענפיו כפי חקו. ואז נתחלק העולם לשבעים אמות, כל אחד מהם במדרגה ידועה, אבל כלם בבחינת האנושיות בשפלותו, וישראל בבחינת האנושיות בעליו. והנה אחר הענין הזה נסתם שער השרשים והתחיל הגלגול וההנהגה בענפים, כל אחד לפי ענינו. ונמצא שאף על פי שלכאורה נראה ענינו עתה וענין הקודמים שוה, באמת אינו כד. אלא עד הפלגה היה הזמן לשרשי האנושיות, ונתגלגלו הרברים בבחינה זו. וכשהגיע קץ זמן זה, נקבע הרבר כפי המשפט, והתחיל זמן אחד שהוא זמן הענפים, שעורבו בו עתה:

ד. ומרב טובו וחסדו יתברך, גזר ונתן מקום אפלו לענפי שאר האמות, שבבחירתם ומעשיהם יעקרו עצמם משרשם, ויכללו בענפיו של אברהם אבינו עליו השלום אם יצו. והוא מה שעשהו יתברך שמו לאברהם אבינו עליו השלום אב לגרים, ואמר לו, ונברכו בך כל משפחת האדמה. ואולם אם לא ישתדלו בזה, ישארו תחת אילנותיהם השרשיים כפי ענינם הטבעי:

ה. וצריך שתדע, שכמו שכלל תולדות האדם מתחלק לאילנות שרשיים וענפיהם עמהם כמו שזכרנו, כן כל אילן ואילן בפני עצמו, יבחנו בו הענפים הראשיים, שמהם נמשכים ומתפרטים כל שאר הפרטים. ואמנם ענפי אילנו של אברהם אבינו עליו השלום, הכוללים, הנה הם עד ששים רבוא, שהם אותם שיצאו ממצרים ונעשית מהם אמה הישראלית, ולהם נחלקה ארץ ישראל. וכל הבאים אחריהם, נחשבים פרטים לתולדות הענפים הכוללים האלה. והנה לאלה נתנה התורה, ואז נקרא שעמד אילן זה על פרקו. ואולם חסד גדול עשה הקדוש ברוך הוא עם כל האמות, שתלה דינם עוד עד זמן מתן התורה, והחזיר את התורה על כלם שיקבלוה, ואם היו מקבלים אותה, עדין היה אפשר להם שיתעלו ממדרגתם השפלה. וכיון שלא רצו, אז נגמר דינם לגמרי, ונסתם השער בפניהם סתום שאין לו פתיחה. ואך זה נשאר לכל איש ואיש מן הענפים בפרטיהם, שיתגיד בעצמו ויכנס בבחירתו תחת אילנו של אברהם אבינו:

ו. ואולם לא היתה הגזרה להאביד את האמות האלה, אבל היתה הגזרה שישארו במדרגה השפלה שזכרנו, והוא מין אנושיות שהיה ראוי שלא ימצא אלו לא חטא אדם הראשון,

והוא בחטאו גרם לו שימצא. ואמנם פיון שיש בהם בחינה אנושית, אף על פי שהיא שפלה, רצה הקדוש ברוך הוא שיהיה להם מעין מה שראוי לאנושיות האמתית, והינו שיהיה להם נשמה כעין נשמות בני ישראל, אף על פי שאין מדרגתה מדרגת נשמות ישראל אלא שפלה מהם הרבה. ויהיו להם מצות, יקנו בהם הצלחה גופיית ונפשיית גם כן כפי מה שראוי לבחינתם, והם מצות בני נח. והנה מתחלת הבריאה נזמנו כל הרברים להיותם כך אם יהיה שיחטא האדם, וכמו שנבאר אף על שאר החוקים והעצמים על התנאי, וכמאמרם וזכרונם לברכה:

ז. ואולם, לעולם הבא, לא תמצאנה אמות וזולת ישראל, ולנפש חסידי אמות העולם ינתן מציאות בבחינה נוספת ונספחת על ישראל עצמם, ויהיו נטפלים להם כלבוש הנטפל לאדם, ובבחינה זו יגיע להם מה שיגיע מן הטוב, ואין בחקם שישגיגו יותר מזה כלל:

ח. והנה בשעה שנחלק העולם כך, שם הקדוש ברוך הוא שבעים פקידים מסוג המלאכיי, שיהיו הם הממנים על האמות האלה, ומשקיפים עליהם ומשגיחים על עניניהם. והוא יתברך שמו לא ישגיח עליהם אלא בהשגחה כללית, והשר הוא ישגיח עליהם בהשגחה פרטית, בכח שמסר לו האדון ברוך הוא על זה. ועל דבר זה נאמר, רק אתכם ידעתי מכל משפחות האדמה (עמ"ס ב' ב'). ואמנם לא מפני זה תעדר חס ושלום ידיעתו יתברך בפדטיהם, כי הכל צפוי וגלוי לפניו יתברך מעולם, אבל הענין הוא, שאינו משגיח ומשפיע לפדטיהם. ודבר זה תבינוהו במה שנבאר עוד לפנינו בסיעתא דשמיא:

ט. ואולם במעשיהם של ישראל תלה האדון ברוך הוא תקון

כל הבריאָה ועלוּיָה כְּמוֹ שְׁזָכְרָנוּ, וְשֶׁעֵבַד כְּבִיכּוֹל אֶת הַנְּהַגְתּוֹ לַפְּעֵלִים, לְהַאֲדִיר וּלְהַשְׁפִּיעַ אוֹ לְסַתֵּר וּלְהַתְּעֵלֵם חֵס וּשְׁלוֹם עַל פִּי מַעֲשֵׂיהֶם. אֲךָ מַעֲשֵׂה הָאֱמוּנוֹת לֹא יוֹסִיפוּ וְלֹא יִגְרְעוּ בְּמַצִּיאוֹת הַבְּרִיאָה, וּבְגִלּוּיֹו יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ אוֹ בְּהִסְתָּרוֹ, אֲבָל יִמְשִׁיכוּ לְעֲצָמָם תּוֹעֵלֶת אוֹ הַפְּסֵד, אִם בְּגוֹף וְאִם בְּנַפְשׁ, וְיוֹסִיפוּ כַח בֶּשֶׁד שְׁלֵהֶם אוֹ יַחֲלִישׁוּהוּ:

י. וְאִמְנָם אֲף עַל פִּי שְׂאִין הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא מְשַׁיֵּחַ עַל הָאֱמוּנוֹת בְּפִרְטֵיהֶם, כְּכֹר אֲפֹשֶׁר שִׁישְׁגִיחַ עֲלֵיהֶם לְצַדֵּק יַחֲדוּ אוֹ רַבִּים מִיִּשְׂרָאֵל. אִמְנָם זֶה בְּבַחֲנֵינָת הַמְּקָרִים הָאֲמֻצְעִיִּים שֶׁבָּאֲרָנוּ בְּפֶרֶק הַקּוֹרֵם:

חֶלֶק ב פֶּרֶק ה – בְּאִפְן הַהֲשָׁגְחָה

א. הִנֵּה עַר הִנֵּה בְּאֲרָנוּ מִשְׁפְּטֵי הַהֲשָׁגְחָה. עֵתָה נִדְבַר בְּמָה שֶׁבְּאִפְן הַהֲשָׁגְחָה, וְעַנִּין זֶה יִתְחַלֵּק לְשְׁנֵי עֲקָרִים, הָאֶחָד בְּהַשְׁקָפְתּוֹ יִתְבָּרַךְ, וְהַשְּׁנִי בְּהַשְׁפָּעְתּוֹ:

ב. בְּהַשְׁקָפְתּוֹ יִתְבָּרַךְ, כְּכֹר יִרְעֵנוּ שֶׁהוּא יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ יוֹדֵעַ כָּל וְאִין אֲצִלוֹ חֲסֹדוֹן יִרְעֵה כָּלֵל, לֹא בְּעֵתִיד וְלֹא בְּהוֹה וְלֹא בְּעֵבֶד, כִּי כָּל מָה שֶׁהִיָּה וְיִהְיֶה כְּכֹר צָפִי הוּא לְפָנָיו מְעוֹלָם, וְלֹא נֶעְלַם מִמֶּנּוּ דָּבָר, וְכָל הַהוֹה גְּלוּי הוּא לְפָנָיו וְנוֹדֵעַ אֲצִלוֹ יִתְבָּרַךְ בְּכָל בַּחֲנִינוּתָיו, וְלֹא נִסְתָּר מִמֶּנּוּ כָּלֵל. אִמְנָם נִקְרָא שֶׁהוּא מְשַׁקֵּף עַל הַדְּבָרִים, מָה שֶׁהוּא דִין אוֹתָם וְגוֹזֵר עֲלֵיהֶם גְּזֵרוֹת, מְגַבְּלוֹת בְּגִבּוֹל הַזְּמַן שֶׁיִּרְדָּה הַחֲרָשָׁם בָּהֶם, וְעוֹד נִדְבַר מִזֶּה לְפָנִים בְּעוֹד הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ:

ג. אֲךָ הַשְׁפָּעְתּוֹ, הִיא מָה שִׁיּוֹצִיא רְצוֹנוֹ יִתְבָּרַךְ לַפְּעֵל, בְּאוֹתוֹ הַסֵּדֵר וְהַהֲדַרְגָּה שֶׁהוּא חֲפֵץ. וְהִנֵּה בְּהִיּוֹת שֶׁסֵּדֵר בְּרִיּוּתָיו בְּסֵדֵר הַדְּרָגָה וְהַשְׁתַּלְשְׁלוֹת, מִפְּנֵי שֶׁחֲפֵץ בְּסֵדֵר הוֹה, הִנֵּה כְּמוֹ

שְׂרָצָה בְּהַשְׁתַּלְשֻׁלוֹת זֶה בְּכַחֲנֵת מְצִיאֹת הַנְּבִרָאִים, כֵּן רוֹצֵה בּוֹ
בְּכַחֲנֵת הַתְּמַדָּת וּפְעֻלוֹתֵיהֶם בְּכָל עֲנִינֵיהֶם, וּבְסֹדֵר זֶה מְקִימֵם
בְּכָל בְּחִינּוֹתֵיהֶם וּמְשַׁפֵּיעַ בָּהֶם לְמַה שְׂרָצָה בְּעִנְיָנִים וַיְחַסְיֵהֶם.
וְהִנֵּה הוּא יִתְבַּרְךְ שְׁמוֹ יִשְׁפִיעַ לְמַלְאָךְ, וְהַמְּלָאָךְ לְמַלְאָךְ שֶׁתַּחְתּוֹ
בְּמַדְרָגָה, וְכֵן מְדַרְגֶה אַחַר מְדַרְגֶה, עַד שֶׁהַמְּלָאָךְ הָאֲחֵרוֹן יַפְעֵל
בְּגִשְׁמִיּוֹת לְקִים דָּבָר אוֹ לְחַדֵּשׁ אוֹתוֹ כְּפִי מַה שִׁיִּצְאָה גִזְרֵת רְצוֹנוֹ
יִתְבַּרְךְ. וְאִמְנָם קִיּוֹם כָּל הוּהוּ בְּכָל מְדַרְגֶה שֶׁהִיא, אִינּוֹ אֵלָא מִמֶּנּוּ
יִתְבַּרְךְ, כִּי הוּא יִתְבַּרְךְ שְׁמוֹ מְקִים בְּכַחוֹ הַנְּבִרָאִים וְהַשְׁתַּלְשֻׁלוֹת
כָּל אֶחָד כְּפִי עֲנִינּוֹ, אֲבָל הוֹצֵאת הַפְּעֻלוֹת לְגִשְׁמִיּוֹת, כְּפִי סֹדֵר
הַנִּמְצָאִים וַיְחַסְיֵהֶם שְׁזַכְּרֵנוּ לְמַעַלָּה, זֶה נַעֲשֶׂה בְּהַדְרָגָה שְׁזַכְּרֵנוּ:

ד. וְהִנֵּה שֵׁם הָאֲדוֹן בְּרוּךְ הוּא בְּטַבַּע כָּל פְּקִיד, לְעֹמֵד עַל
מְשֻׁמְרָתוֹ וְלְקִים בְּגִבּוּרָה מַה שְׁנִמְסַר בִּידוֹ, וְלֹא יִדְחָה
מִמְשֻׁמְרָתוֹ אֵלָא בְּאוֹתוֹ הַסֵּדֵר שֶׁסֵּדֵר הָאֲדוֹן בְּרוּךְ הוּא. דֶּרֶךְ
מִשָּׁל, שֶׁר הָאֵילָנוֹת יִשְׁתַּדֵּל וַיִּתְאַמֵּץ לְהַחְזִיק אֵילָנוֹתָיו. וְאוֹלָם
בְּהִיּוֹת הַגִּזְרָה מִלְּפָנָיו יִתְבַּרְךְ, יִחֹזַק שֶׁר הַרוּחַ אֶת הַרוּחַ כְּפִי
מַה שִׁיִּגְזֹר עָלָיו, וַיִּדְחָה שֶׁר הָאֵילָנוֹת כְּפִי זֶה, וַיַּעֲקֹדוּ כְּפִי זֶה
מֵאֵילָנוֹתָיו בְּכַח הַרוּחַ. וַיֵּשׁ בְּדַבְּרִים הָאֵלֶּה הַדְרָגָה רַבָּה
וּפְרִטִיּוֹת רַב, כִּי יֵשׁ הַמְּלָאכִים פְּקִידֵי הַטַּבַּע הַגִּשְׁמִי, הַמְּחַזְּקִים
כָּל חֻלְקֵי הַגִּשְׁמִיִּים בְּחֻקוֹתֵיהֶם הַטַּבְּעִיִּים, וְעַלֵּיהֶם שְׁרֵי גִזְרֹת
הַגִּמּוּל, הַמְּנִיעִים מִלְּאֲכִי הַטַּבַּע לְסַבֵּב הָעֲנִינִים לְפִי הַגִּזְרֹת,
וְכַמָּה פְּרִטִים לְפְרִטִים, כְּפִי נִפְלְאוֹת סִתְרֵי הַנְּהַגְתּוֹ יִתְבַּרְךְ:

ה. וְאוֹלָם הוּא יִתְבַּרְךְ שְׁמוֹ מִשְׁקִיף עַל הַכָּל, עֲלִיוֹנִים וְתַחְתּוֹנִים,
שְׂרָשִׁים וְעֲנַפִּים, וּמִכּוֹן תְּמִיר אֶל הַשְּׁלֵמוֹת הַכִּלְלִי, וְלִזְה מְסַבֵּב
כָּל הַבְּרִיאָה. וְנַחֲלַק הָעֵינִן בְּפְרִטּוֹ כְּפִי מַה שְׁנִמְצָא בְּהַכְּנָתָם,

אלה לדחות ואלה לקרב, אלה לצרף ואלה לנות, כל אחד כפי מה שראוי שיגיע לו, להקים כלל הבריאה על השלמות:

ו. והנה הוא יתברך שמו בדרצונו משנה סודי בראשית בכל עת שירצה, ועושה נסים ונפלאות כחפצו בדברים שונים, כמו שיגזר היותו נאות לתועלת הבריאה לפי הענין ולפי הזמן. ומה הוא זה שאמרו חכמינו זכרונם לברכה, תנאים התנה הקדוש ברוך הוא עם כל מעשה בראשית (ובראשית רבה ה'), לא שלא ישנה הקדוש ברוך הוא דבר מעתה, כי ודאי משנה הוא בכל עת שירצה שנוי גמור, אבל הענין הוא שבעת הבריאה הראה והודיע לכל שדשי הנבראים ענינם ואמתת מציאותם, והתכלית למה נבראו, ואל מה עתידים היו לסבב בגלגוליהם, ומה יהיה סוף ענינם, והשיגו וידעו שהכל היה הולך לתכלית הטוב האמתי ונתרצו בדבר ושמתו בו, והוא מה שאמרו ו"ל במקום אחר (ר"ה י"א. חילין ס"ז), כל מעשי בראשית לדעתם נבראו. ואמנם כשהודיעם הקדוש ברוך הוא אמתת ענינם וחכם ואמתת כל גלגולם, הראם כמו כן, שממה שהיה מצטרף לשלמותם, היה שיעשו בהם אותם הנסים לישראל או לצדיקים מהם באותם הזמנים. ואמנם הדבר הזה נאמר בשרשים העליונים, ואחרי כן על פי כל זה נשתלשלו בהשתלשלות ונקבעו הדברים בגשמיית כראוי להם, והעמדו עליהם הפקידים המחויקים אותם בחקם הטבעי. ובעת שרוצה הקדוש ברוך הוא, יגוד על הפקידים האלה ויעמדו מתפקידם, וישתנו ממהלכם הטבעי כפי מה שתהיה עליהם הגזרה. וכבר אפשר שהגעת הגזרה להם תהיה בדרכים שונים, פרוש - שתגיע, דרך משל, כמצות מלך עליהם, או כגזרת מושל שזעם, כענין שנאמר, ויגער בים סוף ויחרב וכו'

(תהלים ק"ו ט'), וכיוצא בזה מן הדרכים, הכל לפי הענין בזמנו:

חלק ב פרק ו - בסדר ההשגחה

א. סדר הארון בדרך הוא, שהנהגת עולמו כלה, בין מה שלמשפט המעשים של בני הבחירה, ובין למה שראוי להתחדש בעולם ובריותיו, יעשה בסדר פעין מלכות הארץ, וכן אמרו ז"ל, מלכותא דדיקעא פעין מלכותא דארעא, והינו בבתי דינין וסנהדראות, עם כל דרכיהם ותקותיהם. וזה כי הנה סדר בתי דינים שונים של נמצאים רוחניים, במדרגות ידועות ובסדרים ידועים, שלפניהם יערכו כל הענינים הראויים לשפט, ובגזרותם יקומו כל הדברים, וכמו שאמר דניאל, בגזרת עירין פתגמא וכו' (דניאל ה' י"ד):

ב. והנה הוא יתברך שמו מופיע בכל הסנהדראות האלה ומשפיע בהם, ומעמידם על תכן הענין באמת, שיצא המשפט לאמתו. ויש מן הסנהדראות שהקדוש ברוך הוא שם לראש, וכענין שנאמר, דאיתי את ה' ישב על כסאו וכל צבא השמים עומד עליו מימינו ומשמאלו ומלכיה א' כ"ב י"ט, ופרשו ז"ל, אלו מימינים לזכות ואלו משמאלים לחובה (תנחומא שמות י"ח), ואמר דניאל, עד די כרסון דמיו ועתיק יומין יתב וכו' דינא יתב וספרין פתיחו (דניאל ו' ט"ו). ואמנם עקר הדבר כך הוא, הנה כבר בארנו למעלה כמה מן הדקדוק נמצא בדין של כל איש ואיש. כי הנה בכלל, בכל איש מן האנשים, ימצאו טענות רבות לפי סבות שונות, להיות נדון האיש ההוא לדרכים רבים מדרכי המשפט. ובפרט גם כן, בכל מעשה ומעשה ממנו, הנה ימצאו בו בחינה לזכות ובחינה לחובה לכמה צדדין רבים, כי כל עניני העולם מרכבים בהרפבות רבות באמת, ונמשכים בדרכים שונים. ואולם כל

הבחינות האמתיות האלה מתגלים בבתי דינים העליונים האלה לאמתם, וכל אחד מן הצבא הנמצא באותו הבית דין, מתגלה לו לפי ענינו אחת מן הבחינות, עד שבין כלם מתגלות הבחינות כלם לא נכחד דבר. ואז ישקל הענין לפי כל הבחינות האמתיות ההם, ותצא הגזרה כפי הנאות. ואולם הגמר הזה יעשהו מי שהוא ראש בבית דין ההוא. ואם הוא מהבתי דינים שהארון ברוך הוא רוצה ויושב שם לראש, הנה אף על פי שהכל צפוי לפניו, יניח לכל המשרתים – הצבא שלפניו, שיטענו כפי המתגלה להם מבחינות הענין באמת, ויגמד הדבר כפי הראוי וכמו שזכרנו:

ג. נמצא לפי שדש זה, שאין הקדוש ברוך הוא דן את העולם בבחינת ידיעתו, אלא בבחינת הסדרים שרצה וסדר לענין. וממה שסדר עוד בזה הוא, שלא יבא לשפט ענין מהענינים בשום בית דין מאלה, עד שיובא לפניו מפקידים שהפקיד לענין זה. והינו שהנה הפקיד בחפצו יתברך פקידים מן הסוג המלאכיים, שישיגוהו על כל הענינים ההווים בעולם, ואלה יבואו לבית דין של מעלה ויעידו על הדברים שהשיגו ונגלה להם, ואז יבואו הענינים במשפט. וכבר זכרתי פעמים, שאין הענינים האלה נמשכים אחד ידיעתו יתברך, כי לא היו שום אחד מהענינים האלה צריכים לו, שהכל צפוי לפניו מעולם, אלא שכן גזר וסדר בחכמתו הנפלאה, ועל פי אלה הסדרים מתנהג העולם באמת. ועל אלה הדרכים והענינים הוא שידמוזו הכתובים במליצותיהם, כענין שנאמר, וירד ה' לראות וכו' ^(בראשית י"א ה') ויבאו בני האלהים להתיצב וכו', ^(איוב א' ה') עיני ה' המה משוטטים בכל הארץ ^(זכריה ד' י"ג) אלה אשר שלח ה' להתהלך בארץ ^(זכריה א' י"ג) ואחרים כאלה – הכל נאמר

על הרכי ההנהגה הזאת כפי הסדרים שסדר. ואותם המלאכים המפקדים להשיג על עניני העולם ולהעיר עליהם יקדאו – עיני ה' ובהגלותו יתברך שמו על אחר מהבתי דינים לשפט ענין מהענינים, כגון ענין בוני המגדל בזמנו, נאמר, וירד ה' לראות וכו', וכן כל כיוצא בזה. ואולם צריך שתתבונן, שאין הרמיון באלה הענינים עם מה שנעשה במלכות הארץ אלא בסדרים, אך באפן העשות הברים אין הרמיון אמתי. כי בגשמים נעשים כפי מה ששייך בהם בהשגתם ובכל עניניהם, וברוחניים כפי מה ששייך בהם בהשגתם ובעניניהם:

ד. והנה שם הארון ברוך הוא את הקטגור והוא השטן, שנאמר בו, ויבא גם השטן בתוכם (איוב א' י), ופקדתו לתבוע דין בבתי הדין, וכשהוא תובע יתעוררו הדינים וישפטו. וממדת טובו יתברך, שלא יתפס בדין עד שיקטרג המקטרג, ואף על פי שחטאי החוטא גלויים לפניו. ואולם גם לזה חקק חקים וסדר סדרים, פרוש – לקטרוגו של המקטרג איך יהיה ומתי יהיה, וכענין מה שאמרו (ב"ר צ"א), השטן מקטרג בשעת הסכנה, וכן מה שאמרו ז"ל, שלשה מזכירים עונותיו של אדם (ברכות נ"ה), ופרטים רבים כיוצא בזה:

ה. ואולם לכל עניני המשפטים האלה, בכללם ובפרטיהם, חקים ודרכים מסדרים, כמו שגזרה חכמתו יתברך לזמני המשפט ולבחינותיו. כגון מה שאמרו ז"ל, בארבעה פרקים העולם נדון (ר"ה ט"ו), ומה שאמרו, מלך נכנס תחלה לדין מקמי רלפוש חרון אף (שם), וכן מה שאמרו, תבואה תדי דיני מתדנא (שם), וההפרשים שבין קדם גזר דין ולאחר גזר דין, וכמה פרטים אחרים כיוצא באלו:

חלק ב פרק ז - בענין השפעת הכוכבים

א. הנה כבר בארנו בחלק ראשון, שכל עניני הגשמים, שרשם הוא בכחות הנבדלים. ואמנם שם משתרשים הענינים האלה בכל הדרכים שצריכים להשתרש, ואחר כך צריכים לעתק ולמשך אל הגשמיות בצורה שצריכים למצא בו. והנה לצורך זה הוכנו הגלגלים וכוכביהם, שבהם ובסביביהם נמשכים ונעתקים כל אותם הענינים שנשתרשו ונזמנו למעלה בדוחניות אל הגשמיות פה למטה, ועומדים פה בצורה הראויה. ואמנם מנין הכוכבים ומדרגותיהם לכל מחלקותיהם, היו כפי מה שראתה החכמה העליונה היותו צריך ונאות אל ההעתק הזה שזכרנו. והנה נשפע מן הכוכבים כח הקיום אל העצמים הגשמיים שתחתיהם, שעל ידיהם נעתק ענינם מבחינתו למעלה בשרשים אל בחינתו למטה:

ב. ואולם, עוד ענין אחד חקק הבורא יתברך בכוכבים האלה והוא שגם כן עניני מקרי הגשמים ומשיגיהם, אחרי שהוכנו למעלה, ימשכו על ידיהם למטה באותה הצורה שצריכים לקרות להם. ודרך משל: החיים, העשר, החכמה, הזרע, וכיוצא, כל אלה הענינים מוכנים למעלה בשרשים, ונעתקים למטה בענפים בצורה הראויה, על ידי הכוכבים, וזה במחלקות ידועות ובקבוצים מיוחדים שהוחקו להם וסבובים ידועים. ונתפלגו ביניהם כל המקרים הקורים את הגשמים למיניהם, ונקשרו הגשמים כלם תחת שליטתם כפי סדריהם, להתחדש בהם כפי מה שישפע מן המערכה, לפי הקשור שיתקשר בה כל איש ואיש:

ג. והנה נשתעברו לזה הסדר כל בני אדם גם כן, להתחדש בהם כפי מה שימשך להם מן המערכה. אמנם כבר אפשר

שתבטל תולדת הכוכבים מכח חוק ועליון מהם, ועל יסוד זה אמרו, אין מזל לישראל (שבת קנ"ז), כי כח גזרתו יתברך והשפעתו גובר על הכח המטבע בהשפעת המערכה, ותהיה התולדה לפי ההשפעה העליונה ולא לפי השפעת המערכה: ד. ואמנם משפטי ההשפעה הזאת של הכוכבים, גם הם מגבילים כפי מה שגזרה החכמה העליונה היותו נאות. וקצת מדרכיה נודעים לפי סדרי המבטים, והוא מה שמשיגים הוברי השמים. אכן לא כל אמתת סדריה מתגלית בזה, על כן לא ישיגו החושים בכוכבים אלא קצת מהענינים העתידיים ולא בשלמות, וכל שכן שכבר יש בטול לתולדותם כמו שזכרנו. ועל זה אמרו ז"ל (ב"ר פ"ה ג') מאשר (ישעיה מ"ז י"ג), ולא כל אשר:

חלק ב פרק ח - בהבחנות פרטיות בהשגחה

א. ממה שיבחן עוד בהשגחתו יתברך שמו, היא היות יסוד כל סדרי ההשגחה ודרכיה - ישר המשפט וקו הדין, וכענין שנאמר, שבט מישור שבט מלכותך (ותהלים מ"ה ד'), וכתוב, מלך במשפט יעמיד ארץ (משלי כ"ט ר'). ואמנם ידענו באמת, שאין חפצו של הקדוש ברוך הוא אלא להיטיב, והנה הוא אוהב את בראיו כאב האוהב את בנו, אלא שמתעם האהבה עצמה ראוי שייסר האב את בנו להיטיבו באחריתו, וכענין שנאמר, כי כאשר ייסר איש את בנו ה' אלקיך מיסרדך ודברים תי ה'. ונמצא, שהמשפט והדין עצמו ממקור האהבה הוא טובע, ואין מוסרו של הקדוש ברוך הוא מכת איב ומתנקם, אלא מוסר אב הרוצה בטובת בנו וכמו שזכרנו. ואולם משרש זה נולדים שני ענינים: האחד - שהמוסר עצמו יהיה ממתק ולא קשה ואכזרי, כי האהבה עצמה תמוג את הדין ברחמים.

והשני – שלפעמים כשהשעה צריכה לכך יעבור האדון בדרך הוא על שורת הדין לגמרי וינהג ברחמים, וכענין שנאמר, וחנתי את אשר אתן ורחמתי את אשר ארחם (שמות ל"ג י"ט). והנה בהיות שרצה הקדוש ברוך הוא בבחירת האדם במעשיו, ובישר משפט הגמול לשלם לאיש כמעשהו, הנה כביכול משעבר הוא את הנהגתו למעשה האדם, שלא ייטיב לו ולא ירע לו אלא כפי מעשיו. אך באמת הנה האדון ברוך הוא אינו משעבר לשום חק ואינו צריך לזולתו ולא מתפעל משום דבר, ועל כן כשרצה להשתמש מרוממותו, הנה יפעל וינהג כפי רצונו בלי הכרח או עכוב כלל. ואולם להנהגת המשפט ינהג כפי השעבור שזכרנו, אך כשתגזר חכמתו היות נאות העברה על שורת הדין, הנה ישתמש מרוממותו ויחוד שליטתו, ויעבר על פשע ויתקן כל קלקול בעצם כחו. נמצאו כאן שני מיני השגחה: השגחת משפט השם יתברך, והשגחת השליטה והיחוד, ובשני הרכיבים משגיח כבודו יתברך תמיד על ברואיו. כי הנה הוא משגיח בהשגחת המשפט, לשפט תמיד את כל המעשה. ומשגיח בהשגחת השליטה, לקיים בכחו ויכלתו את הבריא, ולא תחרב ברע מעללי בני האדם:

ב. וממה שצריך שתדע עוד, כי הנה גם השפעתו תחלק לשני מינים: האחד הוא למה שלגוף, והשני למה שלנפש. למה שלגוף, כבר בארנו ענינה, דהיינו למה שלהצלחת האדם ושלותו בעולם הזה. למה שלנשמה, הוא במה שבהשכלה וידיעה, ובקרבת האדם אליו יתברך, ויקרו ומעלתו הנפשית. כי הנה המצב הטוב של העולם הזה באמת, הוא שיהיו בני האדם רבקים לחכמה ועוסקים בעבודת בוראם, ויהיה האמת גלוי וברור, ויהיה

הַרְשַׁע נִדְרָף וְנִכְנַע, וְהִתְרַמֵּית מִשְׁלָךְ, וְלֹא תִמְצָא עֲבוּדָה בְּעוֹלָם
 בְּלֹתִי אֵלָיו יִתְבַּרְךָ, וְכָל הַמַּדּוֹת הַטּוֹבוֹת תִּמְצָאנָהּ וְתִגְבְּרָנָהּ,
 וְתִרְחַקְנָהּ הַמַּדּוֹת הַרְעוֹת וְתִמְאַסְנָהּ. וְכִנְגַד זֶה תִּרְבֶּה הַשְּׁלוּחַ
 וְהַהֶשְׁקֵט, וְלֹא יִמְצָאוּ יִסּוּדִים וּמְכַאֲבִים וּנְזָקִים, וְיִהְיֶה הָאֲדוֹן
 בְּרוּךְ הוּא מְשֻׁרָה כְּבוֹדוֹ בְּגִלּוֹי בְּעוֹלָמוֹ, וְשִׂמַּח עַל מַעֲשָׂיו וּמַעֲשָׂיו
 שְׂמֵחִים וְעֵלּוּזִים לְפָנָיו. וְהִפְפֵּךְ לְכָל זֶה, בְּהִיּוֹת בְּנֵי הָאָדָם שְׂטוּפִים
 אַחֲרֵי הַתְּאוּהָ וּמוֹאֲסִים בְּחֻכְמָה וּדְחוּקִים מִמֶּנָּה, וְלֹא פּוֹנִים
 לְעֲבוּדָה כִּי אִם מַעֲט אִם כְּלוּם, וְהָאֲמַת אֶרֶצָה, וְהַרְשַׁע גּוֹבֵר
 וּמְצַלִּיחַ הִתְרַמֵּית וְהִטְעוֹת רַבָּה, וְעֲבוּדוֹת נִכְרִיּוֹת בְּעוֹלָם, וְהַמַּדּוֹת
 הַטּוֹבוֹת נִעְדְּרוֹת וְהַמַּדּוֹת רְעוֹת נִמְצְאוֹת מְאֹד. וְכִנְגַד זֶה, הַהֶשְׁקֵט
 חָסֵר וְאֵין שְׁלוּחַ, וְהַיִּסּוּרִין וְהַנְּזָקִים רַבִּים, וְהָאֲדוֹן בְּרוּךְ הוּא
 מְסַתֵּיר כְּבוֹדוֹ מִעוֹלָמוֹ, וְהָעוֹלָם הוֹלֵךְ כְּאִלּוּ גֵעוֹז בַּמְקָרָה וּמְשַׁלַּח
 לְטַבַּע, וְאֵין הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא שְׂמֵחַ עַל מַעֲשָׂיו וְאֵין בְּנֵי הָאָדָם
 שְׂמֵחִים לְפָנָיו, וְלֹא מְכִירִים וְיוֹדְעִים מֶה הִיא שְׂמֵחַת הַבְּרִיּוֹת לְפָנָיו
 בּוֹדְאִם. וּבְזִמְנֵן כִּזָּה הַרְעִים גּוֹבְרִים וְהַטּוֹבִים נִשְׁפָּלִים. וְנִמְצָא
 שֶׁהֵנָּה יִשְׁפַע מִמֶּנּוּ יִתְבַּרְךָ לְמֶה שְׁבָכַל הָעֲנִיָּיִם הַשִּׁיכִים לְגוֹף
 בְּחֻלְקֵי הַמְצָב שׁוֹכְרָנוּ, וְלְמֶה שְׁבָכַל הָעֲנִיָּיִם שְׁבוּ הַשִּׁיכִים לְנַפְשׁוֹ:
 ג. וְהֵנָּה כִּבְרִיתָא בְּחֻלְקֵי א' פֶּרֶק ד', שְׂאוּלָם מְצָבוּ שֶׁל הָאָדָם
 בְּעוֹלָם הַזֶּה הוּא מְצָב שֶׁהַחֲמִרְיוֹת וְהַחֲשָׁךְ שֶׁרִשִּׁי בּוֹ, וְהַהֲאָרָה
 נִרְכַּבֶּת וּמִשְׁתַּתְּפֶת בּוֹ, שֶׁמִּמֶּנָּה הַדַּעַת וְהַשְׂכָּל. וְהֵנָּה בְּרֵאשִׁית
 תּוֹלְדָתוֹ שֶׁל הָאָדָם סְכֻלוֹתוֹ רַב וְדַעְתּוֹ מוּעַט, וְכִפִּי הַתְּגַדֵּל הַנַּעֲדָר
 כִּךְ יִרְבֶּה דַּעְתּוֹ. וְאִמָּנָם הַסֶּבֶה לְכָל הַמְצִיאֵיּוֹת הָאֵלֶּה הִיא הַשְּׁפַעְתּוֹ
 יִתְבַּרְךָ, כִּי כִפִּי מֶה שִׁישְׁפַע עַל הָאָדָם כֵּן יִמְצָא בּוֹ מְצִיאֹת וְעֲנִין
 בְּכָלל וּבִפְרָט. וְשֶׁרֶשׁ הַכֹּל הוּא עֲנִין הָאֵרֶת פָּנָיו יִתְבַּרְךָ וְהִסְתַּרְתָּם,

שבארנו למעלה בחלק א' פרק ד', שהוא שרש מציאות הטוב והרע בכל מקום שהם. והנה ההשפעה נמשכת על פי הארת הפנים או הסתרם, כפי מה שתגור החכמה העליונה. ומהשפעת ההארה יולד הרבוי, הזכות, והיקר. ומהשפעת ההסתר יולד החסרון, העביות, והשפלות. ובהיות שמציאות הנמצאים וההנהגה הראויה להם מרכבים מהענינים האלה הרכבה רבה, כי בנמצא אחד עצמו ובמה שראוי להמצא בו, יהיו עניני חסרון בבחינה אחת, ועניני רבוי בבחינה אחרת, עניני עביות ועניני זכות, עניני שפלות ועניני יקר, על כן ההשפעה שתשפע להם לפי מה שראוי המצא בהם, צריך שיהיה בענינה הרכבות מן ההארה ומן ההסתר, כפי מה שראוי שיוולד במשפעים, וכפי מה שישתמש בה. וכפי הסדר שיסדר וההדרגה שישמשו הענינים בהשפעה, כן תצא התולדה בכל בחינותיה וגבולותיה. וזה כלל גדול לכל המציאות והמקרים בכל מקום שהם:

ד. כשנביט אל כלל מצבי העולם מאז הפראו, כפי המקרים שקרו בו ומה שיערו עליהם הנביאים, נמצא בדבר ארבע הדרגות, ונחשוב המין האנושי כלו כאדם אחד מעת הולדו עד עמדו על פיקו פראוי. והנה נמצא מצב אחד שהסכלות והחשך גבר בו תגברת גדול, שנעדרה ממנו ידיעה האמתית בבוא יתברך ובשלמותו העדר גדול. והוא מה שקראוהו חכמינו זכרונם לברכה, שני אלפים תרו. המצב השני הוא מצב טוב מזה שזכרנו, והוא כמצב זמננו זה, שהנה יש לנו תהלה לאל ידיעת מציאותו יתברך ושלמותו, ותורת ה' אתנו, ולפניו אנחנו עובדים. אמנם אין אות ואין נביא, וחסרה ההשכלה האמתית שהיא רוח הקודש. כי אמנם

מה שהאדם משכיל בשכלו על ידי עסקו האנושי לגבי מה שמשכיל ברוח שכל נשפע, אינו אלא כערך הגוף אל הנשמה. מצב שלישי טוב מזה, הוא כמצב זמן בית המקדש, שכבר היו אותות ומופתים, ונבואה במין האדם, אך לא נמצא השפע הזה מתפשט בכלו אלא ביחידים, וגם להם בקשי, כי כבר נמצא לדבר מניעה ועכוב. מצב רביעי טוב מכאן, והוא מה שיעדו עליו הנביאים לעתיד לבא, שלא ימצא הסכלות כלל, ורוח הקדש יהיה שפוף על כל המין האנושי, בלא קשי כלל. והנה אז יקרא שנגמד בנינו של המין האנושי, כי משם והלאה עלויים יהיו לו, ועד נצח נצחים יתענג: ה. בבחינת ההשפעה הנפשית שזכרנו, נמצאו עוד גבולים, בבחינת הזמן והמקום, ושאר התנאים. כי הנה חקק וסדר האדון בדרך הוא להיות נמצא ומתגלה בעתים מן העתים בדרכים ידועים, וזולת מה שיתגלה בעתים אחרים, וכן במקום, וזולת מה שיתגלה במקום אחר. וכל זה בבחינות רבות ופרטים משערים בתכלית הדקדוק, כפי הראוי לתקונן של הבריות. ובוה נתלות קדשות הימים והמקומות הקדושים, שבהם ישפעו בני האדם שפע יותר גדול, ויקבלו יותר הארה, זכות ומעלה, כפי ההדרגה המשערת:

חלק ג פרק א - בענין הנפש ופעולותיה

א. הנה כבר נתבאר בחלק א' פרק ג', ענין האדם שנמצא בו מה שלא נמצא בשום נבדא אחר, דהינו ההרפבה, שנרפבו בו שני מציאות דחוקים ונבדלים זה מזה, הגוף והנשמה. וזה כי הנה יש באדם מציאות נפש כמו שיש לכל הבעלי חיים, משמשת להרגשה והשכלה החקוקה בטבעו. וענין הנפש הזאת

בכל בעלי החיים הוא מציאות אחד דק מאד, נמשך ובא בתוך הודע אחרי הקלטו, והוא עצמו מתפשט והולך ובונה את הגוף כפי מה שדאוי למין ההוא. וכן מתפשט עמו בהתגדלו, ובו תלוי ההרגש וכן ההשכלה הראויה למין ההוא. כי הנה בבעלי החיים עצמם יש הפרש גדול בהשכלתם, והשכלת בני האדם נבדלת מהשכלת כלם הבדל גדול. ואולם כל זה נעשה בנפש הזאת כפי חקה הטבעי, וכפי הכנת הפלים המשמשים לה, בכל מין ומין לפי מה שהוא. והנה בנפש האדם יבחנו בחינות וכחות, כגון: הדמיון, והזכרון, השכל, והרצון, כלם כחות בנפש, מגבילים בגבולים ידועים ופועלים בדרךים מיוחדים:

ב. אמנם מלבד כל זה נמצא עוד באדם מציאות נפשי נבדל ועליון מאד, ואין התכלית בביאתו באדם אלא לקשרו בשדשים העליונים שיש לו לקשר בהם, להיות מעשיו מולידים תולדותם בכחות העליונים בכח גדול. ובמציאות הזה נמשך השפע הנשפע אל האדם מן המקורות העליונים, וממנו בנפש שזכרנו, וממנה בגוף. והנפש העליונה מנהגת את התחתונה ופועלת בה הפעלות המצטרכות בכל זמן מזמני האדם, לפי היחס שהוא מתיחס והקשר שהוא מתקשר עם העליונים. והנה הנפש הזאת מתקשרת בתחתונה, והתחתונה בחלק היותר דק שבדם, ונמצאו הגוף ושתי הנשמות מתקשרים זה עם זה:

ג. והנה מפני הקשר הזה שנקשרת נפש זאת בגוף על ידי הנפש התחתונה, נמצאת מגבלת בגבולות פדטיים, ונמנע ממנה ההשתתפות והעסק עם הנמצאים הרוחניים ונבדלים, כל זמן היותה מתקשרת עם הגוף, דהינו כל ימי חיי האדם. ומתפעלת

ממעשי הגוף להתקשר על ידם באור הבורא יתברך, או לנטות ממנו ולדבק בכחות השמאיה, ובוה תלוי הכוונה לשלמות המעמד או התרחקה ממנו. והיא פועלת באדם ומנהגת את הנפש התחתונה ומדריכתה וחוקקת בה ציורי ההשכלה לפי הכנתה, ומולדת בה המחשבות והרצון כפי הצד אשר תטה לו:

ד. ואמנם אף על פי שקראנוה על דרך כלל נפש אחת, הנה באמת היא בעלת חלקים רבים ומדרגות שונות. וכבר נוכל לומר שנפשות רבות הן, שמתקשרות זו בזו כטבעות השלשלת, וכמו שמכלן נבנית השלשלת ההיא כמו שראוי לה, כן מכל אלה המדרגות הנפשיות נבנה כלל הנפש העליונה שזכרנו, וכלם קשורות זו בזו, והאחרונה בנפש התחתונה, והתחתונה בהם וכמו שזכרנו. וכבר אפשר שיסתלקו קצת מן החלקים האלה בזמן מן הזמנים וישבו אחד כך, או יתוספו עליהם מדרגות וילכו להם אחרי כן, ולא יראה רשם מכל זה בגוף כלל. כי כבר אין פעלת הנפשות האלה בגוף דבר מרגש, ואינם מוסיפים או גורעים לא בחיות ולא בהרגש, אלא פעלתם, במה שהוא ענינו של האדם באמתו וחסו עם השרשים העליונים, כפי מה שהוא ראוי לקשר בהם. והנה מכלל זה הוא ענין הנשמה יתרה שבאה בשבת קדש והולכת לה במוצאי שבת, ואין ביאתה ולא יציאתה נרגשים לגוף. והנה כלל חלקי הנשמה מתחלק לחמשה, ונקראים: נפש, רוח, נשמה, חיה, יחידה:

ה. ואמנם יש לנשמה העליונה הזאת מקרים מיוחדים, ראויים לה כפי ענינה, ואף על פי שהיא נקשרת בקשוריה בגוף כמו שזכרנו, נשאר לה קצת ענין עם הרוחניים, מה שאין קשורה בגוף מונע ממנה. אמנם אין נמשך ונולד מזה דבר מרגש ונכר בשכל

הָאָדָם וּמַחְשָׁבָתוֹ, אֲלֵא לַפְעָמִים עַל צַד הַמַּעוּט. וְהוּא מֵה שְׁאֵמְרוּ חֲכָמֵינוּ זְכוּרֵנָם לְבִרְכָה, אֵף עַל גַּב דְּאִידוֹ לֹא חוּי מְזֵלָה חוּי וּמְגִילָה גַם. שֶׁכֶּבֶד הַגִּיעַ הַעֲנֵן לַנֶּפֶשׁ הַזֹּאת הָעֲלִיּוֹנָה, וְלֹא הִגִּיעַ מִמֶּנָּה אֶל הַמַּחְשָׁבָה וְהַשְּׂכָל צִיּוֹר שְׁלֵם, אֲלֵא קֶצֶת הַתְּעוּרָרוֹת וְלֹא יוֹתֵר:

ו. וְאוּלַם רְאֵתָה הַחֲכָמָה הָעֲלִיּוֹנָה לְחֶלֶק הַזְּמַן לְשָׁנֵי חֲלָקִים: הָאֶחָד לַפְעַל הַבְּרִיּוֹת, וְהָאֶחָד לַמְנוּחָתָם, וְהֵינּוּ הַיּוֹם וְהַלַּיְלָה, כִּי הַיּוֹם הוּא זְמַן הַמַּעֲשֵׂה וְהַלַּיְלָה זְמַן הַמְנוּחָה. וְשֵׁם בְּטַבַּע הַבְּעָלִי חַיִּים שֵׁיִשְׁנֹה, כְּדֵי שֶׁתֵּהָא לָהֶם וּלְרוּחֹתֵיהֶם מְנוּחָה מַעֲמָלָם, וּבְאוֹתוֹ הַזְּמַן יִחְלִיף מִצִּיאֹתָם כֶּת, בְּכָל חֲלָקָיו הַגּוֹפִיִּים וְהַנֶּפֶשִׁיִּים, וְיִשׁוּבוּ תְּדָשִׁים לְבָקָרִים לְעַבֹּדָתָם כְּבָרָאשׁוּבָה. וְהֵנָּה בְּהִיּוֹת הָאָדָם יֵשֶׁן, כְּחוֹתָיו נִתּוֹת וְהַרְגָּשׁוֹתָיו שְׁקֻטוֹת וְהַשְּׂכָלְתוֹ גַּם כֵּן נִתְּה וְשׁוֹקֵטָה, וְרַק הַדְּמִיוֹן לְבַדּוֹ יַפְעַל וְיִלֵּךְ וְיִדְמָה וְיִצִּיר עֲנִינִים כְּפִי מֵה שִׁזְדַּמֵּן לוֹ מִשְׁאֵרִית מֵה שֶׁנֶּצְטִיר בּוֹ בְּעַת הַיְקִיפָה, וְמֵה שִׁגִּיעַ אֵלָיו מִן הָאָדָם וְהַעֲשָׂנִים הָעוֹלָיִם אֶל הַמֵּת, אִם מִן הַלְחָוֹת הַטְּבַעִיּוֹת, וְאִם מִן הַמַּאֲכָלִים, וְזֶה עֲנֵן הַחֲלוּמוֹת אֲשֶׁר לְכָל בְּנֵי הָאָדָם. וְאִמְנָם חֶקֶק הַבּוֹרָא יִתְבָּרַךְ עוֹד, שֶׁהַנֶּפֶשׁ הָעֲלִיּוֹנָה שׁוֹכְרָנוּ תַנְתַּק קֶצֶת בְּאוֹתוֹ הַזְּמַן מִקְשׁוּרֶיהָ הַגּוֹפִנִיִּים, וְחֲלָקִים מִמֶּנָּה, דִּהְיָנוּ עַד הָרוּחַ, יִהְיוּ מַתְעַלִּים וּמַתְנַתְקִים מִן הַגּוֹף, וְרַק חֲלָק אֶחָד שֶׁהוּא הַנֶּפֶשׁ יִהְיֶה נִשְׁאָר עִם הַנֶּפֶשׁ הַתַּחְתּוֹנָה. וְהֵנָּה הַחֲלָקִים הַמְּנַתְקִים יִשׁוּטְטוּ בְּמֵה שֶׁהִנֵּחַ לָהֶם, וְיִהְיֶה לָהֶם עֶסֶק וְעֲנֵן עִם הַרְהוּגִיִּים, עִם פְּקִידִים פְּקִידֵי הַטְּבַע, אוֹ עִם מַלְאָכִים מִמְּלֹאכֵי הַחֲבָלָה, אוֹ עִם הַשְּׂרִידִים, כְּפִי מֵה שִׁזְדַּמֵּן לָהֶם לְפִי סִבָּה מִהַסְּבּוֹת. וְלַפְעָמִים תִּמְשֹׁךְ הַעֲנֵן מֵה שֶׁהִשִּׁיגָה, בְּהַשְׁתַּלְשְׁלוֹת עַד הַנֶּפֶשׁ הַתַּחְתּוֹנָה, וְיִתְעוּרֵר מִזֶּה הַדְּמִיוֹן וְיִצִּיר צִיּוֹרִים כְּפִי דְרָכָיו. וְכִבֵּר אֶפְשֶׁר שֶׁהַעֲנֵן שֶׁהִשִּׁיגָה

יהיה אמת או כוזב, כפי האמצעי שעל ידו השיגתהו, וזה הענין עצמו ימשך עד הדמיון ויצטיר בדרךיו, לפעמים בכלבול גדול ובתערבת רב, מן הציורים הנפסדים הנמשכים מן האדים, ולפעמים ביותר ברור. וכבר תגיע לאדם הודעה וגלוי און על ידי אמצעי הזה, ממה שעתיד לבא עליו. ויקרה זה בגורתו יתברך, שיודע הדבר לנשמה, על ידי אחד מן המשרתים מאיזה מין שיהיה, וימשך הדבר עד הנפש, ויצטיר בדמיון בסתום או ברור כפי מה שתגור החכמה העליונה. ועל דבר זה נאמר, בחלום חזיון לילה וכיו' או יגלה און אנשים ואיוב ל"ג ט"ו - ט"ז. נמצא כלל החלומות - ציודי הדמיון, מצד עצמו או מצד מה שתעוררהו הנשמה לפי מה שתשיג. ואולם אין הפועל בכל אלה אלא אחד מן הכחות הרוחניים שמודיע לנשמה, והנשמה ממשכת עד הדמיון כמו שכתבנו. ואם הכח ההוא ממשדתי הקרש, יהיה הדבר אמת, ואם מכחות ההפק, יהיה הדבר כוזב, והוא מה שאמרו, כאן על ידי מלאך כאן על ידי שר וכרסת ניהו. ובכלם יש תערבת של הציורים הנפסדים של הדמיון עצמו. והוא מה שאמרו, אי אפשר לחלום בלא דברים בטלים (טס). אך עוד חלומות אחרים נמצאים, והם חלומות הנבואה, ונבאר ענינם בפני עצמם בסיעתא דשמיא:

חלק ג פרק ב - בענין הפעלה בשמות ובכשרות

א. כבר בארנו בחלקים שקדמו, שתחלת כל הנבראים הוא כלל כחות נבדלים, מסודים בסדר מה במחלקות ידועות, ומהם משתלשלים בהדרגה הגשמיים למיניהם. עוד בארנו ענין כחות הרע, שמהם משתלשלים הרעות כלם בגשמיים. עוד בארנו שעקר אמתת המציאות הנברא הוא מה שבשרשים הנבדלים, ומה

שבגשמיים הוא המשך לכך ממה שנשתרש ונתיסר שם. ואולם שם נסדר ונתפשט מה שהיה ראוי להתפשט לפי אמתת מציאות הנמצאים וענינם, מה שראוי להיות בשדשים ומה שראוי להיות בענפים. והחכמה העליונה המשיכה את הדברים בהשתלשלות שהמשיכה, והעתיקה ענינם מצודה לצודה, עד שנתקשרו ונגבלו בצודה הגשמית הזאת. ועל הגשמים כלם, עומד שלשלת השרשים שלהם גבה מעל גבה עד הכחות הראשונים, וכל אחד עומד במעמדו ומתקים במדרגתו וגבוליו כמו שהטביע לו הבורא יתברך, ואינו יוצא מהם. והשרשים כלם משפיעים לענפיהם כפי ההשתלשלות, מבלי שיוציאום מגבולם הטבעי כלל:

- ב. ואמנם גזרה החכמה העליונה, שיהיה עוד לכחות הפועלים בגשמים, מציאות פעלה שלא כסדר ההשתלשלות, דהינו שיפעלו הם עצמם בגשמיות פעלות מתיחסות לחקם ולא לחק הגשמיות, והם פעלות, ישתנו בם הגשמיים מטבעם התמידי. והנה נתן לאדם יכלת שישתמש מן הנמצאות על הדרך הזה, כמו שנתן לו יכלת להשתמש מהם על הדרך הטבעי, ובאותו הענין עצמו שנתן לו ההשתמש בטבעי. פרוש – כי כמו שאין ההשתמש בטבעי מחלט ברצונו, כי אולם לא יוכל להשתמש בו אלא בדרךים ידועים ובגבולים מיוחדים, כי הנה לא יוכל לחתך אלא בסכין וכיוצא בו, ולא יוכל לעלות אלא על ידי סלם, ולא יוכל לדחק אלא הדברים הרכים, וכל פיוצא בזה, כן השמוש הרוחני לא נתן לו אלא בגבולים ידועים ובדרךים מיוחדים, כפי מה שראתה החכמה העליונה היותו נאות:
- ג. ומכלל הענין הזה עוד, כי הנה כבר בארנו היות האדם

הרכבה של שני הפכים: גוף ונשמה. והנה נגבלה בו הנשמה ונקשרה בחקים שנקשרה, כפי מה שגזר עליה חכמתו יתברך, ונמצא האדם מגבל במצבו הגופני בחקות הגוף ומשפטי החמר, ונשמתו קשורה בעבותות אלה לא תצא מהם. ואולם רצה הארון ברוך הוא שיהיה דרך לאדם שיוכל להתפתח במקצת מקשורי הגופניות הזה ושלשלאותיו, ויגיעו לו ענינים שלא כמשפט הגופניות אלא כמשפט הרוחניות, ועל ידי זה תגיע לו השכלה והשגה ברוחניים ועניניהם, מה שהיה נעדר ממנו לפי מצבו הגשמי וגבוליו. וכן תעלה בידו יותר, העמדת המציאות כלם על המצב הטוב הנאות בהם, למעלה ולמטה בשרשים ובענפים:

ד. והנה הכינה החכמה העליונה, שימצא בטול לגבולים מגבולי טבע החמד והעולם הזה, המבדילים ומרחיקים את האדם מן הנמצאים הרוחניים ועניניהם, ויתר האדם מקשוריהם ויתיצב על מצב מעלה ממצבו הגשמי, עד שיתן לו קשר וענין עם הרוחניים עודנו בעולם הזה בגופו החשוך. ואולם לא כל גבולות הטבע הוחק שיבטלו, אלא קצת מהם, אותם שדאתה החכמה העליונה היותו נאות לכוננה הכללית של ההנהגה, וכמו שזכרנו בחלק ראשון, וגם אלה בתנאים משערים ודרכים ידועים בתכלית הדקדוק:

ה. ואולם התקינה חכמתו יתברך אמצעיים לאדם, שבהם יוכל להשיג התכלית הזה, אם ירצה וישתדל בם, ויהיגו בטול גבולי הטבע האלה ממנו והציב עצמו במצב שזכרנו, וכל ענינם תלוי במה שאפרשו עתה: דע כי הנה נתבאר, שקיים כל המציאות כלם בכללם ובפרטיהם אינו אלא האדון ברוך הוא. ונמצא שכל הנמצאות וסדריהם, בין מה שבכחות העליונים,

בין בנבראים הרוחניים, בין בגשמיים, אינם מתקיימים אלא במה שהוא יתברך שמו נמצא להם לתלות בו. והנה הוא נמצא ומתגלה אל כל נמצאיו ומשפיע בם כפי מה שראוי להם לקיום ענינם. ונמצאו ההשפעות רבות ושונות, כפי רבוי המקבלים ושנויים. ובהשפעות ההם תלוי מציאות כל המציאות למחלקותם וכל עניניהם. וכשימשכו ההשפעות ההם, יולדו כל התולדות הנולדות מהם בכל השתלשלות הנמצאות כפי מה שסודר, ויקבלו המלאכים מאורו יתברך המתגלה עליהם מה שיקבלו, וישפיעו העליונים לתחתונים מהם, והתחתונים לתחתונים עד סוף ההשתלשלות כלו. ואמנם רצה השם יתברך להיות נקרא בשם, כדי שיזכרו בראיו להתעורר אליו ולקרא אותו, להזכירו ולהתקרב אליו. והנה יחד לכבודו השם המיוחד, ואמר עליו, זה שמי לעולם וכו' (שמות ג' ט"ו), והוא השם שנקרא בו על שם הכבוד בעצמו כפי מה שרצה לקרא בשם. ואמנם כפי כל פרטי השפעותיו, רצה ונקרא בשמות שונים. והנה גוד וחקק שבהזכיר בראיו את שמו, ימשך להם ממנו הארה והשפעה, וכענין שנאמר, בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבא אליך וברכתיך (שמות כ"א). ואולם כפי השם שיזכירו ויקראוהו בו, כך תהיה ההשפעה הנמשכת על ידי הזכרה ההיא. פרוש – כי ההשפעה שתמשך תהיה ממין אותה ההשפעה שעל סודה יתיחס לו יתברך השם ההוא. ואמנם בהמשך ההשפעה תולד ברכות התולדה המחוקקת לה, ויתפשט הענין בכל ההשתלשלות מן הראש ועד הסוף וכמו שזכרנו. והנה הגבילה החכמה העליונה את הענין בגבולות ידעים ובתנאים מיחרים, שכשתהיה ההזכרה נשלמת בהם, תמשך ההשפעה והיא ותולד התולדה, ולא וולת זה. והנה בכלל ההשפעות שגזר שימשכו ממנו יתברך, סדר שימשכו

השפעות, שברגעים למי שיקבלם, יבטלו בכחם גבולות מגבולות הטבע כמו שזכרנו, ויתקשר האיש הרוח עם הנמצאים הרוחניים, ותגיע לו ידיעה והשכלה גבוהה ונעלה מההשכלה האנושית, וענינים אחרים ענפי שרש זה, והוא ענין מדרגות הרוח הקדוש והגבוהה, וכמו שאכתוב לפנים עוד בסיעתא רשמיא. והנה גזר שהמשכת ההשפעות האלה, גם כן תהיה על ידי האמצעי שזכרנו, והיננו שמותיו יתברך, המתחסים לו על שם השפעות אלה, בהכון בהם במחשבת הלב, או בהזכיר אותם בפה, או צרף אותם בדברים עם התנאים מה שצדיך שיחבר לזה, וכמו שאכתוב עוד בסיעתא רשמיא:

1. והנה הדבר ידוע, שאף על פי שכלל זה הענין אחר הוא, והיננו היציאה מגבולי הטבע, הנה פרטי הענין רבים, כפי סדרי מציאות הנמצאות והדרגותיהם. כי כפי מה שטבע הנמצאות וסדרם נותן, כך יהיו פרטי ההשפעות המצטרפים להשלמת הדבר בכל בחינותיו, וכפי זה ירבו פרטי ההזכרה ותנאיהם. וביציאה הזאת עצמה שזכרנו, מדרגות על מדרגות ימצאו, ככל שאר כללי הדברים המתפרטים בפרטים. ויהיה מי שיצא מקצת הקשורים והגבולים, ומי שיצא מקצת יותר, ועוד נדבר מזה לפנים בסיעתא רשמיא:

2. והנה על היסוד הזה עומד המצא היכלת לאדם להשתמש בנמצאות בשמוש הרוחני וכמו שזכרנו לעיל, ולפעל פעולות גדולות וחזקות מה שאינו באפשרות השמוש הגשמי. זה כי הנה האדון ברך הוא הכין סדרי המציאות וכונניותיהם על זה הדרך, שכלם נקשרים זה בזה וכלם תלויים בהשפעותיו יתברך שזכרנו,

באפן שכשתמשך אחת מן ההשפעות על ידי הזכרת אחד משמותיו יתברך כמו שזכרנו, הנה תולד מזה התולדה עד סוף ההשתלשלות. כי הנה הוא יתברך שמו ימצא לקוראיו באותו השם כפי מה שסדר ורצה, ויאיר אותו האור, וישפיע אותה ההשפעה, שבה תלוי מציאות הענין שהוא המבקש, עד סוף הענין שבגשמיות. ואמנם עוד ענין אחד חזק הבורא יתברך שמו על זה הדרך, והוא, כי הנה המלאכים כלם בכל מדוגותיהם, הנה נמסר בידם כח לפעל פעלות מה שנמסרו להם, והנה אינם פועלים בתמידות אלא כפי הסדר שהסדר להנהיגה הטבעית התמידית של העולם. אמנם יש בכחם שיכולים לפעל ממין הפעלה היא יותר ממה שפועלים בתמידות, וביותר כח וחזק שלא כסדר התמירי. ובוה הדרך יפעלו פעמים רבות במעשה הנסים והנפלאות, שיחדשו בעולם כפי רצונו יתברך בעת שירצה. ואמנם רצה האדון ברוך הוא ונתן כבוד לשמו, שכשיזכר על המלאכים לפי הסדר שסדר, דהינו על מלאכי פעלה אחת, השם שנתחסר לו יתברך על שם ההשפעה שבה נתלה הענין הוא כלו, הנה יכרח המלאך לפעל באותו הכח היתר שנמסר בידו לאותה הפעלה, כפי מה שיכריחו המזכיר את השם עליו. ונמצאו בענין הזה שני שרשים: הראשון הוא הזכרת שמו יתברך, כמי שקורא אותו שיענהו, וימשך על ידי זה ממנו השפעה, שבהמשכה יחדשו ענינים מה שיחדשו. והשני – הכריח את המלאכים על ידי שמו יתברך, שיפעלו מה שבידם לפעל יתר על הסדר התמידי. ואמנם אין שום אחר מן הענינים האלה מחלטים לכל רצונו של האדם, אלא מגבלים בגבולים ובתנאים, ומשעדים עד היכן יגיע היכלת להשתמש בהם, ובאיזה דרך יצליחו. וכבר אפשר שתמנע התולדה ויעכב הפועל, אפלו באותו השעור עצמו שנתן להשתמש

בו, כמו שתמנע תולדת השמוש הטבעי גם כן בגזרתו יתברך אם יגזר על זה.

ואולם לשרש הראשון, שהוא הזכרת שמו יתברך להמשך ממנו ההשפעה, ודאי שיצטרך הקרבה אליו יתברך והדבקות בו. וכל מה שירבה הענין הזה, יצליח הדבר ביד העושה אותו, וכל מה שימעט, יתקשה עליו השגת התכלית. ולשרש השני אין תנאי זה מצטרף, אף על פי שלא יניח מהיותו עוזר לו אם ימצא, כי הנה אתרי שהושם בסגלת השמות האלה שיכרחו המלאכים בהזכרתם, הנה שבו גם הם ככל הכלים הטבעיים, שיפעל בהם המשתמש בהם כפי רצונו, אם ישתמש מהם בדרך שמושם כראוי. אכן הדבר ברור, שאינו ראוי והגון להדויט שישתמש בשדביטו של מלך, ועל דבר זה אמרו ו"ל, ודאשתמש בתגא חלף ואמת א"י. ואין התר בדבר אלא לקדושים הקרובים לו יתברך ודבקים בו, שישתמשו בזה למה שיולד ממנו קדוש שמו יתברך ועשית רצונו באיזה צד שיהיה. וזולת זה, אף על פי שלא תמנע הפעלה למשתמש אם ישמר דרכי השמוש כראוי, ענוש יענש על ודונו. וכבר אמרתי שעל כל פנים אין הדבר מחלט, אלא מגבל בגבולות מה שראתה החכמה העליונה היותו נאות. וגם באותו הגבול עצמו, גזרתו יתברך תמנע התולדה כל זמן שירצה, כשתגזר חכמתו היות המניעה ראויה ונאותה:

ת. והנה אחרי היות גזרת חכמתו שיהיה בעולם טוב ורע, היה הסדור שימצא באמת הרע בכל המדרגות שאפשר לו למצא, ותהיה העבודה לאדם שימנע ממנו השליטה והפעלה בכל דרכיו ומדרגותיו, עד שיוסר ענינו לגמרי מן הבריאה

כלה. ואולם תראה שהארון יתברך שמו, הנה אמת ענינו שוללת ממנו כל מין חסרון שיהיה, כמו שכתבתי בחלק א' פרק א', ורק בברואים אפשר שימצאו החסרונות והרעות. והנה היה הסודר שיבראו מדרגות טוב לברואים, ויברא להם ההפך שהוא הרע, שהוא המציאות מה שאפשר שיהיה לרע, ויבא האדם בעבודתו ויסיד מענינו ומן הבריאה כלה את הרע כלו, ויקבע בו ובבריאה את הטוב לנצח נצחים. ועל כן היה הסודר, שכל ענין טוב ימצא כנגדו ענין רע, והוא מה שאמר הכתוב, גם את זה לעמת זה עשה האלקים וקולתו י"ד. ורק ברבר אחר יתר הטוב על הרע, שהטוב שדשו הוא שלמותו יתברך הקדום והנצחי, והרע אינו אלא דבר נברא לשיבטל, ואין לו לשמש אלא כל זמן ההשתדלות של האדם שזכרנו למעלה:

ט. והנה על פי הדרך הזה, כמו שהמציא לאדם דרך להשיג בו הארה והשכלה ורוח הקדוש שלא כדרך הטבע הגשמי, כן הצריך שימצא לטוב הגדול הזה, ההפך, והוא שיוכל האדם להמשיך חשך ועכירות ורוח טמאה שלא כדרך הטבעי, והוא ענין טמאת הכסוף והרדישה אל המתים, שהדחיקתנו התורה מהם. וענינם הוא המשיך על ידי הזכרות בתנאים ידועים, השפעות הטמאה והמא, מה שהוא הרחוק ביותר גרול ממנו יתברך, הפך הדבקות בו ממש. והדבר נמשך מאותם כחות הרע שזכרנו בחלק א' פרק ה', שהושמו להם בגורתו יתברך שמות זכרו במ, וימשך על ידי זה מדם משיך הטמאה במדרגות ידועות שלא כדרך הטבע, וכן יעשו על ידיהם מעשים שלא כמעשים הטבעיים, כמעשה החרטמים וחולתם, כפי מה שנמסר להם בכח הפועלים והם לפעל, ובאותם הגבולים

שהושמו להם. וכן על ידי השרים יעשו מעשים כאלה, לפי מה שנמסר בידם גם הם שיעשו, ובגבולים המיחורים להם. והנה באותו השעור שנתן להם היכלת לפעל, גזר הארון בדרך הוא שידחו מפניהם פקירי הטבע, המחזיקים עניני העולם על מצבם הטבעי, וכל המלאכים, המביאים ההשפעות כפי הסדור המסדר. ועל זה אמרו (חלק ג') ז"ל, כשפים - שמכחישים פמליא של מעלה. אך לא יהיה זה אלא כשעור שהוא ולא יותר. וגם באותו השעור כבר אפשר שידחו הם מכח חזק מהם, ותמנע פעלתם בגזרתו יתברך. ועל זה אמרו, אין עוד מלבדו - ואפלו כשפים. ובארז, שזה למי שזכותו רב, שמן השמים יצילוהו וידחו את הרוצים להרע לו, והוא מה שאמרו, שאני רבי חנינא דנפיש זכותיה (סו:)

חלק ג פרק ג - בענין רוח הקדש והנבואה

א. הנה חקק הבורא יתברך בטבעו של האדם, שיהיה מתלמד מבין ומשכיל בהשקיפו על הנמצאים ובחינותיהם, וממה שמתגלה לפניו יתבונן ויררש את שאינו מתגלה, עד שישגיגה ויעמד עליו, וזהו דרך ההשכלה הטבעית. אמנם עוד גזר, שימצא לו השכלה מעלה מזו מאד, והיא ההשכלה הנשפעת, והינו שישפע לו שפע ממנו יתברך על ידי איזה אמצעיים שהכין לזה, ובהגיע השפע הוא אל שכלו, יקבע בו ידיעת ענין מה בברור בבלתי ספק ובבלתי טעות, וידע הדבר בשלמות סבותיו ותולדותיו, כל דבר במדרגתו, וענין זה נקרא רוח הקדש:

ב. והנה בדרך זה ישיג ענינים מה שבגדר ההשכלה הטבעית, אך ביותר ברוד וכמו שזכרנו, וישיג גם כן ענינים מה שאין בגדר ההשכלה הטבעית שתשיגם, ומכלל זה העתידות והנסתרות:

ג. ואולם מדרגות על מדרגות נמצאו בדבר, בין בענין כח השפע הנשפע, בין בזמן השפעו, בין בדרך הגיעו אל האדם, ובמהות הדברים המתגלים ונודעים לו על ידי זה. אמנם בכלם תהיה ההשפעה בדרך שירגיש בה המשפע בברור. אכן עוד יקרה, שישפע בלב האדם שפע שיעמידו על תכן ענין מהענינים, אך לא ירגיש בו המשפע אלא כמי שנופלת מחשבה בלבו, ויקרא זה לפעמים על דרך הרחבה - רוח הקדש בדברי חז"ל, או השפעה נסתרת. אבל רוח הקדש באמת הוא שיהיה נכר ונרגש בברור לבעליו וכמו שזכרנו:

ד. ואמנם למעלה מכל זה יש מעלה אחרת, והיא הנבואה. וענינה, שיגיע האדם ויתקשר בבורא יתברך שמו ויתדבק בו דבקות ממש, באפן שירגיש ההתדבקות וישיג מה שהוא מתדבק בו, דהינו כבודו יתברך, על הדרך שנבאר לפנינו, ויהיה הדבר ברור אצלו ונרגש ממנו בלי ספק כלל, כדרך שלא יסתפק בדבר גשמי שירגישו בחושיו. והנה עקר הנבואה הוא השיג הדבקות והקשר הזה עורו בחיים, שזה שלמות גדול ודאי. ואולם יתלווה לזה ידיעות והשכלות, כי אמנם ישיג על ידי זה ענינים אמתיים ונכבדים מאד מסתרי סודותיו יתברך, וישיגם בברור בדרך ההשכלה הנשפעת שזכרנו, וביותר כח מבעל רוח הקדש, וכמו שנכתוב עוד בסיעתא דשמיא:

ה. אך דרך ההשגה הזאת הוא, שתהיה על ידי אמצעים, שלא יתדבק האדם ולא ישיג את כבודו יתברך כמי שרואה את חברו לפניו, אלא על ידי משרתים, ישמשו להשגה שמוש הזכוכית לעין, שעל דם ישג הכבוד. אך

המשג באמת יהיה הכבוד ולא אחר, אלא שתשתנה ההשגה כפי שנוי האמצעים, כראיה באספקלריות. ויבחן בזה מדרגות, הרחוק והקרוב ובהירות האספקלריא ועמידותה:

ו. והנה בהגלותו יתברך ובהשפע שפעו על הנביא, יגבר עליו תגברת גדול, ומיד חמרו וכל אברי גופו יודעו ויחשבו להתהפך, כי זה מחק החמר שלא לסבל גלוי הרותגיות, כל שכן גלוי כבודו יתברך. והנה הרגשותיו יבטלו, וגם פעולותיו הנפשיות לא יפעלו כלל מעצמן, אבל תשארנה כלן תלויות בו יתברך ובשפעו הנשפע. והנה מצד ההתדבקות שנשמתו מתדבקות, יתוסף בה מציאות השכלה חוץ מגדר כל ההשכלה האנושית לגמרי, כי תהיה השכלה בה לא מצד מה שהיא בעצמה, אלא מצד היות השרש העליון מתקשר בה, ואז מה שתשיג יהיה בדרך יותר נשגב ממה שהיא המשג ממנה מצד עצמה. וכזה יפה כחו של הנביא מבעל רוח הקודש אפלו בהשגת הידיעות, כי הרי הוא משכיל בהשכלה עליונה מכל השכלה שאפשר לאדם, והיא השכלה בבחינת היותו קשור בבוראו. והנה גלוי כבודו יתברך הוא יהיה הפועל בכל מה שימשך לנביא בנבואתו. והנה ממנו ימשך בכח הדמיון שבנפש הנביא, ויצידו בו ענינים מה שיכרח בו מכח הגלוי העליון ולא מצד עצמו כלל. ומתוך הדמיונות ההם תמשך בו מחשבה והשכלה, שחקיקתם תהיה מכח הכבוד המתגלה וישאר הענין קבוע בשכלו, שגם כאשר ישוב למצבו האנושי תמצא הידיעה בו בברורה.

זה כלל ענין הנבואה לכל הנביאים, אך פרטי המדרגות רבים, וכמו שזכרנו לעיל בסיעתא דשמיא. ועל הכל מדרגתו של

מִשָּׁה רָבֵנוּ עָלֵינוּ הַשְּׁלוֹם, שֶׁהַעֵידָה עָלֵינוּ הַתּוֹרָה, וְלֹא קָם נְבִיא
עוֹד בְּיִשְׂרָאֵל כַּמִּשָּׁה אֲשֶׁר יָדְעוּ ה' פָּנִים אֶל פָּנִים וְדַבְּרִים לִיד, יו':

חֶלֶק ג פָּרֶק ד - בְּמִקְרֵי הַנְּבוּאָה

א. הנה הנביא כשיגיע למדרגת הנבואה בשלמות, ישיג את כל המגיע לו בהשגה ברוחה ובידיעה שלמה. פרוש - כי אף-על-פי שלפי ההדרגה שזכרנו בפרק הקודם, יקדמו לו הדמיונות ואחד כך יגיע אל המחשבה כפי הדרכים שזכרנו, הנה בהגיעו אל ברור נבואתו, ישיג היותו נביא באמת, פרוש - היותו מתקשר בו יתברך והיותו יתברך שמו מתגלה לו ופועל בו כל אותם הפעולות. וישיג היות הדמיונות אשר נצטירו בו, דמיונות נבואיים נפעלים משפעו יתברך השופע עליו, והקבע בו ירעית הענין אשר יקבע על ידי שפעו זה, ולא ישאר לו שום ספק לא בנבואתו ולא בבחינותיה, לא הקודמות ולא הנמשכות:

ב. וממה שצריך שתדע, שהנה לא יגיע הנביא אל המדרגה העליונה בפעם אחת, אבל יעלה מעלה אחר מעלה עד הגיעו אל הנבואה השלמה. ויש בדרך התלמדות, כמו כל שאר החכמות והמלאכות שיעלה האדם במדרגותיהם עד שיעמד על ברין. וזה ענין "בני הנביאים", שהיו עומדים לפני הנביא להתלמד בדרך הנבואה מה שהיה מצטרף לזה: ג. והנה אפשר שיגיע גלוי ממנו יתברך אל אדם והוא לא יכיר בו כמו שיכיר הנביא, אלא יחשבוו בא מן המרגשות, עד שיגבר עליו השפע הנבואי ואז יכיר הענין כמות שהוא באמת. ומן המין הזה היתה קדיאת ה' לשמואל, שלא התנבא מתחלה ולא שפע עליו השפע, אלא שנגלה עליו קול כקול מרגש ולא השיג

בוה יותר, אבל אחר כך שפּע עליו השפּע והכיד והשיג הנבואה בדרך־כיה. וכן מראת הסנה למושה, בתחלה לא נגלה לו אלא כמרגשות וראה הסנה בוער באש, והקודש ברוך הוא קראו פקולו של אביו, אך אחר כך שפּע עליו השפּע והשיג הנבואה לאמתה:

ד. ואולם יתלמרו המתלמדים בנבואה בענינים ידועים, מה שימשיך עליהם השפּע העליון, ויבטל מניעות חמר הגוף, וימשיך גלוי אורו יתברך וההתרפקות בו, ויכללם – פגנות והזכרת שמות הקדושים, והלולים בתהלות יצרפו כם שמות ברכי הצרופים, וכמו שזכרנו לעיל. וכפי מה שיהיו זוכים במעשיהם ומזדככים והולכים על ירי ענינים האלה, כך יתקרבו אליו יתברך, ויתחיל השפּע וישפּע עליהם וישיגו השגות אחר השגות ער שיגיעו אל הנבואה. והנביא המבכה ויודע כבר דרכי הנבואה על נכון, ילמדם כל אחד לפי הכנתו מה יעשו להשיג את התכלית המבקש. וכן כשיתחילו הגלויים עליהם, ילמדם הנביא כפי ענין הגלוי המתגלה, ומה שיחסר עוד להם מן התכלית אשר הם מבקשים. והנה יצטרכו למלמד ומרדוך, ער עמדם על בריה של הנבואה בשלמות. כי אף־על־פי שכבר יתחל בגלויים והשפּע עליהם השפּעות, לא מפני זה ימצאו מגיעים אל סוף הענין מיד, אבל הדרכה רבה יצטרכו להגיע אל הסוף על נכון, כל אחר לפי מעלתו והכנתו:

ה. ואמנם גם אחרי השיגם מעלת הנבואה, יבחנו הנביאים זה מזה במעלה ומדרגה, בין בכמות בין באיכות. פרוש – כי יש שיתנבא פעמים רבות, ויש שלא יתנבא אלא מעט. וכן באיכות הנבואה עצמה, יש שישגי התרפקות גדול בו יתברך

וַיִּשְׁכַּל הַשְּׂפָלוֹת גְּדוּלוֹת מֵאֵר, וַיֵּשׁ שֶׁהַתְּדַבְּקוֹתוֹ לֹא יִהְיֶה כָּל
 כֶּךָ וְכֵן הַשְּׂפָלוֹת. אֲמָנָם בְּזֶה יִשׁוּוּ כָּל הַמִּתְנַבְּאִים, שִׁיְהִיָּה לָהֶם
 דְּבָקוֹת נֶכֶד לָהֶם בּוֹ יִתְבָּרַךְ, וְגַלּוּי מִמֶּנּוּ יִתְבָּרַךְ אֲלֵיהֶם, נֶכֶד
 אֲלֵיהֶם בְּבִרְוֹר שְׁלֵא יִסְתַּפְּקוּ בּוֹ, אֲלֵא שֶׁבְּהַתְּדַבְּקוֹת עֲצֻמוֹ
 וּבְגַלּוּי וְהַהֲשַׁלָּה, יִבְחַנּוּ הַמִּדְרָגוֹת הַרְבוֹת שִׁיִּבְחַנּוּ:

ו. וּמִמָּה שִׁיִּגִיעַ לְנְבִיאִים, הוּא הַיּוֹתָם מִשְׁתַּלְחִים בְּשִׁלְיחוֹת מִמֶּנּוּ
 יִתְבָּרַךְ, וְהֵינּוּ כִּי לֹא זֶה הוּא עֲצֵם הַנְּבִאוּהָ, וְאֵינוּ מִכְרַח כָּלֵל
 בְּנְבִיא שִׁישְׁתַּלַּח לְאַחֲרִים, אֲבָל עֲצֵם הַנְּבִאוּהָ כֶּבֶד בְּאֲדוּנָהוּ שֶׁהוּא
 הַתְּדַבֵּק בּוֹ יִתְבָּרַךְ וְהַגְּלוּתוֹ יִתְבָּרַךְ אֲלֵיו, וְיִתְלוּ לָזֶה הַיְדִיעוֹת
 וְהַשְּׂפָלוֹת שִׁיתְלוּ. וּמִן הַמַּקְרִים שְׁקוֹרִים פְּעָמִים רְבוֹת לְנְבִיאִים
 הוּא הַשְּׁתַלְחָם לְאַחֲרִים. וְכֵבֶד אֲפֹשֶׁר שִׁיִּגִיעַ זֶה אֵל נְבִיא מְבַהֵק וּבְקִי
 מְאֹד בְּרִכְי הַנְּבִאוּהָ וְיִוָּרְעֵם עַל בְּרִים. וְאֲפֹשֶׁר שִׁיִּגִיעַ אֵל מִי שְׁלֵא
 יִהְיֶה כָּל כֶּךָ בְּקִי וּמְלַמֵּד בְּזֶה, וּמִצַּד זֶה אֲפֹשֶׁר שִׁיקְרוּ טְעוּיֹת
 לְנְבִיאִים, לֹא בְּמָה שִׁיִּתְנַבְּאוּ, אֲלֵא בְּמָה שִׁיעֲשׂוּ הֵם מְרַעְתֵּם, וְלֹא
 יִשְׁלִימוּ מֵה שֶׁרְאוּי בְּשִׁלְיחוֹתָם וְעֵנְשׁוּ. וְכִמְעֵשֶׂה הַנְּבִיא שֶׁל יִרְבְּעֵם
 (מַלְכִים א' י"ג) שְׁעֵבֶר עַל דְּבַרֵי עֲצֻמוֹ, וְנִמְשָׁךְ לוֹ מֵהִיּוֹתוֹ בְּלִתי מְדַקְדֵּק
 בְּרִכְי הַנְּבִאוּהָ, וְכִמוֹ שֶׁאָמְרוּ וְ"ל עַל זֶה בְּש"ס (מְנַהֲרִין פ"ט):

ז. וְהִנֵּה עוֹר אֲפֹשֶׁר לְנְבִיא מִן הַנְּבִיאִים שִׁישִׁיג עֲנִין אֲמַתִּי
 בְּנְבִאוּתוֹ, אֵךְ לֹא יִשִּׁיג כָּל הָעֲנִינִים הָאֲמַתִּיִּים שֶׁנִּכְלְלוּ בָּהּ.
 דְּרָךְ מְשָׁל, נְבִאוּתוֹ שֶׁל יִזְנֶה בֵּן אֲמַתִּי שֶׁנֶּאֱמַר לוֹ, וְנִינְהָ נִהַפְכַת,
 וְנִכְלְלוּ בְּדַבְּרוֹ הַזֶּה שְׁתֵּי הַבְּנוֹת אֲמַתִּיּוֹת: אַחַת – הָעֲנֵשׁ שֶׁהִיָּה
 מְעַתֵּר לָהֶם כְּפִי חֲסָאֵם, וְהַשְּׁנִית – מֵה שֶׁהִיָּה צְפוּי לְפָנָיו יִתְבָּרַךְ
 שִׁיקְרָה בָּהֶם, דִּהְיִנוּ שִׁיְהַפְּכוּ מְרַעָה לְטוֹבָה. וְאוּלָם אֵלוֹ לֹא הִיָּה
 נִכְלָל בְּאֲמַת בְּדַבְּרוֹ אֲלֵא עֲנִין הָעֲנֵשׁ לְבָדוֹ, כְּשֶׁהִיָּה הַקְּרוֹשׁ בְּרוּךְ

הוא שב ונחם על הרעה, היה מגלה הדבר לנביאים ובפרט ליונה, שהיתה מתחדשת עליהם גזרה וזלת הראשונה. אמנם בהיות שכלל הקדוש ברוך הוא בדבור האחד שתי ההבנות, לא הצריך חדש גזרה עליהם, אלא שנתקים הדבור בהבנה השנייה ולא בראשונה. אכן יונה לא השיג בתחלה אלא ההבנה הראשונה ולא השנייה, והוא מה שאמרו ז"ל, יונה איהו דלא אבחין (מטהדין פ"ט):

ח. ואמנם צריך שתדע, שהנה בנבואת המתנבאים יבחנו שתי הבחנות: הראשונה הענין, והשנייה הדברים והמלות. וזה כי הנה יש ששיג הנביא ענין מהענינים, ולא יגבל לו במלות, אלא יגידהו הנביא במלות כרצונו. ויש ששיגו ענין מגבל במלות גם כן, כגון נבואותיהם של ישעיה, ירמיה ושאר הנבואות הנכתבות לדורות, שהנה נגבלו מלותיהם בנבואה לכלל ענינים רבים כאחד. וגם בזה תשתנה המליצה כפי הכנת הנביא עצמו ודרכיו, וגם ישתנה לטבע לשונו ודרך דבורו. ופעמים רבות נתן לנביאים לעשות מעשים עם נבואתם, כגון אזורו של ירמיה (ירמיה י"ג), ועלו (שם כ"ו) ולבנה של יחזקאל (יחזקאל ר'), ורבים כאלה. וענינם היה, שעל ידי המעשים ההם היו מתעוררים כחות מכחות העליונים, מה שהיה מצטרף לפי אמתת הענין שעליו היתה הנבואה בכל בחינותיו, ומאז היו מזדמנים ונפקדים להוציא הדבר לפעל בזמן הראוי לו:

ט. עוד צריך שתדע, כי הנה תאר נביא באמת ובדקדוק, לא יאות אלא למי שכבר השיג הנבואה על בריה, ונתברר לו היחוט מתנבא ממנו יתברך וכמו שזכרנו לעיל. ומי שהגיע לזה לא ישאר לו ספק בנבואתו כלל, ולא יפל בו טעות בנבואתו. אמנם על דרך

הרחבה יתאר בתאר זה גם מי שיתחיל בהשגות הנבואיות, והגיע לו גלוי חוץ לגדר האנושי. ואולם מי שלא השיג אלא השגות אלה, אינו עדין בטוח בענינו ואפשר לו שיכשל, וכענין נביאי אחאב שנבאר לפנים בסיעתא דשמיא. ואמנם היודעים דרכי הנבואה על בדים יודעים כל זה על נכון, יודעים המכשולות האלה שאפשר שימצאו, ומכידים סימניהם, והדרך לנצל מהם עד הגיע אל אמתת הנבואה. ואלה היו מלמדים את התלמידים כמו שזכרנו לעיל, וממלטים אותם מן הטעויות ומעמידים אותם על האמת:

י. ואולם עקד הענין הזה הוא מה שזכרנו בחלק א' פרק ה', מאותם כחות הטמאה שנמצאים בעולם ופועלים כפי מה שהוחק בטבעם ונמסר בידם. והנה יש בכחם שיטעו את האדם, במה שישפיעו עליו השפעות בדרכים כעין דרכי הנבואה האמתית, ויגלו לו ענינים אמתיים וכוזבים, ויחדשו לו קצת ענינים נפלאים, וכמו שאמר הכתוב בפרוש בנביא השקר, ונתן אליך אות או מופת ובא האות והמופת ודברים יגו. והנה דבר זה אפשר שיקרה לאדם שלא ברצונו, ואפשר שיקרה לו ברצונו. והינו שאפשר שיקרה לו מקרה זה והוא לא השתדל עליו, או השתדל על הפכו, והגיע לו זה מפני שלא נשלם במעשיו והשתדלותו. ואפשר שיגיע למי שרצה בו ברשעו והשתדל להשיגו, והינו שילך אחרי הכחות האלה וישתדל להדבק בהם ברצונו להשיג מהם מה שיחפץ להשיג, דהינו שיגלו לו ענינים כמו שזכרנו, שבהם יחזיק עצמו לפני בני האדם לנביא, ויסיתם כמו שיחפץ או יתכבד בעיניהם. ומן המין הזה היו נביאי הבעל והאשרה, שהנה היו משתדלים בזה עד שהיו מתדבקים בכחות האלה, ומשיגים יריעת קצת דברים שעל ידהם

היו מפתים המאמינים בהם, וכן מחדשים בכח זה נפלאות לאות על נבואתם וכמו שזכרנו. ואמנם הם בעצמם היו יודעים שאין זה להם אלא מצד השמאָה מה שבחרו להם, ולא היו חושבים בעצמם שהם נביאים, אלא ברשעת לבכם היו עושים כן. אך גם למי שלא השתדל על זה, היה אפשר שיקרה זה כמו שזכרנו, ועל כן היו צריכים המשתדלים לנבואה למלמד מבהק שילמדו כמו שזכרנו, ועל ידו היו נצללים. וכל זה, עד שיגיעו למדרגת הנבואה באמת, כי כיון שהגיעו לה כבר ראו ההפרש הגדול והכירוהו, ואי אפשר להם עוד שיסתפקו בזה כלל וכמו שזכרנו:

יא. והנה מן הדרך הזה היה הענין שקרה לנביאי אחאב ברוח שפתם ומלכים א' כ"ב. וזה, כי הנה מפני מעשיו נגזר עליו שילך ויפל ברמות גלעד, והיה ראוי שיהיה לו פתוי חזק שעל ידו ימשך וילך אל המלחמה ההיא ולא יסג ממנה, אף שקרה לו מה שהיה ראוי שימנעהו וכמה שארע באמת, שאמר לו יהושפט, רש גא כיום דבר ה', ולא הספיק לו נבואת הנביאים ההם, שכל זה היה צפוי לפניו יתברך. והנה בהיות המשפט נערך לפני בית דין של מעלה, היו מקטרגים ומלמדים זכות, ונומנים ענינים לפתותו, ונמצא היותר הגון ענין הרוח, והוא כי כל אותם נביאי השקר היו מתנבאים לעיניו ובפניו של אחאב, והינו שהיו עושים אותם המעשים ומשתדלים באותם הענינים שעל ידיהם נמשך גלוי הנבואה. והנה הם לא היו משתדלים אלא להמשיך גלוי השמאָה שזכרנו למעלה ולא יותר, אלא שהיו מרמזים במלך ומראים לו שממשיכים גלוי אורו יתברך. אמנם על כל פנים היו משתדלים בהמשכה לפניו, והיה נמשך עליהם באמת הגלוי

אשר היו מבקשים. ודבר זה היה נעשה לעיני המלך להתחזק יותר באמונה בם, והוא שאמר הכתוב, וכל הנביאים מתנבאים לפניהם. והנה מה שהיה נמשך להם באותה הנבואה הטמאה, היו מלות אלה, עלה והצלח ונתן ה' ביד המלך, אלה היו הדברים שהיה הרצח ההוא מרוב בפיהם, ולא היו טועים הם בעצמם, כי הם היו יודעים השתדלותם מה היה, אלא אחאב היה טועה בהם ומתפתה. עד שלא האמין לדברי מיכיהו מרב אמונתו במה שהיה רואה בנביאי השקר שלו. ואמנם צדקיה בן כנענה הוסיף על שאר הנביאים ההם, כי הם לא אמרו אלא כפי מה שנמשך להם מאותו הרוח, אך צדקיהו הוסיף לעשות בעין מה שהיו עושים נביאי האמת. וזה, כי כבר האמין בגלוי שהוא ותשב היותו אמת ונמשך מלפניו יתברך, עד שהויד לומר, כה אמר ה' באלה וכו'. והנה הוא לא למד בדרכי הנבואה האמתית כראוי ולא הבחין בין השקר והאמת, ועל כן אמרו ו"ל עליו, שאמר מה שלא שמע, וכן אמרו, רוח נבות אטעיתיה, ואמרו עוד, איבעי לה למידק, כפי מה שהזהירו יהושפט, שאין שני נביאים מתנבאים בסגנון אחר (מנח"ד פ"ט). והנה באמת קרה לנביאים ההם באותו הזמן, גלוי יותר ממה שהיו רגילים להשיג, ובדרך שונה ממה שהיו רגילים, עד שטעה צדקיה ונרמה לו שאותה הפעם היתה נבואתו אמתית, אף-על-פי שהשתדלותם לא היה אלא לצד הטמאה כמו שזכרנו, אבל זאת היתה נסבה מאת ה' וכמו שזכרנו, והבן היטב:

**חלק ג פרק ה – בהבדל שבין נבואת כל הנביאים
למשה רבנו ע"ה**

א. הנה מדרגות הנבואה על דרך כלל יתחלקו לשתיים:

אחת - מדרגת כל הנביאים חוץ ממושה רבנו עליו השלום, והשניה - מדרגת משה רבנו עליו השלום. והקדוש ברוך הוא בעצמו חלקם בחלוק זה ובאד הבודלם בכתוב, אם יהיה נביאכם ה' במראה אליו אתודע וכו', לא כן עבדי משה וכו' (במדבר י"ב ו-ח).

ב. כלל כל הנביאים חוץ ממושה, נבואתם על ידי מראה או חלום, וכמו שכתוב, במראה אליו אתודע בחלום אדבר בו. והינו שהקדוש ברוך הוא משתמש מן החלום החקוק כבר בטבעם של בני האדם, להיות לאמצעי להמשיך על ידו הנבואה לנביא. ולא שהנבואה והחלום ממין אחד, אלא שהחלום הוא דבר הגון לפני חכמתו יתברך שיהיה אמצעי להמשיך הנבואה על ידו. ולא אמרו ז"ל, חלום אחד מששים בנבואה (בסוכה ג"ח), אלא מצד היות בו הגדה והודעה למעלה מגדר ההודעה הרגילה לבני האדם כפי חק השכלתם, וכמו שזכרנו למעלה:

ג. והנה בהתגבר שפע הנבואה על הנביא, יצא מהרגשותיו וחושיו וישתקע כמו בשנה, ותשאר מחשבתו כמחשבת הישן וחולם, ואז תמשך לו הנבואה. ואמנם אפשר שיגיע הדבר הזה אל הנביא בעת יקיצתו, על הדרך שזכרנו, ואפשר שבשכבו על מטתו בחלום הלילה תמשך לו הנבואה. אמנם על כל פנים לא תגיעהו הנבואה אלא אחר היותו חוץ מחושיו ומשקע באותה התרדמה. אמנם אפשר שיקרה הדבר במעוט זמן, וישוב תכף אל מצבו הראשון, אלא שבעת הנבוא יצא מן ההרגש וישתקע בתרדמה לשעה, עד שיקבל הנבואה:

ד. ואמנם ראיתם של הנביאים אינה אלא כמי שדואה באספקלריא, שבו רואים את הנושאים המצטיירים. אך אינם

רואים כמי שרואה את חברו לפניו, ולא כמי שרואה באספקלריא אחת, אלא כמי שרואה מתוך אספקלריאות רבות, שנעתק בהן הציור מזו לזו. אך הנראה הוא אחר וראי, ותנועותיו נראות מתוך האספקלריאות אף-על-פי שאין מביטים אליו בארץ מישור. ולא עוד אלא שאין ראיתם אלא כמי שרואה מתוך אספקלריא בלתי מצחצחת, שאי אפשר לו לראות הנושא בברור גמור. כך אי אפשר להם לראות הכבוד, אפלו אחר כל העתקי הציורים הללו, בברור, אף על פי שמה שרואים באמת – הוא כבודו יתברך, ואין בזה ספק אצלם כלל. וגם בכל זה יש מדרגות רבות והבדל בין נביא לנביא, שיש שאספקלריא שלו מצחצחת משל חברו ומשיג ביותר ברור. ואולם הנביא המשיג כל זה, משיג הענין לאמתו, דהינו כי הנה מתברר אצלו שהמתגלה ומתורע אליו הוא הבורא יתברך, ומשיג ענין האספקלריא, מציאותו וסודו, ומשיג ומשכיל ההשכלות הנשפעות לו באמת ובכבוד, וכמו שזכרנו למעלה בפרק ג'. ואמנם כמו שהתורע הכבוד אליו הוא על ידי כל העתקי הציור האלה, כן הידיעות המגיעות לו, הם על ידי חידות ומשלים, ובדרך החלום שהוא האמצעי שעל ידו הנבואה מגעת וכמו שזכרנו למעלה:

ה. אך נבואתו של משה היא בדרך יותר עליון מכל זה, והוא: א', שלא היה צריך לצאת מחושי ורגשותיו ולא לחלום כלל, אלא היתה הנבואה מגעת לו עודו במצבו התמידי, וזהו שנאמר בו, פה אל פה אדבר בו. והיה מתגלה לו הענין כמי שרואה מתוך אספקלריא אחת לבר, והיא עצמה מצחצחת, וכן הידיעות היו מגיעות לו בברורם ולא על ידי חידות, והוא שנאמר, ומראה ולא בחירת. ואולם גם לו היה הכבוד מתגלה כפי מה שאפשר לו

לקבל, וכמי שדיוקנו מצטייר בתוך המראה, כי זולת זה אי אפשר לאדם ששיגי את בוראו, אבל היה בדרך שלפחות הציור ההוא היה משיגו כלו ובברור, כמי שרואה באספקלריא מצחצחת ומאירה שאין עכוב לדאיתו. ועל זה נאמר, ותמונת ה' ביט, כי אותו הציור המצטייר שהוא התמונה, היה מביט אותו יפה יפה. מה שאין כן שאר הנביאים, שאפילו אותו הציור לא היה אפשר להם שיעמדו עליו היטב. והנה מתוך הציור שהיה משיג, היה משכיל השכלה גדולה וברורה מאד יותר מכל שאר הנביאים וכמו שזכרנו:

ו. ועוד הבדל היה בין שאר הנביאים למשה, ששאר הנביאים לא היה בידם להנבא בכל שעה, אלא בשעה שהיה הבורא יתברך רוצה, היה משרה שפעו עליהם ומתנבאים. אך משה, הדבר היה תלוי ברצונו והיה מסור בירו להתקשר בו יתברך ולהמשיך אליו הגלוי כפי הצורך. ועוד, שאר הנביאים לא היו משיגים אלא ענינים פרטיים מה שהארזן ברוך הוא היה רוצה לגלות להם, אך משה זכה שיגלו לו כל סדרי הבריאה, ונתן לו רשות לחקק את הכל ולחפש הכל, ונמסרו בידו כל המפתחות שלא נמסרו לבן אדם מעולם, והוא מה שאמר הכתוב, בכל ביתי נאמן הוא, וכן נאמר, אני אעביר כל טובי על פניך (שמות ל"ג י"ט):

ז. והנה הנביאים כלם, כמו שהיו משיגים הציור שהיה מצטייר להם מן הכבוד כמו שזכרנו, והיו משיגים סוד הציור וענינו, פרוש, סוד המצא זה הענין שיהיה הכבוד מצטייר, ואיך נמשך זה, ומה הפונה בכל זה, וכן היו משיגים השכלה אמיתית בסודות גדלתו יתברך על ירי הציור ההוא – כן היו משיגים אממת הדבר, שבו יתברך באמת אין שום ציור כלל, ושאין הציור ההוא

אלא הבר נעשה לעיני הנביא בְּרָצוֹנוֹ יִתְבָּרַךְ עַל הַטַּעַם הַיְדוּעַ אֲצִלוֹ. וְעַל דְּבַר זֶה נֹאמֵר לְיִשְׂרָאֵל, וּתְמוֹנָה אֵינְכֶם רוֹאִים וּזְלוֹתִי קוֹל, וְכֵן, כִּי לֹא רֵאִיתֶם כָּל תְּמוֹנָה (וּבְרִים ד'). כִּי הִנֵּה שְׁנֵי הַרְבָּרִים הַשִּׁיגוּ בְּאֵמֶת, הַשִּׁיגוּ תַחֲלָה שְׁאֵמֶת מְצִיאֹתוֹ יִתְבָּרַךְ אֵין בּוֹ שׁוֹם צִיּוֹר כָּלֵל וְעֶקֶד, וְהוּא מְשַׁלֵּל מִכָּל אֱלֹהֵי הַרְמִיּוֹנוֹת לְגַמְרִי. וְאַחַר הַיְדִיעָה הַזֹּאת נִתְגַּלִּית לָהֶם גַּם כֵּן תְּמוֹנָה מִן הַתְּמוֹנוֹת הַנְּבוֹאִיּוֹת, שְׁעִלְיָה נֹאמֵר, וַיִּרְאוּ אֶת אֱלֹקֵי יִשְׂרָאֵל וְכוּ'. וְלוֹה קָרָאוּ הַחֲכָמִים וַיֵּל (ספרי בסדר י"ב, ח'): מֵרָאה רַבּוֹר, שְׁאִינוּ מֵרָאה הַכְּבוֹד בְּאֵמֶת, אֲלֵא מֵרָאה שְׁמֻצְטִיד מִכַּחַּ הַרְבּוֹר, שְׁהוּא כְּעֵינֵן הַצִּיּוֹר הַמְצֻטִיד בְּאַסְפְּקֻרְיָא וְכִמוֹ שְׁזַכְרֵנוּ לְעִיל, שְׁעַל יְרוֹ מְשִׁיגִים פְּרִטֵי עֲנִינִים בְּסוּדוֹת אֱלֻקוֹתוֹ יִתְבָּרַךְ וּבְרִיאָתוֹ וְהִנְהַגְתּוֹ, וְכִמוֹ שְׁבִאֲרָנוּ:

חלק ד פרק א – בחלקי העבודה

א. כָּלֵל הַעֲבוּדָה מִתְחַלֵּק לְשְׁנֵי חֻלְקִים: הָאֶחָד – הַתְּלֻמוֹר, וְהַשֵּׁנִי – הַמַּעֲשָׂה:

ב. הַמַּעֲשָׂה מִתְחַלֵּק לְאַרְבָּעָה, הָאֶחָד – תְּמִירִי, הַשֵּׁנִי – יוֹמִי, הַשְּׁלִישִׁי – זְמַנִּי, הַרְבִּיעִי – מְקַרִּי:

ג. הַתְּמִירִי הוּא מָה שִׁיחִיב בּוֹ הָאָדָם תְּמִיר, כְּגוֹן אֶהְבֵּת ה' וַיִּרְאֶתוּ. הַיּוֹמִי, מָה שִׁיחִיב בּוֹ בְּכָל יוֹם, וְהֵינּוּ הַקְּרֻבָּנוֹת בְּזֶמַן הַבַּיִת, וְעַכְשֵׁי הַתְּפִלוֹת וְקִרְיַת שְׁמַע. הַזְּמַנִּי, מָה שִׁיחִיב בּוֹ בְּזִמְנִים יְדוּעִים, כְּגוֹן שְׁבֻתוֹת וַיָּמִים טוֹבִים. הַמְקַרִּי, מָה שִׁיחִיב בּוֹ לְפִי מָה שִׁיגִיעוּ לוֹ מִן הַמְקַרִּים, כְּגוֹן חֲלָה וּמַעֲשֵׂר, פְּדִיּוֹן הַבֵּן וְכִיּוֹצָא. וּבְכָל אֶחָד מֵאֵלֶּה יִמְצָאוּ צוּרִים וְאוֹזֵרוֹת, וְהֵינּוּ עֲשִׂין וְלֹאִין, וְהֵם סוֹר מֵרַע וְעֹשֶׂה טוֹב: ד. וְאַמֵּנִם עֶקֶד כָּל הָעֲנִינִים הָאֵלֶּה בְּדֶרֶךְ כָּלֵל, נִתְבָּאֵר בְּחֻלְקֵי א'

פרק ד', שהוא הפניה אליו יתברך ובקשת קרבתו, כפי הדרכים אשר חקק לנו להיות מתקרבים לו ומתדבקים בו. והנה צריך שנשתדל להסיר כל מניעות הרע הרבך בחשך החמדיות והעולם הזה, ולהתאמץ בהתקרבות לו, עד שנרבק בו ונשתלם בשלמותו, שזה כל חפצו יתברך וכל תכלית בודאו את הבריאה וכמו שזכרנו: ה. אך פְּרָטִי הענינים הם כפי מה שהוחקו חקות האנושיות והעולם בכל בחינותיהם, והדרכים שנמנו לאדם להשתלם בשלמות ולהשלים עמו את הבריאה כלה כפי סדריה בכל מחלקותיה, בשרשיה ובענפיה. ונבאר עתה קצת מהם, היותר שיכים ונוהגים בכל מקום ובכל זמן:

חלק ד פרק ב - בתלמוד תורה

א. הנה תלמוד התורה הוא ענין מכרח, לפי שזולתו אי אפשר להגיע אל המעשה, כי אם לא ידע מה הוא מצוה שיעשה, איך יעשהו. אמנם זולת כל זה יש בתלמוד תכלית גדול לשלמותו של האדם, וכבר הזכרנו הענין בקצרה בחלק א' פרק ד', אמנם עתה נאריך בו יותר:

ב. בכלל ההשפעות הנשפעות ממנו יתברך לצורך בריותיו יש השפעה אחת עליונה מכל ההשפעות, שענינה הוא היותר יקר ומעלה שבכל מה שאפשר שימצא בנמצאים, והינו שהוא תכלית מה שאפשר שימצא בנמצאות מעין המציאות האמתיות שלו יתברך, ויקר ומעלה מעין אמתת מעלתו יתברך, והוא הוא מה שמחלק האדון יתברך שמו מכבודו ויקרו אל ברואיו. ואמנם קשר הבודא יתברך את השפעתו זאת בענין נבוא ממנו יתברך לתכלית זה, והוא התורה. וענין זה משתלם בשתי בחינות:

בהגיון ובהשפלה, וזה מה שבארנו שם, כי הנה חבר הארון ברוך הוא כלל מלות ומאמרים, שהם כלל חמשה חמשי תורה, ואחריהם במדרגה נביאים וכתובים, וקשר בהם ההשפעה הזאת, באפן שכשידברו הדבורים ההם, תמשך ההשפעה הזאת למדבר אותם. ובתנאי שיהיה ההגיון הזה בגבולים שהגבולו לו, וכמו שזכרנו לפנינו בסיעתא דשמיא. וכן בהשפלת מה שנכלל בדבורים ההם לפי דרכיהם האמתיים, תמשך ההשפעה הזאת למשכיל אותם. ואמנם מדרגות מדרגות יש בהשפעה הזאת, ככל שאר ההשפעות והענינים שבמציאות, ונתחלקו המדרגות האלה בחלקי ההגיון וההשפלה, כפי מה שראתה החכמה העליונה היותו נאות, שבחלק אחד מן ההגיון תמשך מדרגה אחת מן ההשפעה, ובחלק אחר מדרגה אחרת, וכן בהשפלה. אך אין לך חלק מתלמוד התורה שלא תמשך בו מדרגה אחת ממדרגות ההשפעה הנמה הזאת, אם ישמרו בו התנאים המצטרפים:

ג. והנה זה פשוט שכל מה שתתעלה ההשפלה, תגדל יותר מדרגת ההשפעה שתמשך על ידה. ולא יסוה מי שישכיל לשון המקראות לבר, עם מי שישכיל כונתם, ולא מי שישכיל הכונה השטחיית שבהם עם מי שיעמיק בה יותר, ולא מי שהעמיק בה קצת עם מי שיעמיק בה הרבה. אמנם היה מחסדו יתברך, שבכל חלק מן ההשפלה תמשך מדרגה מן ההשפעה, עד שכל מי שהשכיל בה ירויח מן ההשפעה הגדולה הזאת מה שנקשר בהשפלה הזאת. ומי שלא הגיע לשום השכלה אלא להגיון לבר, כבר יהיה אמצעי לו לשיחלק גם לו קצת מן ההשפעה הזאת, ונמצא רבן של ישראל זוכים לה, מי מעט ומי יותר:

ד. ואמנם זולת זאת ההדרגה הנמצאת לגמול השתדלות בני האדם בה כשעורו האמתי, עוד נמצא בה הדרגה וחלוק לפי מה שצריך לתקן בה כלל הבריאה, עד שאין חלק ממנה שלא יתקן על ידו וישלם חלק מחלקי כלל הבריאה. ונמצא שהדוצה לעבוד לפני בוראו עבודה שלמה, צריך שיעסק בכל חלקיה כפי יכולתו, כדי שיגיע ממנו התקון אל חלקי הבריאה כלה. ועל הדרך הזה אמרו ז"ל, לעולם ישלש אדם ימיו שליש במקרא שליש במשנה שליש בגמרא וקדושין לו. ובכלל זה, כל חלקי התורה, שיחלק בהם זמנו עד שיאחו בכלם ולא יניח ידו מאחד מהם. אך שעור העסק שיעסק בכל אחד מהם, ראוי שימדד לפי מה שהוא האדם, ולפי כל המקרים הקורים אותו. וכבר רבנו מזה במאמר בפני עצמו עין שם (בדפוסאנו בעמ' 184):

ה. אך התנאים הצריכים להתלוות לתלמוד הנה הם, הידאה בתלמוד עצמו, ותקון המעשה בכל עת. וזה, כי הנה כל פחה של התורה אינו אלא בנה שקשר ותלה יתברך שמו את השפעתו היקרה בה, עד שעל ידי הדבור בה וההשכלה תמשך ההשפעה הגדולה ההיא. אך זולת זה לא היה הדבור בה אלא כדבור בשאר העסקים או ספרי החכמות, וההשכלה ככל שאר משכלות המציאות הטבעי למיניהם, שאין בהם אלא ידיעת הענין הרוא, ואין מגיע ממנו התעצמות יקר ומעלה כלל בגפש הקורא המדבר והמשכיל, ולא תקון לכלל הבריאה. ואמנם ההשפעה הזאת הנה ענינה אלקי כמו שזכרנו, ולא עוד אלא שהוא היותר עליון ונשגב שבענינים הנמשכים ומגיעים ממנו יתברך אל הברואים, וכיון שכן ודאי שיש לו לאדם לירא ולרעד בעסקו בענין כזה, שנמצא

הוא נגש לפני אלקיו ומתעסק בהמשכת האור הגדול ממנו אליו. והנה צריך שיבוש משפלתו האנושי, וירעש מרוממותו יתברך. והנה יגל מאד מחלקו הטוב שזכה לזה, אך בדעדה כמו שזכרנו. ונכלל בזה, שלא ישב בקלות ראש, ולא ינהג שום מנהג בניין, לא בברביה ולא בספריה, וידע לפני מי עומד ומתעסק. ואם הוא עושה כן, אז יהיה תלמודו מה שראוי לו להיות באמת, ותמשך על ידו ההשפעה שזכרנו, ויתעצם בו היקר האלקי, וימשך תקון והארה לכל הפריאה. אבל אם תנאי זה יחסר ממנו, לא תמשך ההארה על ידו, ולא יהיו דבריו אלא כשאר כל הדבורים האנושיים, הגיונו כקורא אגרת, ומחשבותיו כחושב בדברי העולם. ואז בא לאשמה תחשב לו, שקרב אל הקדש בלי מורא, ומקל ראשו לפני בוראו, עודו מדבר לפניו ומתעסק בקדשתו יתברך. ואולם כפי מדרגת המורא ושעור הכבוד והזהירות בו, כן יהיה שעור יקר התלמוד ומדרגת ההשפעה הנמשכת על ידו, וכמו שזכרנו למעלה:

ו. והתנאי השני הוא תקון המעשה. כי הנה מי שירצה להמשיך השפעה, ראוי שיהיה הוא הגון ומוכן להמשיכה. אכן אם הוא מטמא את עצמו באשמות ופשעים, ומרחק עצמו מבוראו, וזונה מאחריו אחרי כחות הטמאה והרע, ודאי שיאמר בו, ולרשע אמר אלקים מה לך לספר חקי וכו' (תהילים נ, וכן אמרו ז"ל, כל המלמד לתלמיד שאינו הגון כאלו זורק אבן למרקוליס (וילין ק"ג). והנה איש כזה, ודאי שתורתו לא תמשיך מן ההשפעה שזכרנו שום מדרגה כלל. ואף-על-פי-כן רז גדול גלו לנו החכמים ז"ל, שאלו לא היו הרשעים עוזבים את תלמוד התורה, סוף שהיו חוזרים למוטב, כי אף-על-פי שאין בכחם להמשיך שום המשך מלפניו

יתברך כמו שזכרנו, כבד דברי התורה בעצמם מקדשים ועומדים מצד עצמם, עד שבהתמיד העסק בהם יגיע מהם פעם אחר פעם קצת התעוררות, וכמו דמות הארה קטנה שבקטנות, אל העוסק בה, שסוף סוף תגבר עליו ותחזירנו לנוטב. והוא מה שאמרו ז"ל, הלואי אותי עזבו ותודתי שמרו, שהמאור שבה מחזירן למוטב (מדרש איכה פתחתא כ"ג). ואמנם פשוט הוא שאין הדברים אמורים במי שיתעסק בה דרך שחוק והתול, או לגלות בה פנים שלא כהלכה, אלא שיתעסק בה לפחות כמי שמתעסק בשאר החכמות: ז. ואולם מי שמטהר ומקדש עצמו במעשיו, הוא ימשיך בתלמודו השפעה כשעוד ההכנה שהכין את עצמו, וכשעור שידבה בהכנה כן ידבה יקר התלמוד וכחו. והוא מה שמצינו בחכמים הקדמונים, שתורתם היתה מעטירתם כח גדול ונותנת להם מעלה ויקר, מה שלא נמצא ברורות האחרונים, מפני יתרון הכנתם על הכנת האחרונים. וכבר אמרו על יונתן בן עויאל, שבשעה שהיה עוסק בתורה כל עוף שהיה פורח עליו היה נשרף (סוכה כ"ח), מפני עצם השראת השכינה שהיתה שורה עליו על ידי למודו:

חלק ד פרק ג - באהבה ויראה

א. הנה כבר בארנו בחלק א' פרק ר', ענין האהבה והיראה, שהם המקדשים ומדביקים האדם בבוראו. וזה נאמר באהבה ויראה האמתית, שהם אהבת שמו יתברך ולא אהבת השכר, ויראת רוממותו לא יראת הענש. והנה היראה הזאת היא מטהרת את האדם מחשך חמירותו וגופניותו, ומשרה עליו השראת השכינה. וכפי שעור היראה כן יהיה שעור הטהרה וההשראת. ומי שמגיע להיות ירא ביראה זאת תמיד, תהיה השכינה שורה עליו תמיד.

ודבר זה נמצא בשלמות במשה רבנו ע"ה שאמרו עליו, יראה לגבי משה מלתא זוטרתיה היא, וכן זכה להשראת שכינה תמידית. והנה הדבר קשה לשאר בני האדם ששיגורו כראוי, אמנם כפי מה ששיגי ממנה, פן יהיה כח טהרתו וקדשותו, כמו שזכרנו. ובפרט בעת התעסקו במצות או בתלמוד, שהנה היא לו תנאי הכרחי לשלמות התלמוד שהוא או המצוה ההיא, וכמו שזכרנו:

ב. והאהבה היא המדבקת ומקשרת את האדם בבוראו, ומיפה כחו ומעשירתו עטרות גדולות. והעקד בשמחת הלב והתלהטות הנשמה לפני בוראה, והמסד האדם עם כל מאדו לקדוש שמו יתברך, ולעשות נחת רוח לפניו. וכבר נתבאר ענינים אלה במקומם, ואין צורך להאריך בם. והנה לחלק הזה מתחבר האמונה בו וביחודו, הבטחון וכיוצא, כלם ענינים מרביקים האדם בבורא יתברך ומחזקים בו הקדשה וההארה:

חלק ד פרק ד - בקריאת שמע ובברכותיה

א. שתי עבודות הוטלו עלינו לעבר לפניו יתברך יום ביומו, והם: הקריאת שמע והתפלה, ובזמן בית המקדש - התמידים והמוספין. ועתה נבאר ענינם: האחד, הנה הוא קריאת השמע, וענינו יחודו יתברך וקבלת על מלכותו. והענין, כי הבורא יתברך שמו המציא ברצונו נמצאים שונים עליונים ותחתונים, רוחניים וגשמיים, וסדרם בסדרים שונים, ונתן בחק כל אחד מהם לפעל פעולות ולעשות מעשים, להתגלגל בגלגולים ובסבובים רבים ובדרכים שונים כפי מה שפלגה חכמתו יתברך לכל אחד ואחד. ואמנם הנה הוא יתברך שמו השרש והסבה היחידית לכלם. וענין זה מובן בשתי בחינות: בבחינת המציאות ובבחינת הפעולה.

בבחינת המציאות, מה שכבר בארנו בחלק א', איך כל המציאות
 כלם תלויים בו יתברך ונמשכים ברצונו, מה שאין כן מציאותו,
 שהוא מציאות מִכְרַח מצד עצמו ובלתי נתלה בזולתו, אך כל
 שאר המציאות אין להם מציאות אלא מצד מה שהוא יתברך שמו
 רצה בהם ומקימם ברצונו. בבחינת הפעלה הוא, שאף-על-פי
 שנתן בחקם של הנבראים לשלט בענינים מה שיכלתם מקפת,
 ופועלים פעולות גדולות כל אחד כפי מה שבחוק פעלתו, הנה
 באמת אין בהם כח ולא שליטה אלא מה שמסר להם הבורא יתברך
 שהוא האדון האמתי השליט וכל יכול, וכל מה שהם פועלים אינו
 אלא מה שהוא יתברך שמו נתן ונותן להם כח שיפעלו, והוא אדון
 עליהם להוסיף ולגרע כרצונו בכל עת ובכל שעה.

ומעמק הענין הוא, כי הרי כפי הסדרים שסדרה חכמתו יתברך
 לתקונן של הנבראים, כמו שזכרנו בחלק א', הנה יש
 ענינים רבים של דע שמתגלגלים וסובבים בעולם, אם מצד
 בתירתן של בני האדם החוטאים, ואם מצד מה שנגזר עליהם
 לענשן, ונדאה הדבר לכאורה שזה הפך רצונו יתברך, כי הנה
 הוא יתברך שמו אינו רוצה אלא בטוב וכל חפצו להיטיב, והנה
 שמו יתברך מתחלל בשליטת הרשעים ובתגבדת הרעות
 והקלקולים. אמנם היודע בדרךיו יתברך ומעמיק בענינים, ידע
 כי על כל פנים אין כל זה אלא סבוב מסבות בדרך עמק, כלם
 מתכוננים לנקדת השלמת הבריאה ובה מסתימים, וכמו שזכרנו
 בחלק א'. ונמצא שהקדוש ברוך הוא הוא המנהג את הכל
 באמת, ועצתו לברה היא תקום, שהיא הגיע טובו ושלמותו אל
 בראיו, וכמו שזכרנו שם. אלא שלפי אמתת הענין צריכים

הרברים להתגלגל בגלגולים אלה על פי יסודות החכמה הנפלאה והטוב האמתי, ויודע בסוף כל הגלגולים כי הוא ית"ש אחד יחיד ומיוחד, והוא סבב כל המסבות האלה בדרךיהם לבא אל התכלית האמתי, שהוא הטוב האמתי שזכרנו.

וממה שנכלל עור בעמק זה הענין הוא גלוי אמתת יחורו יתברך. וזה כי הנה כבר בארנו שכלל כל המסבות הסובבות בעולם הוא, שהנה ברא הבורא יתברך את הרע לשיעבירוהו בני האדם, ויקבעו בעצמם ובבריאה את הטוב. והנה חקים רבים ושרשים גדולים השרשו בענין הזה לשישתלם בכל חלקיו ובחינותיו, כי אולם פרטים רבים ימצאו בענין מציאותו של הרע בבריאה, פעלותיו, ושליטתו, ופרטים רבים כמו כן בענין יחסו של האדם עמו במה שהוא נתון תחתיו ומושם בתוכו, ובענין התגברו עליו והתפתחו ממאסריו וכבשו אותו, וענין מציאות הטוב, התפשטו והתחזקו כפי הכנע הרע והקבשו. ואמנם שרש כל מציאות הרע, פעלותיו ושליטתו, הוא העלים הבורא יתברך את יחורו, שאינו מתגלה בעצם אמתתו לכל, וכפי שעור ההעלם כך הוא שעור כח מציאותו של הרע, וכמו שזכרנו בחלק א'.

ושרש כל בטול הרע והעברתו והקבע כל הבריאה בטוב, הוא גלוי אמתת יחודו יתברך. והוא מה שאמר הכתוב, ראו עתה כי אני אני הוא וכו' ודברים ל"ב ט"ו, וכתוב, למען תרעו ותאמינו וכו' לפני לא נוצר אל ואחרי לא יהיה (ישעיה ט"ג י'). ונמצא שסוף תקון כל הבריאה תלוי בגלוי יחורו יתברך. והנה הוא היה היה ויהיה תמיד אחד יחיד ומיוחד, אלא שעכשיו אינו מגלה לכל כראוי, ולעתיד לבא יתגלה לגמרי לכל הברואים, כמו שכתוב,

בְּיוֹם הַהוּא יִהְיֶה ה' אֶחָד וְשֵׁמוֹ אֶחָד (וְכִי־יֵיךְ לֵךְ). אֲמַנֵּם יִשְׂרָאֵל שְׂזוּכֵי
 לְתוֹרַתוֹ הָאֲמִתִּית, יוֹדְעִים הָאֲמֵת הַזֶּה וּמַעֲיִדִים עָלָיו גַּם עִתָּהּ, וְהוּא
 מֵה שְׁכַתּוֹב, וְאַתֶּם עַדִּי נֹאֵם ה' (וְשַׁעֲדֵה מִיָּג יִיבֹה, וְזֶה זְכוֹת גְּדוּל לִנְנוּ).

וְהִנֵּה כָּל־הַהֲנַהֲגָה שֶׁל הָעוֹלָם הַזֶּה מִתְחַלֶּקֶת לְהִנְהִיגַת הַיּוֹם
 וְהִנְהִיגַת הַלַּיְלָה, וְכִמוֹ שְׂזוּכְרֵנוּ בְּחֶלֶק ג' פָּרָק א', וּבְכֹל
 בְּקָד וּבְכֹל עֲדָב מִתְחַדְּשִׁים הַסְּדָדִים וּמִשְׁמֵדוֹת הַמְּלֹאכִים
 לְתַפְקִידִם כְּפִי סֵדֵר הַהֲנַהֲגָה. וְאוֹלָם נִתְחַיְבְּנוּ אֲנַחְנוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
 לְהַעֲיִד עַל אֲמִתַּת יְחֻדוֹ יִתְבָּרֵךְ בְּכֹל הַבְּחִינּוֹת, פְּרוּשׁ - בֵּין
 בְּבַחֲנֵינָת הַמְּצִיאוֹת, שֶׁהוּא לְבַדּוֹ הַמְּצוּי הַמְּכָרָח וְכֹל הַנְּמַצָּאִים
 מִמֶּנּוּ הֵם נְמַצָּאִים וְבוֹ תְלוּיִים. בֵּין בְּבַחֲנֵינָת הַשְּׁלִיטָה, שֶׁהוּא
 לְבַדּוֹ יִתְבָּרֵךְ שְׁמוֹ הַשְּׁלִיט הַמִּיְחָד וְאִין פּוֹעֵל שִׁיפְעַל אֵלָא מִכַּח
 וְדִשׁוֹת שְׁנַתָּן לוֹ מִמֶּנּוּ. בֵּין בְּבַחֲנֵינָת הַהֲנַהֲגָה, דְּהִינּוּ שְׂאֵף-עַל-
 פִּי שֶׁהַסְּבוֹת רַבּוֹת גְּדוּלוֹת וְעִמְקוֹת, אִין הַמְּסַבֵּב אֵלָא אֶחָד וְאִין
 הַתְּכַלִּית אֵלָא אַחַת, דְּהִינּוּ הוּא יִתְבָּרֵךְ שְׁמוֹ הַמְּסַבֵּב אֶת הַכֹּל אֶל
 תְּכַלִּית הַשְּׁלֵמוֹת הָאֲמִתִּית, וְאַף-עַל-פִּי שְׂאִין דְּבַר זֶה גְלוּי עִתָּהּ
 בְּאֲמֵת הִנֵּה אֲמִתַּת הַדְּבָר כִּךָ הִיא, וְכֵן יִגְלֶה וְיִוֹדַע בְּסוּף הַכֹּל:

ב. וְהִנֵּה מִמֵּה שִׁישׁ עוֹד לְהַבְּחִין הוּא, כִּי הַבּוֹרָא יִתְבָּרֵךְ שְׁמוֹ הִנֵּה
 הוּא מְלֶךְ עַל כָּל בְּרִיּוֹתָיו. וּפְרוּשׁ עֲנִין זֶה הוּא, כִּי אֲמַנֵּם
 אֲמִתַּת מְצִיאוֹתוֹ יִתְבָּרֵךְ הוּא דְבָר בְּלִית גְּתִלָּה בּוֹזֵלְתוֹ כֹּלֵל וּבְלִית
 מִתְיַחַס לְזוּלָתוֹ, כִּי הִנֵּה הוּא מְצוּי מְכָרָח וְשֵׁלֵם מִצַּד עֲצָמוֹ, וְאִין
 לוֹ שׁוֹם יַחַס עִם אֶחָד כֹּלֵל לֹא לְמַעְלָה מִמֶּנּוּ וְלֹא לְמַטָּה מִמֶּנּוּ,
 פְּרוּשׁ - שְׂאִין לוֹ סִבָּה שִׁיתְלָה בָּהּ כֹּלֵל, לֹא כְּמִסּוּבָב עִם סִבָּתוֹ
 וְלֹא כְּמַצְטָרֵף עִם מַצְטָרְפוֹ. וְהִנֵּה בְּבַחֲנֵינָה זֹאת נִקְדָּאָהּ בְּשֵׁם
 אֱלוֹקִים בְּרוּךְ הוּא, דְּהִינּוּ הַמְּצוּי הַמְּכָרָח מִצַּד עֲצָמוֹ וְכִמוֹ

שֹׁכְרֵנוּ. וְאִמְנֵם בְּהִיּוֹת שְׂרָצָה וּבְרֵא נְבִרָאִים וְכֻלָּם תְּלוּיִים בּוּ
בְּמִצִּיאוֹתָם וּבְכָל בְּחִינּוֹתָם וְכִמוּ שֹׁכְרֵנוּ, נִקְרָאָהוּ בְּבַחֲיָנָה זֹו
אֲדוֹן כָּל, כִּי הִכַּל מִמְּנֹו וְהַכֵּל שְׁלוֹ וְהוּא שְׁלִיט בְּכָל כְּרִצּוֹנוֹ.

וְאוֹלָם עוֹד רָצָה בְּטוּבוֹ וְחִסְדּוֹ, לְהַשְׁפִּיל כְּבִיכּוֹל בְּעֲנֻתוֹ אֶת רוּם
כְּבוֹדוֹ וְלִהְיוֹת מִתִּיחַס אֶל נְבִרָאִיו, אֶף־עַל־פִּי שְׂבָאֲמַת
אֵין לָהֶם יַחַס עִמּוֹ כָּלֵל, וְרָצָה לִהְיוֹת לָהֶם בְּמַדְרַגַּת מֶלֶךְ אֶל עַם,
שִׁיחֲשֵׁב לָהֶם לְרֵאשׁ, וּלְמַנְהִיג, וּלְהַתְּכַפֵּד כְּבִיכּוֹל בְּסֵ כְּמֶלֶךְ
שִׁמְתְּכַפֵּד בְּעַמּוֹ, וְכַעֲנִין שְׂנֵאֲמַר, בְּרַב עִם הִדְרַת מֶלֶךְ (וּמְשַׁלֵּי יָיִד
כ"ח). וּבְבַחֲיָנָה זֹו נִקְרָאָהוּ מֶלְכוֹ שֶׁל עוֹלָם. וְהִנֵּה בְּבַחֲיָנָה זֹו הוּא
נִחְשָׁב לָנוּ לְרֵאשׁ, וּמִתְּכַפֵּד בָּנוּ, וְגַם אֲנַחְנוּ חִיבִים לְעַבֵּד עֲבוֹדָתוֹ
וּלְשִׁמְעַ אֵלָיו לְכָל אֲשֶׁר יִצְוֶה, כְּמֶלֶךְ בְּעַמּוֹ.

וְאוֹלָם בְּבַחֲיָנָה זֹו גַם כֵּן חִיבִים אָנוּ לְהַכִּירוֹ בְּכָל יוֹם, וּלְקַיֵּם
מְלַכּוֹתוֹ עָלֵינוּ, וּלְהַשְׁתַּעֲבֵד אֵלָיו וּלְגַזְרוֹתָיו כְּעַבְדִּים
אֶל מֶלֶכְסָם, וְזֶה נִקְרָא קִבְּלַת עַל מְלַכּוֹת שָׁמַיִם. וְנִכְלָל עֲנִינָה
בְּפָסוּק זֶה שֶׁל שֹׁמֵעַ יִשְׂרָאֵל, דְּהֵינּוּ הַהוֹדָאָה בְּדַבָּר זֶה שֶׁהוּא
מֶלֶךְ מְלַכֵי הַמְּלָכִים, מוֹלֵךְ בְּכָל בְּרִיּוֹתָיו הָעֲלִיוֹנִים וְהַתְּהוֹנִים,
וּלְקַבֵּל עַל מְלַכּוֹתוֹ וְהַשְׁתַּעֲבֵד אֵלָיו, וְכִמוּ שֹׁכְרֵנוּ:

ג. וְאִמְנֵם מְכַל הָעֲנִינִים הָאֵלוּ יוֹצְאוֹת תּוֹלְדוֹת גְּדוּלוֹת לְתַקּוֹן כָּלֵל
כָּל הַבְּרִיאָה. וְזֶה, כִּי אוֹלָם סֹדְרֵי הַבְּרִיאָה וְכוּנְגִיּוֹתֶיהָ מְסֻדְרִים
בְּדָרְךְ, שְׂכָאֲשֶׁר מְלַכּוֹתוֹ יִתְבָּרֵךְ שְׁמוֹ נוֹדַע, וּנְמוּדִים בּוּ כָּל בְּרוּאָיו,
נִמְצָא בְּבְרוּאִים כָּל טוֹב וְכָל שְׁלוֹה, וְהַבְּרָכָה מִתְּרַבֵּית בָּהֶם
וּשְׁלוֹמָם מִתְגַּדֵּל. וּבְהַתְּפָרֵץ הָעַבְדִּים וְאִינָם מִשְׁתַּעֲבָדִים וּמוֹרִים
בְּמְלַכּוֹתוֹ יִתְבָּרֵךְ, כָּל טוֹב חִסֵּד וְחַשְׁדָּן מִתְגַּבֵּר וְהַרְעָה שׁוֹלֵטַת.
וְהִנֵּה נִמְשָׁכִים עֲנִינִים אֵלֶּה בְּדַרְכֵיהֶם בְּכָל חֻלְקֵי הַבְּרִיאָה,

העליונים והתחתונים, הפועלים והנפעלים, וכמו שזכרנו בחלק א'. ואולם היות מלכותו 'יתברך נודע או לא נודע, נמשך ודאי ממעשי התחתונים, וכבר נתבאר אלה היסודות במקומם. אך מה שצריך עתה לעינינו, שאם יהיה טעם לשיופיע הבורא יתברך במלכותו וימלך על עולמו, ימשך מזה הטוב הרב והשלזה הגדולה לנבראים, ותדבבה ההארה, הקדשה, והטהרה, וכל הבר טוב, וכחות הרע יהיו נכפים ומשעבדים ולא יקלקלו טובת העולם. ואם לא, הנה הקדוש ברוך הוא מסתיר פניו ואינו מגלה כח ממשלתו, וכחות הרע מתפרצים ושולטים. וכל תולדות הענין הזה הוות בכל מקום שהן שיכות שם, והוא כלל כל הרעות הנמצאות בעולם. והנה בהיות ישראל מתחזקים בכל יום על דבר זה, ומקבלים מלכותו יתברך ומורים בו בלבם ובפיהם, מופיע הקדוש ברוך הוא בעולמו, וכחות הרע נכפים תחת הטוב, ונמשכת הברכה לעולם. ובהעיר על יחודו יתברך כמו שזכרנו לעיל, הנה כנגד זה נענה לנו ומתנשא ביחודו ומחזיק ומוסיף לעולם תקון על תקון בבחינת התקון האמתי שזכרנו, שאליו מתגלגלים כל מסבות ההנהגה, ומקים עצתו שהיא העמיד הבריאה על הטוב השלם וכמו שזכרנו. ומה שצריך שתבין בזה הוא, שאין כל הדברים האלה אמורים אלא לשיהיה תקון הבריאה מצד בני האדם ולא מאליו. כי אולם ההנהגה כבר מסודרת היא ועומדת על הדרך הזה, שכל גלגוליה הולכים אל ההשלמה, וזה מה שהארון ברוך הוא מסבב בטובו וכחו. אלא שהיתה גזרת חכמתו שיהיה זה נעשה על ידי בני האדם, שאז ישתלמו בני האדם שעשו הדבר הזה, ותהיה ההשלמה עצמה בתכלית, בהיות הברואים עצמם בעלי שלמות

כמו שזכרנו. ונמצא שזה כל עקרו של דברים אלה, שמה שסדר הארון ברוך הוא והכין להיות משלים את בריאתו, ישלם ויצא לפעל על ידי בני האדם לשישלתמו הם בשלמות הראוי להם:

ד. והנה כבר בארנו בחלק א', שהשלמות האמתי של הבריאה הוא המשך לה משלמותו יתברך, כי היא לכדו השלמות. ואולם גם זה מתולדות המצוה הזאת, שבהעידנו על יחודו ובהיותנו תולים את הכל בו, גם הוא יתברך שמו נדרש לנו ונמצא לכל הבריאה שתשלם בשלמותו, ונתקנים כל המציאות במציאות האמתי השרשי שהוא מציאותו יתברך, וכמו שבארנו שם:

ה. והנה מתנאי המצוה הזאת, להיות האדם גומד בדעתו למסד נפשו על יחודו יתברך, ולקבל עליו כל יסורין ומיני מיתה על קדוש שמו יתברך, ונחשב לו כאלו עשה הדבר בפעל ונהרג על קדוש השם. וגם מענין זה יוצאות תולדות גדולות לתועלת הבריאה ולתקון הכלל. וזה, מסדרי החכמה העליונה בנבראים ומציאותיהם הוא שימצאו הנמצאים כלם במדרגה ידועה, מה ששערה החכמה העליונה היות נאות לפי הנדצה בעולם ומצבו. וכלל המדרגה הזאת היא מדרגה נותנת מקום לחשך למצא, ולטמאה להתפשט ולפעל. אמנם כל זה בשעור נודע, דהינו שלא ימצא החשך ולא תשלט הטמאה כל כך שיטמא לעולם לגמרי ויתקלקלו הבריות, שאם היה הדבר מגיע לזה, היו צריכים כלם לפסד ולמחוח כמו שקרה בזמן המבול. אך בשעור מה שלא יקלקל העולם, אבל ישארו בו הענינים חל ולא קדש, חשוכים ולא בהירים. והנה סדרה שזאת תהיה מדרגתם הראשונית ועקרית, אמנם שבררך תוספת תמצא בה הארה מעלה והשפעת

יקר, יתעלו בה מן המדרגה השפלה הזאת, ויגיע לברואים ענין קדוש ובהירות מה שראוי שיגיע להם לפי העולם הזה. והנה הדברים משערים בתכמה נפלאה כל דבר בגבולו כראוי לא פחות ולא יותר. והינו, כי שער מה ראוי שיהיה להם בדרך עקר, וגם זה נתחלק לחלקים ומדרגות פרטיות שונות. ומה ראוי שיהיה להם בדרך תוספת, וגם הוא נתחלק לחלקים ומדרגות פרטיות שונות. וכן שערו הזמנים שראוי שיהיה להם התוספת הזה במדרגותיו, וכמו שנבאר עוד לפנינו בעזרת ה' יתברך:

והנה בכל יום ויום צריך שיתחדש השפעה והארה בנבראים, שיעלה אותם מן המדרגה השפלה השרשית בהם, ויתן בהם קדוש ובהירות כמו שזכרנו. ואולם סודה התכמה העליונה מציאות ההארה הזאת המתחזקת ומעברת החושך של העולם, ומגברת בו ובברואיו היקר והמעלה והקדושה שזכרנו, ותלתה המשכה במעשה המתחוננים כשאר כל ההשפעות והתקונים. ואמנם המעשה אשר תלאה בו, הוא מסר אדם את נפשו על קדוש שמו יתברך. וגם בזה יש מדרגות, כי המסירה שימסר אדם עצמו על קדוש השם בפעל, ימשיך הארה גדולה וחזקה מאד, ויתקן בכריאה תקון עצום, וידבה בה הקדוש והבהירות רבוי גדול. והמסירה במחשבה, דהינו בגמור בלבו להמסר וכמו שזכרנו, ימשיך גם כן השפעה ממין השפעה זאת, אלא שלא תהיה כל כך עצומה. ואמנם למה שצריך להתחדש ולדמשך בכל יום לפי סדרי ההנהגה, די המסירה במחשבה, והוא הנעשה בפסוק זה. והתולדה היוצאת, היא המשכת השפעת הקדוש והבהירות בכריאה כלה, לתת לה קצת עליו מן החל והחושך שהיא בהם כפי מדרגתה השרשית:

ו. נמצא כלל ענין פסוק ראשון של שמע הוא, הערות וההוראה ביחודו יתברך בכל הבחנותיו, קבלת על מלכותו והמליכו על כל הברואים כלם, וגמור ברעתנו להמסר על קדוש שמו. ותולדת כל זה, היות הארון ברוך הוא מחזיק ממשלת יחודו על כל הבריאה, והכנע והשתעבר כחות הרע והתחזק הטוב והתגברו, והמצאו יתברך לבריאה שתתלה בו ותשתלם בשלמותו, ותמשך ההשפעה הנותנת עלוי לברואים בשעור המצטרך וינתן גם בהירות וקדוש כפי הנאות:

ז. ואמנם לתקון הגדול הזה יתחבר תקון אחר, והוא הנכלל בשבח שאומרים אחרי זה, והינו, ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד. וזה כי הנה כבר בארנו שכלל כל השפעותיו יתברך והארותיו הם ענינים נמשכים במסבות שונות, וכלם נשרשים ונתלים ביחודו יתברך ושלמותו האמתי. והנה הנבראים מתנהגים בגלגולים שונים לפי כלל ההשפעות האלה ומסבותיהם, וסוף הכל הוא שיגיעו להשתלם בשלמות האמתי. כי אולם גזרה החכמה העליונה שלא ימשך ולא יגיע השתלם לברואים, אלא על ידי כל המסבות האלה ואחר כל גלגוליהם. והנה בהיות הפעלה והשליטה ליחוד, נתלה הכל בו, ונודעות כל ההשפעות, שאינן אלא ענפי היחוד והדרך להגיע הברואים אליו. והנה בהיות הכונה בפסוק ראשון לתלות הכל ביחוד כמו שזכרנו, נמצאו כל ההשפעות נתלות בזה, והכל שב אל ענין השלמות האמתי שזכרנו.

והנה הנולד מזה בברואים הוא, שישדה שמו עליהם ותתרכב גם קרשתו והתרכקות גדול וישלט גם וימשיכם אחריו תמיד, וימצאו כלם נתלים בו ומשתלמים בשלמותו. וזהו המצב שיגיעו

לו באמת בסוף כל הגלגולים. והנה בהיותם כה, נמצא חפצו
 יתברך נעשה וכבודו מתגדל, וזה עקר העטרה שהוא מתעטר
 בכרואיו, וכביכול מתגדל גם. ואמנם עתה אין הדבר הזה
 משתלם אלא ברוחניים, כי הנה הם טהורים וקדושים ושמו
 יתברך שורה עליהם ומתקשר בהם התקשרות גדול, והם נמשכים
 ממש אתרוי בכל עת ובכל שעה, וכבודו מתגדל בהם. אך
 בתחתונים אין הדבר נשלם, מפני שאינם עדין שלמים, והרע
 מתערב בהם ולא הטהרו ממנו, וכביכול אין כבודו יתברך מתגדל
 בהם כראוי. והנה המלאכים מצד התקון שהם בו, משבחים שבח
 זה, ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד. אך התחתונים אי אפשר
 להם לשבח אותו, כי אינם ראויים לזה, ולא השם שורה עליהם
 כראוי, ולא הכבוד מתגדל בהם. אלא יעקב אבינו עליו השלום זכה
 בכר לזה בעת פטירתו מן העולם, בהיותו עם כל בניו הקדושים
 סביביו שלא היה בהם פסול, ונתעשרו ביתורו יתברך שאמרו,
 שמע ישראל וכו', ואז ענה הזקן, ברוך שם כבוד מלכותו לעולם
 ועד. ונמצא שמצדנו אין אנו ראויים לענין הזה, אלא קצת ממנו
 נתן לנו מצדו של יעקב אבינו, ועל כן אנו אומרים אותו, אך
 בחשאי, וזאתי ביום הכפורים שמתעלים בו ישראל למדרגת
 המלאכים, וכמו שנכתוב במקומו בסיעתא דשמיא:

ת. ואמנם שאר הפרשיות הנה הם השלמת זה הענין, ונכלל
 הענין בשלשה עקרים והם: קבלת על מלכותו ואהבתו,
 קבלת על מצות, וזכירת יציאת מצרים.

הפרשה ראשונה, בה יתכון האדם להתחזק באהבתו יתברך
 בכל תנאיה, דהינו, בכל לבבך ובכל נפשך ובכל

מאדך. ולהמשיך הארת קרשתו יתברך ועל מלכותו יתברך
 לבניו ולכל צאצאיו, והינו, ושננתם לבניך. ולתקן בכל
 בחינות מצבו של האדם, דהינו, בשבתך בביתך ובלכתך
 וכו'. ולתקן בזה בחינת הבית שלו, והינו, וכתבתם וכו'.

ט. אחר כך מקבל עליו על מצות בודהיה אם שמוע, ואחר כך
 מזכיר יציאת מצרים בפרשת ציצית. והינו כי הנה יציאת
 מצרים היה תקון גדול שנתקנו בו ישראל ונשאר הדבר לנצח.
 והינו כי מאחר חטאו של אדם הראשון נשאר האנושיות כלו
 מקלקל כמו שזכרנו בחלק א', והיה הרע מתגבר בכלו, עד שלא
 היה נמצא מקום לטוב שיתחזק כלל. ואף על פי שנבחר אברהם
 אבינו עליו השלום להיות הוא ודעו לה' נבדלים מכל האמות,
 הנה עדין לא היה להם מקום שיוכלו להתחזק ולהתכונן בבחינת
 אמה שלמה ולזכות לעטרות הראויות להם, מפני הרע שהיה
 מחשיך עליהם, והזהמא הראשונה שלא יצאה מהם ערין. ועל כן
 הצריך שיגלו למצרים וישתעבדו שם, ובאותו השעבוד הגדול
 יצרפו כזהב בתוך הכור ויטהרו. והנה כשהגיע הזמן הראוי, חזק
 האדון ברוך הוא את השפעתו והארתו על ישראל, וכפה את הרע
 לפניהם והבדיל אותם ממנו, ורומם אותם מן השפלות שהיו בו
 והעלים אליו, ונמצאו גאולים מן הרע גאלת עולם, ומשם והלאה
 הוקמו לאמה שלמה דבוקה בו יתברך ומתעטרת בו. והנה זה
 תקון שנתקן לעולמים כמו שזכרנו, וכל הטובות שהגיעו
 ושמגיעים לנו כלם תלויים בו. ועל כן נצטוינו לזכר אותו תמיד
 ולהזכירו בפינו, שעל ידי זה מתחזק התקון ההוא עלינו ומתאמץ
 האור בנו, ומתמיד בנו התועלת הנמשך מן התקון ההוא:

י. ואולם עוד תקון אחד נכלל בכלל קריאת הפרשיות האלה, והוא, לתקן האדם כל פרטי בחינותיו באור יחודו יתברך, וכן לתקן בו כל פרטי הבריאה. וזה, כי הנה כלל בחינותיו של האדם הם רמ"ח, והם רמ"ח אברים שלו. ואולם חלקי הבריאה גם כן לפי כונניותיהם הם רמ"ח, בהקבלה לרמ"ח אברי האדם, ואלו ואלו צריך שיתקנו באור יחודו יתברך, וזה נתקן על ידי רמ"ח תבות שבקריאת שמע:

יא. והנה חז"ל חברו לענן הזה הברכות של הקריאת שמע. וזה, כי הנה בכל יום מתחדש כל המציאות כלו מלפניו יתברך, וזה בשתי בחינות: אחת – בבחינת הקיים והרתמדה, שהנה מתחדש השפע בכל להתקיים ולהתמיד על מציאותו. והשנית – כי הנה כל הימים מימי הששת אלפי שנה, הנה כלם גזורים ועומדים מלפניו יתברך בבחינת הארות והשפעות מציאות ומצבים, המצטרפים לעולם לשישלים הסבוב הנרצה ויגיע אל השלמות. ונמצא כל יום בחינה חדשה ממש, ובבחינה ההיא מתחדש כל המציאות כלו, ועל זה נאמר, מחדש בטובו בכל יום מעשה בראשית.

והנה על השדרש הזה תקנו הברכות האלה והשבחים על כלל הבריות כלם, שהם המתחדשים יום ביומו. והנה כלל הבריות האלה מתחלק לשנים: האחד – כל בריות העולם התחתונים והעליונים, והשני – כלל מין האנושי והיינו ישראל שהם מין האדם באמת. והנה על סדר זה סדרו ברכה ראשונה בשבח כלל הבריות ופקידיהם, והם הבריות למטה והמלאכים למעלה כל אחד בסדריו, וכללו בזה ענין היום והלילה והמאורות המושלים בהם. והשנית – בשבח על ענינם של ישראל והאהבה שאהבם והקדוה שקרבם לעבודתו. ונכללו

בברכות האלה כל אלה העניינים ברכיהם האמתיים. אחד כף קדיאת שמע, ואחר כף סדרו ברכה אחרת על כלל הנסים הגדולים שעשה לנו האדון ברוך הוא, והעקר הוא יציאת מצרים בפדטיו, מסדר על פי סודותיו האמתיים וכל הבחנותיו: **יב.** והנה עקר ענין זה בבקר, שאז הוא התחדשות המציאות כמו שזכרנו, ואולם בלילה הנה נוסף ענין בבריות כלם לפי ענין הלילה, ואין זה אלא כמו גמר ענינו של היום והשלמתו. ובבחינה זו גם כן סדרו ברכות קדיאת שמע של הערב כפי ברכות קדיאת שמע של שחרית, אך יותר בקצרה, כי אינו אלא חזרת הרברים בקצור, כפי מה שמתחדש בסדרי ההנהגה, נמשך אחר מה שנתחדש ביום. ועוד הוסיפו ברכה על ענין מנוחת הלילה והשנה בכל בחינותיה, והיינו ברכת השכיבנו:

חלק ד פרק ה - בתפלה

א. ענין התפלה הוא, כי הנה מן הסדרים שסדרה החכמה העליונה הוא, שלהיות הנבראים מקבלים שפע ממנו יתברך, צריך שיתעוררו הם אליו ויתקרבו לו ויבקשו פניו, וכפי התעוררותם לו כן ימשך אליהם שפע, ואם לא יתעוררו לא ימשך להם. והנה האדון ברוך הוא חפץ ורוצה שתרבה טובת ברואיו בכל זמניהם, והכין להם עבודה זו דבר יום ביומו, שעל ידה ימשך להם שפע ההצלחה והברכה כפי מה שהם צריכים לפי מצבם זה בזה העולם: **ב.** ואמנם עמק יותר יש בענין, והוא, כי הנה האדון ברוך הוא נתן לאדם דעה להיות מנהג עצמו בעולמו בשכל ובתבונה, והעמים המשא עליו להיות מפוקח על צרכיו כלם. והענין הזה מיסוד על שני שרשים: האחד - ליקרו של האדם וחשיבותו, שנתן לו השכל

והרעה הזאת להיות מנהל את עצמו פדאוי. והשני - להיות לו עסק בעולם ולקשר בעניניו, וזה ממה שמקימו במצבו האנושי שזכרנו למעלה, שהוא דרך הל ולא קדש, והוא מה שמצטרף לו בזמנו זה כפי סדרי ההנהגה. והנה זה באמת מצד אחד ירידה לו ולענינו, אבל היא ירידה מצטרכת לו וגורמת לו עלוי אחרי כן, כמבאר בחלק א'. ואולם כמו שירידה זו מצטרכת לו לפי ענינו בעולם הזה, הנה מצד אחד צריך שלא תרבה יותר ממה שראוי, כי הנה כפי מה שירדה להסתפק בעניני העולם, כך מתרחק מן האור העליון ומתחשף יותר. והנה הכין הבודא יתברך תקון לזה, והוא מה שיקדים האדם ויתקרב ויעמד לפניו יתברך, וממנו ישאל כל צרכיו ועליו ישליך יהוה, ויהיה זה ראשית פללי ועקרי לכל השתדלותו, עד שכאשר ימשך אחד כך בשאר דרכי ההשתדלות שהם דרכי ההשתדלות האנושי, לא יקרה שיסתפק וישתקע בגופניות וחמירות, כיון שכבר הקדים ותלה הכל בו יתברך, ולא תהיה ירידתו ירידה רבה, אלא תסמך על ידי התקון הזה שקדם לה:

ג. והנה היה מחסדו יתברך לתת לאדם מקום שיתקרב לו יתברך, אף-על-פי שכפי מצבו הטבעי נמצא רחוק מן האור ומשקע בחשך. והיינו שנתן לו רשות שיעמד לפניו ויקרא בשמו, ואז יתעלה מן השפלות אשר לו בחוקו, לפי שעה, וימצא מקרב לפניו ומשליך עליו יהוה כמו שזכרנו.

והנה זה חמור התפלה, שאסור להפסיק בה כלל, מפני היות בה האדם בקרבה גדולה אליו יתברך. וכן סדר בה ההפטר בסופה והלך לאחוריו ג' פסיעות, והוא שוב האדם אל מצבו התמידי, כמו שמצטרף לו בשאר כל זמנו:

ד. ואמנם הודיעונו ז"ל התנאים הפרטיים הצריכים להתלוות אל התפלה להשלים ענינה, בין במה שנוגע אל הקריבה הזאת שזכרנו, בין מה שנוגע אל המשכת ההשפעות, וכפי כל זה סדרו לנו התפלה בבדכותיה וחקקו לנו כל דיניה והלכותיה: ה. והנה כל זה שבארנו עד הנה בקריאת שמע ובתפלה הוא לפי ענין המצות האלה כפי מה שהם. אמנם עוד סדרו לנו מסדרי התפלה הסדר הראוי להשלים גם בעד עבודת הקרבנות החסרה ממנו עתה, והוא מה שמצטרף לפי חרוש כל יום מהימים כפי חקות הזמן בכל חלקיו, ויבאר בפרק הבא לפנינו בסיעתא דשמיא:

חלק ד פרק ו - בסדרי התפלות

א. סדרה החכמה העליונה, שתהיה בלילה שליטה לכחות הטמאה להתפשט בכל מדכבותיהם, וישוטטו ענפיהם בעולם. וכונה שבאותו הזמן יאספו בני האדם אל בתיהם וישכבו במטותיהם ישנים ונחים עד הבקר, שאז נטל להתפשטות והשליטה מן הכחות ההם ומכל ענפיהם, ויחזרו בני האדם ויצאו לעבודתם עדי ערב. והוא מה שבאר דוד המלך עליו השלום, תשת חשך ויהי לילה, וכו' ותהלים ק"ד כ' - כ"ג, תזרח השמש וכו' יצא אדם לפעלו וכו'. ואולם כל הענינים האלה בכל גבוליהם ושעוריהם משתרשים בשרשי יסודות ההנהגה כפי הבחנות ההשפעות הנשפעות לבדואים בכל מדרגותיהם, וכמו שזכרנו בחלק א' ע"ש.

וצריך שתדע שאף-על-פי שעל דרך כלל נאמר שהלילה היא זמן שליטת הכחות האלה, הנה באמת אין זה אלא בחצי הלילה הראשונה, אך בחצות הלילה נשפעת השפעת הארה ורצון מלפניו יתברך בכל העולמות, ונסלת

השליטה מכחות הרע, וענפיהם נגרשים ממקום הישוב, ומתחלת ההארה של היום להתעורר, עד שמאיר היום ונמשכת ההשפעה הראויה, ומתחדש בה כל המציאות.

ואמנם ענין השליטה הזאת ששולטים כחות אלה בלילה וגרושם שנגרשים ביום, הנה הוא רבד מחקק בטבע העולם וסדריו, וזלת השליטה וההכנעה שמגיעת להם במעשה האדם. וזה ששערה החכמה העליונה, שלהיות מציאות הטוב והרע האמתי שהוא הנמשך ממעשי בני הבחירה, צריך שיהיה העולם בחקו הטבעי עלול לשליטת הרע בו, באפן שכך יהיה אפשרות להתפשטות הרע הזה בחלקים ממנו כמו להעדר התפשטותו בהם. ואולם לשיהיה זה, גזרה החכמה העליונה היות ראוי שבזמן עצמו יהיה חלק אחד שינתן לו שליטה והתפשטות מצד עצמו, והנה הוא הכנה למה שאפשר שינתן לו מצד מעשי האדם. ויהיה חלק אחר שינטל ממנו השליטה, ויהיה הזמנה למה שאפשר שיגרמו לו מעשיו. והנה שם האדון ברוך הוא שתי מציאות חזקים שהם האור והחשך, נמשכים מבחינת ההארה וההעלם שבארנו בחלק א', ונתן להם חלק בזמן והיינו היום והלילה, ואתריהם נמשכים שליטת כחות הטמאה שזכרנו וגרושם, והכל הזמנה לתולדות המעשים וכמו שבארנו:

ב. ואמנם בהנתן שליטה זאת אל כחות הרע והתפשטם בעולם, נמצא חשכו של העולם מתרבה ומתחזק. והאדם גם הוא בהיותו שוכב על מטתו, גם עליו מתפשט התפשטות מן הטמאה המשוטטת, בשעור שנתן לה כפי השיכות אשר לה בגופו של האדם מצד חמריותו ויצר הרע שבו. ונוסף על זה, שכבר הוכן

בסדרי ההנהגה, שבהיות האדם ישן, חלקי נשמתו העליונים מסתלקים ממנו, וכמו שזכרנו בחלק ב', וטועם טעם מיתה במקצת, והוא מה שאמרו ז"ל, שנה אחר מששים במיתה וברסת ב"ו. ונמצא שאז מתגבר יותר בגופו החשך, בהעדר אור הנשמה המזכך אותו, על כן נמצא שם בית כניסה יותר אל הטמאה לשרות עליו, והוא ענין רוח הרעה שפרשו ז"ל, ששורה על הירים (שבת ק"ט). אך שרותה על הירים ולא על מקום אחר הוא, כי זה השעור וזה הגבול שהגבילה לה החכמה העליונה מה שתשרה על האדם, שהוא הנאות לפי מצבו בעולם, לא פחות ולא יותר:

ג. והנה הכינה החכמה העליונה לאדם מה שישתדל בו בבקר ויתרומם ממה שנשפל במצב הלילה, לטהר ממה שנטמא, וכן ישוב וירומם העולם כלו ממה שנשפל, ויאיר אותו מן החשך שהחשך. וענין זה כלו נכלל בתקנות התקנות לזמן הקימה, מן הפעולות ומן הרפורים, וכמו שנבאר בסיעתי דשמ"א:

ד. והנה הפעל הראשון הוא טהרת הירים. כי הנה הם הם שנטמאו ושרה עליהם רוח הרעה, וזה צריך לגרשה מהם ולטהרם. והנה חקק הבורא יתברך שתגרש מהם על ידי הנטילה הראויה כמו שלמדנו ז"ל, ונמצא כל גופו של האדם נטהר בזה, כמו שכלו היה נטמא מהשראתה של הרוח רעה עליהם. ויש בענין הזה גם כן תקון לכל הבריאה כלה, לטהר מטמאת הלילה ולצאת מחשכתה. והנה חברו לזה גם כן נקות האדם את גופו בהפנותו, ונמצא כלו מטהר ומזרמן להתקרב לפני בוראו:

ה. ואולם אחר זה יבוא שני מעשים, אשר כבר הם בעצמם מקלל המר"ג מצות, ומתחברים עם תקוני התפלה להשלמת

העבודה היומית, והם הציצית והתפלין, ונבאר בתחלה ענינם הפרטי, ואחר כך נבאר מדרגתם בתקוני העבודה היומית שזכרנו:

1. ענין הציצית הוא, כי הנה רצה הארון בדרך הוא שיהיו ישראל מתקנים בכל בחינותיהם בעניני קדשה, ועל כן נתן להם מצות לכל זמניהם וכפי כל מקריהם, כדי שיתקנו בכלם. והנה מכלל מה שלאדם הוא המלבושים שהוא לובש, ולמען גם הם יתקנו בקדשה, צוה שיושם בהם הציצית, ואז נמצאים נתקנים בקדש. וענין עמק מזה נכלל עוד במצוה זו, והוא היות האדם נסמן לאלקיו כעבד לאדוניו, והרי זה מכלל קבלת עלו יתברך והשתעבד אליו יתברך. והנה נתן לאדם להיות מתקן את כל הבריאה כמבאר בחלק א', ונמצא שהוא עובד עבודתו של הבורא יתברך ועוסק במלאכתו, שהוא העמיד הבריאה אשר ברא על המצב הנרצה ממנו יתברך. ואולם זה יוצא ממעשה האדם ופעלותיו, שיפעל כפי התורה והמצוה שעליו. אמנם כלל כל העבודה הזאת עומד על יסוד אחד, שהוא היות האדם עבדו של הבורא יתברך שנמסר לו הענין הזה של תקון הבריאה והפקד בידו, שעל כן הדבר הזה מצליח בידו, ומעשיו מגיעים להוליר תולדות אלה. ואולם כלל מציאות היות משא זה על האדם, נקרא עלו יתברך שעליו, כעל האדון על עבדו. ודבר זה מתחזק על ידי פרטים יודעים שתלאו בהם האדון ברוך הוא, ומכללם הרשם והציון בציון זה של הציצית.

ואמנם מלבד היות הדבר הזה מצוה תמידית, עשו ממנו חז"ל תקון מתקוני התפלה, והוא להיות מתעטף בטלית להתפלל בו. והתקון הוא קבלת העל שזכרנו, להיות בכח זה תופס ואוחז במלאכתו יתברך, דהיינו תקון העולם וכמו שזכרנו:

ז. אך ענין התפלין הוא יותר גדול מן הציצית הרבה, והוא, כי נתן הבורא יתברך לישראל שיהיו ממשיכים עליהם המשך ממש מקדשתו יתברך ויתעטרו בו, באפן שכל בחינותיהם הנפשיות והגופיות יתיחסו תחת האור הגדול הזה, ויתקנו בו תקון גדול. והוא מה שאמר הכתוב, וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך (דברים כ"ח י'). ותלה ענין זה במצוה זו בכל הלכותיה ופרטותיה.

ואמנם שני אברים ראשיים נמצאו באדם, ובהם הנשמה מתגברת תגברת גדול, והם המוח והלב. וצוה הבורא יתברך שימשך האור הזה על המוח תחלה על ידי תפלה של ראש, ויתקן בו המוח והנשמה שבו, ויתפשט אחר כך על הלב על ידי תפלה של יד שכנגדו, ויתקן גם הוא בו. ועל ידי זה נמצא האדם כלו בכל בחינותיו נכלל תחת המשך הקדשה הזאת ונתעטר בה, ומתקדש קדשה רבה. ואמנם פרטי ענינים שונים נמצאים בתנאי המצוה בכל חלקיהם, כלם ענינים מצטרפים להשלמת התקון הנרצה בכל חלקיו כפי מחלקות בחינותיו של האדם:

ח. והנה נצטוינו להתעטר בעטור זה כל הימים, חוץ מימי הקדש שהם עצמם אות לישראל, ומצדם מתעטרים ישראל בעטוריהם בלי השתדלות אחר, מה שאין כן שאר הימים, שאי אפשר להשיג העטורים אלא בהשתדלות הזה. וגם אחר ההשתדלות עצמו, אין מעלת העטור המשג בו כמעלת העטור הנמשך מאליו בימי הקדש, אלא פחות ממנו הרבה. אמנם הדברים כלם בכל גבוליהם משערים מן החכמה העליונה כפי מה שהוא היותר נאות:

ט. והנה אחר היות האדם מצין בציצית ומעטור בתפלין, נתקנו לו סודי התפלה לתקן כפי המצטרף. והכוונה בכלל, להעמיד

הבריאה בלה, כל העולמות, במצב הראוי לשישפע גם השפע העליון, והמשיך השפע מלפניו יתברך אליהם כפי המצטרף:

י. ואולם כלל התפלה מתחלק לארבעה חלקים: הראשון - הקרבנות, השני - פסוקי דזמרה, השלישי - קריאת שמע וברכותיה, הרביעי - התפלה ומה שלאחריה. הקרבנות - הכונה בהם בכלל, הוא לטהר העולם כלו, ולהסיר ממנו כל מה שהוא עכוב ומניעה אל ביאת השפע העליון בו. פסוקי דזמרה - הכונה בהם בכלל, לגלות אור פניו יתברך על ידי התהלות שאנו מתהללים בו ומספרים בשבחיו, שזה ענין תלאו הבורא יתברך במעשה הזה, דהינו בהלול לפניו, והוא ענין, הבוחר בשירי זמרה.

קריאת שמע וברכותיה, כבר בארנו ענינם בכלל, ומלבד מה שבארנו נכלל בהם עוד ענין אחר, והוא, כי הנה סדרי כונניות הבריאה והשתלשלותה, כבר בארנוהו בחלק א', שאולם הנבראים כלם משתלשלים ובאים מדרגה אחר מדרגה מן הכחות השרשיים עד הגשמיים. ואולם גזרה החכמה העליונה שלהיות הנבראים כלם מקבלים השפע מלפניו יתברך, יהיו תחלה מתקשרים זה בזה מלמטה למעלה, התחתונים בעליונים מהם, והעליונים בעליונים יותר, וכן על דרך זה עד הכחות השרשיים, והם יתלו בו יתברך, וישפע להם שפעו. ואחר כך יתפשט השפע מלמעלה למטה בכל מדרגות הבריאה כראוי, וישובו ויתיצבו כלם על מדרגותיהם לפעלם כפי מה שסדר להם. ואולם הברכות האלה של קריאת שמע סדרו על פי הרוים האלה, ובאותו השבח וההלול מתעלות

מדרגות הבריאָה מלמטה למעלה עד התקשר הכל במדרגה היותר עליונה. ואו נקשר הכל ונתלה באורו יתברך, ונמשך השפע לכל הברואים, והוא זה שנעשה בתפלת שמונה עשרה:

יא. והנה צריך שתדע, שסוגי ההשפעה העליונה שתחתיהם נכללים כל מיני ההשפעות ופרטיהם הם שלשה, והם הנרמזים בשלש אותיות השם ברוך הוא, וחבורם ביחד להשלמת הבריאָה כלה גרמות בה' אחרונה. וכנגדם שלשה הפנויים, הגדול הגבור והנודא, והממשיך אותם כראוי הוא זכותם של אברהם יצחק ויעקב. והממשיך ההשלמה היוצאת מחבורם הוא זכותו של דוד המלך, שמתחבר עם האבות ומשלים תקונם של ישראל. והנה כנגד שלשה הסוגים האלה נתקנו שלש ברכות ראשונות של התפלה, ובהם נמשך השפע העליון בכללו, ואחר כך באמצעיות נמשך לפרטים כפי הצורך, ובשלש אחרונות מתחזק ומתישב במקבילים על ידי ההודאה שנותנים עליו. וזה כלל תקון התפלה כלה:

יב. ואולם בימות החל נמשך הדבר כפי סדר זה, ובימות הקדש לא הטריחו חכמים את האדם ביותר משבע ברכות. כי הנה היום מקדש ומברך בעצמו ועוזר בהמשכת השפע, ודי שישתדל האדם על הפלל, והיינו שבע ברכות, שלש ראשונות על שלשה הסוגים, וכן שלש האחרונות וכמו שזכרנו לעיל, והאמצעית על כלל קדשת היום שתתחזק ותאיר ותמשל, והיא העוזרת ומשלמת לכל הפרטים. ועוד נדבר מזה לפנים בסיעתא דשמיא:

יג. עוד צריך שתדע, שהנה כלל העולמות מתחלק לארבעה, והיינו, עולם הזה בשני חלקיו, עליון ותחתון, שהם החלק

השמימי ונקרא עולם הגלגלים, והיסורי והוא הנקרא עולם השפל, וכלל שניהם נקרא עולם אחר. ועל העולם הזה יש עולם המלאכים, ועליו עולם הכחות העליונים שרשי הבריות שזכרנו בחלק א', ונקרא עולם הפסא. והנה למעלה מזה במדרגה, יבחן כלל השפעותיו יתברך, גלויי אורו, שמהם נמשכים כל המציאות כלם ובהם הם תלויים, וכמו שזכרנו בחלק ג' פרק ב'. והנה על דרך השאלה נקרא לכלל כל ההשפעות האלה עולם אחר, ונקראהו עולם האלקות. ואמנם הנה תראה, שאין שייך בו שם זה אלא על דרך ההשאלה כמו שזכרנו, ועל הטעם שנבאר, מה שאין כן ג' העולמות הקודמים, שבהם יכון השם הזה באמת. וזה כי הנה "עולם" יקרא קבוץ עצמים רבים ונמצאים שונים במקום, מתחלקים למחלקות רבות ומתיחסים זה לזה ביחסים שונים. והנה בעצמים כלם, יהיו מוחשים או רוחניים, יתכן ענין זה באמת, ונמצא שייקרא עולם הזה עולם, בהיותו קבוץ גופים שפלים או שמימיים במקום אחר. ונקרא עולם המלאכים, עולם, בהיותו גם הוא קבוץ מלאכים רבים במקום אחד כפי מה ששייך בס. ועולם הפסא, עולם, בהיותו קבוץ כחות רבים במקום ששייך בס. אך השפעותיו יתברך הנה אינם עצמים מרבים ונמצאים שונים כלל, אבל הבחנות הם (הם) ומיני גלוי אור ממנו יתברך, שאין ענינם אלא מה שהוא יתברך שמו נמצא לבריותיו ומשפיע להם כפי עניניהם. אך בהיות שנבחן בהשפעות אלה חלוק סדר והדרגה כפי מה שראוי למקבלים, שבם נשרשים חלוקיהם סדריהם והדרגותיהם של הנמצאים, כמו שזכרנו בחלק ג' פרק ב', על כן נקרא לכלל כל זה "עולם", ונחשבהו למעלה מכל השלשה, כי לפי ההדרגה כן הוא, שהרי ההשתלשלות שלו עולה במדרגה זו: המוחשים במלאכים,

המלאכים במה שעליהם הדינו הכפא ומדרגותיו, והכפא בהשפעותיו יתברך ובגלויי אורו שהוא השרש האמתי לכל:

יד. והנה על פי סדר זה נתקנו חלוקי התפלה, והיינו שלשה חלקים בתחלה לתקון שלשה העולמות: עולם הזה, עולם המלאכים, עולם הכפא, וזה בקרבנות, זמירות, וברכות קריאת שמע. אחר כך תפלה מעומד, והיא כנגד עולם האלקות, להמשיך ההשפעות לפי בחינותיהם. ואחר כך שלשה חלקים אחרים, להמשיך משך השפע לעולמות זה אחר זה עד הסוף, והיינו, קרשה דסודרא, שיד הלויים, ואין כאלקינו. ואחר כל זה, עלינו, והוא לחזר ולהמליך מלכותו יתברך על כל העולמות אחר שנתברכו ממנו:

טז. והנה נתחברו לזה עוד קצת ענינים פריטיים לעורר הרחמים ולהרבות הברכה, ומכלל זה ענין הודוי, הזכרת הי"ג מדות, ונפילת אפים. והיינו כי הודוי הוא לסתם פי המקטרגים, ולא יגרמו לו שתדחה תפלתו חס ושלום. הזכרת הי"ג מדות, זה כחם, שיתפס הארון ברוך הוא במדת רחמנותו, ובשליטת רוממותו יעבד על פשע ויחן אף בהעדר הזכות. ונפילת אפים אף היא כניעה גדולה לפניו יתברך, אשר כחה גדול לשתתפסי מדת הדין, ויכמרו הרחמים הגדולים, ויהיה השפע נמשך ברבוי וברוחה. ואולם זה הוא הסדר הפולל שעליו נוסדה התפלה, ויש פריטיים רבים לכלל זה, שבהם תלויים פריטי הסדר, במזמורים ובשאר הפסוקים שנתקנו, כל דבר במקומו: טז. וצריך שתדע, שהנה בסדרי ההנהגה היום מתחלק לשני חלקים, והוא הבקר, ואחר חצות שהוא בין הערבים. וגם הלילה מתחלק לשנים וכמו שזכרנו למעלה. ואמנם בכלם

צריך שתמשך הארה והשפעה לעולמות כפי בחינת חלק הזמן
 הוא, ועל זה סדרו התפלות במנינם. והיינו כי הנה לשני חלקי
 היום תקנו תפלת שחרית ומנחה. והנה בבקר שהוא זמן התחדש
 השפע כפי בחינת היום, תקנו הסדר בארפה כפי כל המצטרך.
 אך לחלק השני של היום שנמשך אחר הראשון, לא יצטרך אלא
 קצת השתדלות להשלמת הענין כפי חלק הזמן ההוא. ובליילה,
 להיות בענין יותר חדוש מפני השתנות הבחינות, דהינו בחינת
 הלילה שהיא יותר מתחלפת מהיום, ממה שהוא בין הערבים
 מהבקר, על כן תקנו סוד יותר בארכה משל מנחה, והיינו
 בברכות הקריאת שמע, אך קצר משל הבקר, כי על כל פנים
 כבר השפע נמשך ובא מהבקר. ואולם לחלק השני של הלילה
 לא קבעו סדר לכל, שלא להטריח את הצבור, אבל הניחו הדבר
 לחסידים שיקומו וירנו כל אחד כפי ידיעתו. וכבר אפלו תפלת
 ערבית עצמה רשות היתה, אלא שקבעו חובה, כל שכן תקון
 חצות הלילה. והנה תראה כי השלש תפלות אבות תקנום,
 ומצד זה משל על כל ישראל לסדרם. ואולם תקון חצי הלילה
 האחרונה דוד נודדו בו, וכמו שנאמר, חצות לילה אקום להדות
 לך (ותהלים קי"ט), והוא המשלים עם האבות תקונם של ישראל
 וכמו שזכרנו לעיל. אך לא נקבע הענין להטילו על כל ישראל,
 כי אם על חסידיהם, להיותו במדרגה קצת למטה מן האבות:
 יז. והנה בימי הקדש נוספת תפלה כנגד קרבן המוסף, והיא
 בבחינת השפע הנוסף ביום ההוא כפי בחינת קדשתו וענינו:

חלק ד פרק ז – בעבודה הזמנית

א. העבודה הזמנית, הוא מה שנתחייבנו בו בזמנים ידועים,

ופרטיה: שביתת השבת וקדשתו, שביתת העשור וענויו, שביתת היום טוב וקדשתו, חלו של מועד, החמץ והמצה בזמנם, שופר בזמנו, סכה ולולב בזמנם, וראש חודש, חנכה ופורים, ועתה נבאר ענינם:

ב. ענין השבת בכללו הוא, כי הנה כבר בארנו למעלה, שענין העולם הזה נותן שיהיו הרברים בו חל ולא קדש. אמנם הצרך גם כן שמצד אחד ינתן קצת קדוש לברואים, כדי שלא יגבר בהם החשך יותר מדאי. והנה שערה החכמה העליונה את כל זה בתכלית הרקדוק, באיזה מדרגה צריך שיהיה החל ובאיזה מדרגה הקדוש הנוסף הזה, והגבילה לכל זה הגבולים הנאותים בבחינת הכמות האיכות, המקום והזמן, וכל ההבחנות שיש לבחון בנמצאות. ואולם בבחינת הזמן סדרה ענין הימים של חל ושל קדש, ובימי הקדש עצמם מדרגות זו למעלה מזו כפי הנאות. והנה סדרה שרב הימים יהיה חל, ולא יהיה קדש אלא השעור המצטרף. ואולם גזרה שיהיו הימים כלם מתגלגלים בשעור מספר אחד שיסובב בזמן כלו בסובב, והוא מספר השבעה ימים. וזה, כי הנה בהם נברא המציאות כלו, ונכלל כל היותו במספר זה, ונמצא מספר זה מה שראוי שיקרא שעור שלם, כיון שכלו הצריך להיות כל המציאות, ויותר מזה לא הצריך כלל, כי כבר נגמרה בו כל הוויה. אמנם יהיה מספר זה מתגלגל והולך וחוזר בסובביו עד סוף כל הששת אלפים. ולא עוד אלא שימות כל העולם כלו גם הם ישמרו השעור הזה בכמות הגדול, והיינו ששת אלפים ואף מנוחה, ואחר כך תתחדש ההויה למציאות בסדר אחר כפי גזרת החכמה העליונה. והנה כונה שסוף הסובב יהיה תמיד בקדש,

ונמצא זה עלוי גדול לכל הימים, שאף על פי שרבים חל ורק חלק אחד משבע הוא הקדוש, ודוא מזה שמצטרף לעולם הזה כמו שזכרנו, אמנם מצד אחד בהיות החלק הזה סוף הסבוב וחתומו, נמצא הסבוב כלו נתקן ומתעלה על ירי זה, עד שנמצאים כל ימות האדם מתקדשים. והנה זו מתנה גדולה שנתן הקדוש ברוך הוא לישראל, להיות שרצה שיהיו לו עם קדוש, ולא נתנה לשאר האמות כלל, שאין המעלה הזאת ראויה ולא מיעדת להם:

ג. ואמנם כפי המעלה הזאת שמשיגים ישראל ביום זה, כן ראוי שיהיה התנהגם בו. ואולם הנה העסק בעולם, כבר בארנו למעלה שהוא ממה שמקשר האדם בחמדות, ומשפיל ענינו ומורירו מן המעלה והיקוד שהיה ראוי לו, ומזה צריך שיתנתק בשבת, כיון שמתעלה ענינו ממה שהוא בחל, ויהיה מחזיק עצמו בערך הראוי למעלה הזאת. ואמנם להנתק לגמרי מן הגופניות ועסקו אי אפשר, שעל כל פנים בעולם הזה הוא, וקשורי הגופניות עליו, אבל שערה החכמה העליונה המדרגה שראוי שינתק מן הגופניות והמדרגה שצריך שישאר בה. והמדרגה שראוי שינתק, צותה לו שינתק, והזהירה שלא יחדל מלהנתק, וזה כלל המלאכות כלם שנאסרו בשבת:

ד. ומלבד מה שנאסר שלא לפגם בכבוד הקדוש הנשפע ביום זה כמו שזכרנו, עוד נצטוינו לכבד הקדשה הזאת הנשפעת, והוא כלל ענג השבת וכבודו בבואו ובצאתו בקדוש ובהברלה, ושאר כל פרטיו, כלם ענינים נוסדים בכללם על היסוד הזה, שהוא לשמור את עצמנו בערך הראוי לקדשה הנשפעת לנו, ולחבב המעלה הזאת וליקרה לכבוד ענינה, שהוא קרבה גדולה

אליו יתברך ורבקות גדול בו, ולכבוד נותנה יתברך, שנתן לנו מתנה גדולה כזו. ופרטי הענינים מכונים אל פרטי הקדשה הזאת ובחינותיה ודרכיה ותולדותיה, כפי מה שהם באמת:

ה. ואמנם גזרה החכמה העליונה להוסיף לישראל קדוש על קדוש, ונתנה להם ימי קדש מלבד השבת, שבהם יקבלו ישראל מדרגות מדרגות הקדוש, אמנם כלם למטה ממדרגת השבת, השפעתו, וקדושו. והנה כפי מדרגת השפעתם של הימים האלה, כן הצדקנו לנתק מן העסק העולמי, וכפי זה הוא אסור המלאכות בהם. והיינו יום הכפורים למעלה מכלם, ואחריהם ימים טובים, ואחריהם חלו של מועד, ואחריהם ראש חדש, ואין בו בטול מלאכה אלא לנשים, ואחר כל זה חגכה ופורים, שאין בהם בטול מלאכה, אלא הוראה בחגכה, ושמחה גם כן בפורים. וכל זה כפי ערך השפע הנשפע והאור המאיר ההוא:

ו. ואולם מלבד הקדוש הזה הנשער במדרגותיו כפי מדרגת קדשת הימים, יש עוד ענינים פרטיים, מיחדים לכל זמן מזמנים אלה כפי ענינו. ושדש כלם הוא סוד שסודה החכמה העליונה, שכל תקון שנתקן ואור גדול שהאיר בזמן מהזמנים, בשוב תקופת הזמן ההוא, יאיר אור מעין האור הראשון, ותחדש תולדת התקון ההוא במי שקבלו. והנה על פי זה נצטוינו בחג הפסח בכל הענינים שנצטוינו לזכר יציאת מצרים, כי בהיות התקון ההוא תקון גדול מאד שנתקנו בו וכמו שזכרנו לעיל, הקבע שבשוב תקופת הזמן ההוא יאיר עלינו אור מעין האור שהאיר אז, ותחדש בנו תולדת אותו התקון, ועל כן נתחייב באותם הענינים כלם. ועל דרך זה חג השבועות למתן התורה,

ותג הסכות לענין ענני הכבוד, אף על פי שאינו אותו הזמן בפדט, אלא שקבעה התורה תג זה לזכרון ענין זה, וכמו שכתוב, כי בסכות הושבתי וכו' (ויקרא כ"ב). וכן תנבה וכן פורים. ועל דרך זה היו כל ימי מגלת תענית ושבת י"ג, אלא שנתבטלו מפני שלא היו ישראל יכולים לעמד בהם, ונפטרו מהיות עושים זכר להם והתעוררות לאור המאיר. ועתה נבאר המצות האלה בפני עצמן:

חלק ד פרק ח - במצוות הזמנים

א. ענין החמץ והמצה הוא, כי הנה עד יציאת מצרים היו ישראל מערבים בשאר האמות גוי בקרב גוי, וביציאתם נגאלו ונבדלו. והנה עד אותו הזמן היה כל בחינת גופות בני האדם חשוף בחשך וזהמא שהיה מתגבר עליהם, וביציאתם נבדלו ישראל ונזמנו גופותם לטהר ולהודמן לתורה ולעבודה. ולענין זה נצטוו בהשבתת החמץ ואכילת המצה. והיינו, כי הנה הלחם שהוכן למזון האדם הוא משתנה באמת אל המצב הנרצה באדם, וענין החמוץ שהוא דבר טבעי בלחם לשיהיה קל העכול וטוב הטעם, הנה גם הוא נמשך לפי החק הראוי באדם, שגם הוא צריך שיהיה בו היצר הרע והנטיה התמרית. אמנם לזמן מיוחד ומשער הצרכו ישראל להמנע מן החמץ ולזן מצפה, להיות ממעטים בעצמם כח היצר הרע והנטיה התמרית, והגביר בעצמם ההתקרבות אל הרוחניות. ואולם שיזנו כף תמיד אי אפשר, כי אין זה הנרצה בעולם הזה, אך הימים המשערים לזה ראוי שישמרו זה הענין, שעל ידי זה יעמדו במדרגה הראויה להם. והנה זה עקר ענינו של תג המצות. ושאר מצות הלילה הראשונה, כלם ענינים פרטיים מקבילים לפרטי הגאלה ההיא:

ב. ענין הסכה והלולב הוא, כי הנה ענני הכבוד שהקיף הקדוש ברוך הוא את ישראל, מלכד תועלתם בגשמיית שהיה לסכך עליהם ולהגן בערם, עוד היתה תולדה גדולה נולדת בהם בדרך הרתנניית, והוא, כמו שעל ידי העננים ההם היו נמצאים ישראל מבדלים לבדם ונשאים מן הארץ, כן היה נמשך להם מציאות הארה המשכנת אותם לכד נבדלים מכל העמים, ומנשאים ומנטלים מן העולם הזה עצמו, ועליונים ממש על כל גויי הארץ. ודבר זה נעשה בשעתו לישראל, להגיע אל המעלה העליונה הראויה להם, ונמשכת תולדתו זאת לכל אחד מישראל לדוד דורים, שאמנם אור קדשה נמשך מלפניו יתברך ומקיף כל צדיק מישראל, ומבדילו מכל שאר בני האדם, ומנשאו למעלה מהם, ומשימו עליון על כלם, ומתחדש דבר זה בישראל בחג הסכות על ידי הסכה. ואור השם ברוך הוא מאיד על ראשם של ישראל ומעטירם, באפן שתהיה אימתם נופלת על כל אויביהם, על ידי נטילת הלולב ומיניו, והוא מה שנאמר, וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו מפניך (דברים כ"ח י"ז). וכבר היו משיגים זה הענין בגלוי מיד, אלו לא היו החטאים מונעים אותו. אמנם על כל פנים מזדמן הדבר לצאת לפעל בזמנו. ועל ידי פרטיות מצות הלולב בנענועיו והקפותיו, משתלם ענין זה, להתחזק שליטת השם ברוך הוא על ראשם של ישראל, ולהפיל אויביהם לפנייהם ולהכניעם תחתם, עד שהם בעצמם יבחרו להיות להם לעברים, והוא הענין שנאמר, אפים ארץ ישתחוו לך וכו', והלכו אליך שחוח כל בני מעצריך וכו' (ישעיה מ"ט, כ"ז, ס', י"ד), כי כלם ישתעבדו להם וישתחוו להם, לקבל על ידם אור מאוד השם ברוך הוא השורה עליהם. והנה תשפל כל גאותם ויכנעו תחת ישראל, וישוּבו על ידם אל

עבודתו יתברך. ולזה הולך כל ענין הלולב בפרטיו וכמו שבארנו:
 ג. ענין חנכה ופורים הוא להאיר האור המאיר בימים ההם כפי
 התקונים שנתקנו בס. חנכה, בתגברת הכהנים על הרשעים
 בני יון, שהיו מתכוננים להסיד ישראל מעבודת ה', ונתחזקו
 הכהנים, ועל ידם שבו לתורה ולעבודה. ובפרט ענין המנורה לפי
 תקוניה, שהיו הקטרוגים נגד ענינה, והחזירים הכהנים על בריס.
 ופורים, לענין הצלתם של ישראל בגלות בבל, ותזדח קבלת
 התורה שתזרו וקבלו עליהם לעולם, כמו שאמרו ז"ל, הרוח קבלה
 בימי אחשורוש (שבת פ"ט). ופרטי הענינים כפי פרטי התקון:

ד. אך ענין השופר בראש השנה הוא, כי הנה ביום זה הקדוש ברוך
 הוא הן את כל העולם כולו ומחדש כל המציאות בבחינת הסבוב
 החדש, והינו השנה החדשה, והנה נסדרים הסנהדראות ונערך
 הדין על כל היצור, כפי סרדי הדין העליון, וכמו שזכרנו בחלק ב',
 והקטגור מזדמן לקטרג כפי עונותיהם של בני האדם. והנה צונו
 הקדוש ברוך הוא לתקע בשופר, והכונה בו להמשיך ההנהגה
 ברחמים ולא בתקף הדין, ולערבב הקטגור שלא יקטרג. והנה כבר
 בארנו בחלק ב', שכמו שאין מדת הדין נותנת שיגיע טוב לבני
 האדם אם לא יזכו לו, כן מחק המשפט עצמו הוא, במעשים מן
 המעשים שיעשו בני האדם, בהגמלם הגמול הראוי להם לפי
 ענינם, שינהג עמהם בכלל דינם ברחמים ובחמלה, ולא ידקדק
 עליהם בדקדוק גמור. וכענין זה שאמרו ז"ל, כל המעביר על
 מדותיו מעבידים לו על כל פשעיו (ראש השנה י"ז). כי הרי זה מדה
 כנגד מדה, כמו שהוא מותר, כך יותרו לו, ונמצא שמתנהגים עמו
 ברחמים, וזה עצמו מדת משפט. ואמנם לא המעשה הזה לבד יגמל

על דרך זה, אבל כל מעשה שתגזר החכמה העליונה עליו היותו ראוי לגמל כף, יגמל כף. ומכלל זה מצוה זו של תקיעת שופר שנצטוו בה ישראל להיות ממשיכים עליהם ההנהגה ברחמים, וכשישמרו אותה כראוי, זה יהיה הפרי שילקטו ממנה.

ואמנם פרט הענין – היחס אשר לתקיעת השופר עם המשכת הרחמים, תלוי בשרשי ההנהגה ויסודותיה כפי הדברים האמתיים שלה. והכונה בזה באמת, לעורר אבות העולם להתחזק בזכותם, לעורר את הרחמים, ולפיס מדת הדין, ולהגביר הטוב על הרע, ולכפות כחות הרע, ולטל הכח מהמקטרגים. ולהתכונן שישתמש האדון ברוך הוא מרוממותו להנהיג בשליטת יחודו ולעבד על פשע. וכל זה על ידי מצוה זאת כשיתחבר עמה תשובתם של ישראל כראוי. ופרטי כל ענין זה, כפי פרטי התקון בדרךיו:

ה. אמנם ענין יום הכפורים הוא, שהנה הכין האדון ברוך הוא לישראל יום אחד, שבו תהיה התשובה קלה להתקבל, והעונות קרובים למחות, רהיבו לתקן כל הקלקולים שנעשו על ידיהם, ולהסיר כל החשך שנתגבר על ידיהם, ולהשיב השבים אל מדרגת הקרשה והקרבה אליו יתברך, שנתרחקו ממנו על ידי חטאיהם. והנה ביום זה מאיר אור שבכחו נשלם כל זה הענין. ואמנם הוא אור שלקבל אותו צריך שישמרו ישראל מה שנצטוו ליום זה, ובפרט ענין הענוי, שעל-ידו מתנתקים מן הגופניות נתוק גדול, ומתעלים במקצת אל בחינת המלאכים. ושאר כל פרטי הדברים כפי פרטי התקון:

ו. והנה צריך שתדע, שמן התקונים הגדולים שסדרו הנביאים לישראל היה ענין הקריאה בתורה, וזה נכלל בשתי

בחינות: האחת - קריאת ספר התורה על הסדר עד תמו, וחזור חלילה על דרך זה. והשנית - קריאת פרשיות מיחרות בזמנים מיוחדים. וזה, כי הנה ספר התורה הוא כלל מה שנמסר לנו ממנו יתברך להיותנו הוגים בו, שעל ידי זה תמשך לנו הארתו, וכמו שזכרנו בחלק א' ובחלק זה גם כן פרק ב'. והנה לקבל הארה זו בתמידות, תקנו שנהיה הוגים בו במקהלותינו בתמידות על הסדר, וזה מלבר ההגיון הפרטי הראוי לכל אחר ואחר בפרטו. והנה על ידי הקריאה התמידית הזאת, מתמיד בנו אור הקרשה הזאת. וגם בזמנים המיוחדים כפי ענינם, ראוי שנקרא הפרשיות הנוגעות לענינים ההם, להתחזק הארת הימים על ידי כח התורה, שהוא הכח היותר חזק שיש לנו:

חלק ד פרק ט - בברכות

א. אך העבודות המקריאות, הם כפי המקרים שקורים לכני האדם בכל ימי חייהם כפי מצבם בזה העולם, במאכליהם, במלבושיהם, בכל צרכיהם האנושיים ועסקיהם המדיניים. וכלל כלם נוסך על מה שבארנו בחלקים הקודמים, והוא, שאין לך ענין בכל עניני העולם חק או מקרה באיזה נמצא מן הנמצאות, שלא הוסד והחזק כפי מה שמצטרף למצא בנמצאות, לפי התכלית האמתי של הבריאה שזכרנו למעלה, שלהשיג אותו בשלמות הצרכו כל הפרטים האלה, כל אחר בגבולות ההם שהם מגבלים באמת. אמנם צרך הפרטים כלם וצורותיהם, נמשך אחר חלקי המציאות והדרגותיו וההשפעות עליהם למיניהם ומדרגותיהם כמו שזכרנו לעיל. והנה בכל הענינים האלה נצטוו מצות כפי ענינם, להעמיד הדברים על צד הטוב ולא על צד הרע, שכשישמרו

המעשים ההם בגבולים ההם, יהיה ענינם לפי הטוב, והנמשך ונולד מהם טוב ותקון. ואם לא ישמרו, הנה ישארו המעשים לצד הרע, ותתפשט על ידיהם הטמאה והזהמא, והחשך הגדול יחסר ההארה העליונה, ויתרבה ההעלם, ואחדיו כל התולדות הרעות שזכרנו, הכל כפי מציאות הענין שהוא שלא נשמר בגבוליו, והיחס אשר לו עם האדם, והחלק אשר לו בסובב, והגלגול הכללי של הנמצאות המתגלגלות והולכות לקבע בשלמות וכמו שזכרנו למעלה:

ב. והנה על פי דרך זה הוסר ענין הברכות שתקנו ז"ל על כל עניני העולם והנאותיו. ושדש לכלם, ברכת המזון שנצטוינו בה בתורה. וענין זה הוא, כי הנה כבר בארנו שכל הענינים הנמצאים וחוקים בטבע, הנה הם כלם פרטים מכונים אל תכלית הכללי, שהוא הגיע המציאות כלו אל השלמות. וחלקם בדרך הזה, כפי המדרגה אשר הם בה באמת מציאותם. ואולם האדם הנמשך אחר חקות טבעו ופועל הפעלות כפי מה שהחזק לו, יש לו להתכונן תמיד לעבודת בוראו, ולמה שיצא מן הפעלות ההם תועלת ועזר אל השגת התכלית הזה, יהיה באיזה הדרך שיהיה, כפי מה שסדרו הרבדים באמת. פרוש - כי כבר יהיו ענינים משמשים לדבר הזה מיד, ודברים ישמשו למשמשים אחרים, עד שאחר גלגול גדול של ענינים רבים נמשכים זה אחר זה יגיעו אליו. ואולם יהיו הרבדים באיזה מדרגה שיהיו, הנה ראוי שלא ינטלו אלא לכונה זו, למה שמגיע מהם אפלו אחר עשר מדרגות, עזר אל השגת התכלית, ולא לכונה אחרת דהינו כונת התאווה והגטיה החמדית אל המותרות. וישמרו כלם בגבולים שחקקה להם התורה האלקית, ואז יהיו כלם באמת עוזרים לדבר הזה, ויחשבו כלם

תנאי עבודה. והנה למדתנו התורה, שאחד שנהנינו במאכלינו ושתיתנו, גודה לפניו יתברך ונברך שמו, ונחזיר הדבר אל התכלית האמתי שבו, שהוא העזר אל התכלית הפללי שזכרנו. עד שנמצא בכלם מתגדל כבוד יתברך, במה שחפצו נעשה ועצתו מתקיימת. וזה כלל ענין ברכת המזון, וכן כל שאר ברכות ההנין שאחד ההנאה. ואולם עוד הוסיפו ז"ל לתקן ברכות קדם ההנאה, להגדיל זה הענין, והוא, שגם קדם שישתמש האדם מן העולם יזכיר שמו יתברך עליו ויברכהו, ויתכון שממנו יתברך בא לו הטוב ההוא, ויתכון באמתת הטוב ההוא שאינו ענין גופני והנאה חמרית בלבד, אלא שבאמת הוא ענין מוכן ממנו יתברך למה שיוצא ממנו תועלת לטוב האמתי כמו שזכרנו. ובהקדים הענין הזה למעשה, ישאר המעשה ההוא כלו לצד הטוב ולא לצד הרע, ויתקן בו האדם ויתעלה, ולא יתקלקל וישפל, וכמו שזכרנו: ג. ואולם גם במעשה המצות תקנו לנו חכמים ברכות אלה לחבובה של המצוה, להורות לו יתברך שרצה בנו ונתן לנו תקונים גדולים כאלה. ונמצא על ידי זה מתעלה המעשה יותר, ונעזר בו האדם ממנו יתברך, כי כן היא המדה, כפי ההתעוררות שמתעוררים בני האדם אליו יתברך, כן יהיה שעור העזר שיעזרו ממנו, אם מעט ואם הרבה, בכל פעל שיהיה כפי מה שהוא, ובוטח בה' אשריו:

תושלב"ע:

מאמר העקרים

בכורך יתברך

מה שצריך שתדע בתחלת הכל, הוא שיש מצוי אחר, אדון כל הנמצאות, שהמציאם בעת שרצה, ומקימם כל הזמן שרצה, ושולט בהם שליטה גמורה, הוא האלוה יתברך שמו:

המצוי הזה יתברך הוא מצוי שלם בכל מיני שלמות, אין בו שום חסרון כלל ועקר. אינו תלוי בזולתו ולא מתפעל מזולתו כלל. אין התחלה למציאותו ולא סוף כלל, פרוש – שלא נתנה אחר ההערר, ולא יבואהו ההערר כלל, אבל תמיד היה ותמיד יהיה, אי אפשר העררו כלל וככלל. הוא סבת כל ההוים ואין עליו סבה אחרת אלא הוא מעצמו מכרח המציאות:

עוד צריך שתדע שהמצוי הזה יתברך שמו אין בו שום הרכבה ולא רבוי בשום פנים, אלא הוא פשוט בתכלית הפשיטות, ואין שייך בו שום ענין מעניני הגופים ומקריהם, והוא משלל מכל גבול וגדר, מכל יחס ומכל חק טבעי:

ועל הכל צריך שתדע שאמתת ענינו ומציאותו יתברך אינה משגת כלל, ואין לה דמיון עם שום אחר מן הענינים שבברואים, ועם שום אחר מהצירים שמרמה הדמיון ומשכיל השכל, ואין מלות ותארים שיהיו ראויים לו ונאותים אליו באמת. אבל נדבר בו כל מה שנדרש במלות על דרך ההשאלה וההעתקה, כדי שנבין מה שיצטרך לנו להבין מענינו יתברך, כי כיון שאין אתנו אלא מלות יורו על ענינים טבעיים ומגבלים בגבולי הנבראים, אי אפשר לדבר בלא מלות אלה. אבל זו מורעא רבא לכל מה שנדרש ונרפר בענינו יתברך שאין התארים והמלות המתחסות לו, מתחסות על

צד האמת, אלא על צד ההשאלה, לא זולת, והזהר בזה מאד:

ברוחניים

האדון יתברך שמו, כמו שביכלתו הבלתי בעל תכלית בקרא הנמצאים הגופניים שרואים עינינו, כן רצה וברא נמצאים אחרים מעלים מכל אלה, בלתי מרגשים ומחששים מן החושים שלנו. וכמו שנתן לנמצאים הגופניים האלה גבולים מיחרים וחקים, כן נתן חקים אחרים לנמצאים המעלים האלה כפי מה שגזרה חכמתו היות נאות להם לפי ענינם. ואמנם למה שהגבל בגבולים הנורעים אצלנו, שהם הגבולים הטבעיים שבהם נרגשים מחושינו נקרא גופני, ומה ששילל מגבולים אלה נקרא רוחני, וגבוליו וחקיו הם כפי מה שראוי לענינו וכמו שזכרנו:

וצריך שתדע שכמו שבגופים יש מינים שונים, וכפי התחלף המין כן יתחלפו החקים המיוחדים לו, כן ברוחניים ימצאו מינים שונים כלם מן הסוג הרוחני, ובהתחלף המין יתחלפו החקים אשר להם. אמנם כלל גדול הוא בכל הסוג הרוחני, שאין ענינו ולא גבוליו משג לנו באמת כמות שהוא, אבל ירענו מציאותם וקצת ענינים מעניניהם כפי מה שמסרו לנו הנביאים והחכמים ז"ל:

והנה מיני הסוג הזה שלשה: האחד נקרא כחות נבדלים, והשני מלאכים, והשלישי נשמות. הכחות הנבדלים הם נמצאים רוחניים משללים מגופות, זכים ומעלים מאד והם היותר קרובים אל שכנתו יתברך, ועליהם הוא שורה תמיד, ונקראים בשמות כפי מדרגתם: גלגלי הכסא או אופנים וכיוצא. המלאכים, הם נמצאים רוחניים שנבראו לעשות שליחותו של הבורא יתברך בכל מה שיחפץ, והם ממנים כל אחר על ענין מה שמסר לו הרצון

העליון. ויש בהם מדרגות שונות זו למטה מזו, וכל מדרגה מהם יש להם חקים וגבולים כפי מה שנאות להם על פי החכמה העליונה. הנשמות, הם נמצאים רוחניים מעתדים לבא בגופות ולהתחבר בהם ולקשר בהם קשר גדול, ולהם חקים פרטיים כפי ענינם וכפי המצבים שלהם, פרוש – כי הנה מצבים שונים נמצאים לנשמות, שהרי יש להם מציאות חוץ לגוף ומציאות בתוך הגוף. והמציאות חוץ לגוף הם משני מינים: האחד, מציאותן טרם היותן בגוף, והשני, מציאותן חוץ לגוף אחר שכבר היו בו. וכפי כל המצבים האלה פן נגבילים בגבולים ונעשים עלולים למקרים שונים, ומתחלפים כפי מה שיאות למצב שהן בו. המלאכים כלם, הנה הם משרתי יתברך עושי דברו, וכל דברי העולם נעשים על ידיהם בין לטוב בין לרע. ומצד זה מתחלקים לשתי כתות: כת הטוב וכת הרע, פרוש – הממנים לטובות, בין הטובות הגופניות בין הטובות הנפשיות, והממנים לרעות הגופניות והנפשיות. והממנים על הרעות נקראים מלאכי חבלה ומזיקין:

עוד מין אחר של נבראים נמצא שהוא מין אמצעי בין גשמי ורוחני, והיינו שיש בו קצת מגבולי הגשם ועניניו ומשגל מקצתם. ושם המין הזה נקראים שדים, ויש בהם קצת גופניות, אך לא כגופניות שלנו, ויש בהם קצת עניני רוחניות אך לא כרוחניים ממש. וגם בהם יש מדרגות מדרגות ומינים שונים, וכפי מדרגותיהם כך הם החקים והגבולים שלהם:

אין לה דבר בעולם התחתון, בין עצם בין מקרה, שלא ימצא כנגדו ענין מה, למעלה בכחות הנבדלים. וכן אין לה דבר למטה, שלא יהיו עליו ממנים מפת המלאכים שמנהיגים

אותו ומחרשין בו ענינים ומקרים כפי מה שיגזר האדון ברוך הוא, ומה שפועלים העליונים בגשמיים נקראה השפעה: כל ההשפעות הבאות מן העליונים לצורך התחתונים עוברים דרך הכוכבים, ונמצאו הכוכבים המשפיעים היותר קרובים לתחתונים. ואולם השפעתם אינה אלא כפי מה שנמשך בהם מלמעלה:

לכל אלה הרוחניים נתן האדון ברוך הוא רשות לפעל בתחתונים פעלות שלא כדרך הטבעי, כשיעוררו אותם התחתונים על ידי אמצעים ירועים שהוכנו ונתיחדו להם. אמנם אין בכח שום אחד מהם לעשות כל מה שירצה, אלא לכל אחד יש גבול מה שהגבול לו, שעד אותו הגבול ובאותם הרכים בלבד שנגמסרו לו, ויכול לפעל אותם הפעלות שנגמסרו לו שיפעלם, ויש בדברים האלה דברים מתרים לנו, ודברים אסורים לנו, והוא ענין ספר יצירה ומעשה כשפים:

בתורה ובמצות

עקר הבריאה כלה היא שרצה הבורא יתברך לברא האדם שיהיה מתדבק בו יתברך ונהנה בטובה האמתית. וזה על ידי שיהיה לפניו שני דרכים: דרך הטוב ודרך הרע, ויהיה לו כח לבחור באיזה מהם שירצה. וכשיבחר ברעתו ובחפצו בטוב וימאס ברע, אז נתן לו הטובה האמתית הנצחית. ואמנם כל שאר הנבראים לא נבראו אלא שראתה החכמה העליונה צורך בהם לשימצא עולם שלם, ימצא בו האדם בבחינה זו שאמרנו, ויכול לעבד אותו יתברך להשיג על ידי זה הטובה האמתית. ואולם מה הוא הצורך שיש לעולם בכל הנבראים האלה איננו נודע אצלנו, אך מה שקבלנו

מן התכמים ז"ל הוא שעקר הכל - האדם, ושבעבורו נבדאו כל שאר הנבראים, ושעקר בריאתו של האדם אינה אלא לשינובה לטובה האמתית. ואולם ראתה התכמה העליונה שכרי שישג הטובה האמתית הזאת ראוי בתחלה שינסה ויעמר בנסיון. והנה לצורך זה ברא לו עולם שיהיה בו מקום לנסות בו, והיינו שיהיה בו מציאות טוב ומציאות רע, עד שיוכל למאס ברע ולבחור בטוב:

ואמנם מציאות הטוב והרע האמתית הוא שהנה שם הארון ברוך הוא בעולם קדשה וטמאה. פרוש - קדשה הוא מציאות קרבה אליו יתברך, וטמאה הוא מציאות רחוק ממנו יתברך. הקדשה היא השפעה שהארון ברוך הוא משפיע, במי שראוי לזה, והטמאה ששורה עליו, הטמאה היא רחוק שהקרוש ברוך הוא מתרחק והעלם שמתעלם. אמנם האמת הוא שהנה ברא הארון ברוך הוא איזה כחות רחנים לצורך ענין זה, והם כחות ישפע מהם חשך וזהמא, אשר בכל מקום שתמצא שם הזהמא היא מתרחקת ממנו הקדשה ויתעלם משם אורו יתברך, ואלה נקראים כחות הטמאה:

ואולם שם הארון ברוך הוא כח במעשי האדם לעורר את השרשים העליונים, והיינו שיהיו ממשיכים אור שפע קדשתו יתברך ואור טובו, או המשך הזהמא והטמאה ההיא. והנה יחד לו מעשים שעל ידם תמשך הקדשה וצוהו להתמיד בהם, והם כלל המצות. ויחד מעשים שעל ידם תמשך הזהמא, וצוהו למנע מהם, והם כלל האסורים:

ואמנם הטובה האמתית אינה אלא הרבקות בו יתברך. והנה המצות כבר בארנו שהם הממשיכים שפע קדשתו יתברך ואור טובו, על כן אלה הם האמצעיים שעל ידם תשג

הטובה האמתית, כי מי שהרבה להתקדש בשפע קדשותו יתברך, הוא ראוי להדבק בו, ולהנות בטובה האמתית, ומי שהרבה לטמא בזוהמא שזכרנו הוא יהיה בלתי ראוי לדבק בו, וידחה ממנו. ואמנם יש בכל הדברים האלה מדרגות רבות, בין בשפע הקדשה או הזוהמא שזכרנו. וכן בטובה שנקנית על ידי המעשים הטובים והדחיה שנוחה האדם ממנה על ידי הרעים, והוא ההפרש שבין אדם לחברו במעלה האמתית וכמו שנבאר עוד בס"ד:

וצריך שתדע שכמו שנתן לאדם שיהיה ממשך לעצמו קדשה או זוהמא, כן נתן לו שבכח מעשיו ימשיך בכל הבריאה כלה הקדשה או הזוהמא. ונמצא כל הבריאה מתקנת או מתקלקלת על ידי האדם, ויחשב זה לזכות לצדיקים שמטיבים לבריאה, ולחובה לרשעים שמקלקלים אותה וכמו שאכתוב לפנים:

ואמנם הדרך שבו ממשיכים מעשי האדם את ההשפעות האלה הוא בכח ההקבלה שזכרנו למעלה, שיש בין הנמצאים השפלים ובין הפחות העליונים, עד שכאשר יתנועע אחד מן הנמצאים למטה הנה יגיע ההתעוררות אל הכח המקבל לו למעלה, ואז על ידי הכח ההוא תסבב התולדה שתסבב בהמשכת ההשפעות. כי הנה אם המעשה ההוא יהיה מחלק המצויים, יתעורר הכח שעליו ויתחזק, ועל ידו תמשך ההשפעה של קדשה ממנו יתברך כפי ענין ההתעוררות שנתעורר. ואם יהיה המעשה מחלק הנמנעים, יגרם פגם בכח העליון כפי ענין המעשה הרע ההוא, ויתעלם כנגד זה אורו יתברך ויתרחק, ויתעורר תחת זה אחד מן כחות הטמאה ההפכי להשפעת הקדשה שנתעלמה, וימשך ממנו משך זהמא כפי ההתעוררות

שנתעורר. ועל דרך זה בתשובה יסור הפגם ולא יהיה עוד כח לכח הטמאה לפעל, ותשוב השפעת הקדושה ותמשך כראוי:

בגמול

הנה מין האדם נתיחד מכל שאר המינים שנתנה לו הבחירה, וכח למעשיו להמשיך ההמשכות שזכרנו. ומצד זה נוסף בו ענין שאינו בשום אחד משאר המינים והוא, שיגמלו מעשיו מדה כנגד מדה. והגמול הזה נחלק לשני חלקים: האחד בעולם הזה, והאחר בעולם הבא:

גמול העולם הבא הוא, שכפי מעשיו שעשה בעולם הזה כן תקבע לו מדרגה בטובה האמתית, שהיא הדבקות בו יתברך והנהגה בה לנצח נצחים. וגם הוא יחלק לשני חלקים, בעולם הנשמות ובעולם התחיה, יבאר עוד לפנים בס"ד. גמול העולם הזה הוא שכפי מעשיו יגור עליו הצלחה או צרות מאיזה מין שיהיה:

וצריך שתדע שעקר השכר באמת הוא הטובה האמתית שיזכו בה הצדיקים לעתיד לבא, וכן הענש היותר עצום הוא אבוד הטובה ההיא לגמרי. אמנם יש מצות שכפי מדת הדין הצודקת ראוי שיגמלו בעולם הבא וגם בעולם הזה בהצלחות העולם הזה וטובותיו, וכן יש עברות שכפי מדת הדין הצודקת ראוי שיענש עליהם בעולם הזה ובעולם הבא. ויש מצות שהדין גותן שיגמלו בעולם הבא ולא בעולם הזה. ועברות שהדין גותן שיענש עליהם בעולם הבא ולא בעולם הזה. ומצות שהדין בהם שיגמלו לגמרי בעולם הזה ואין גשאר לבעליהם כלום בעולם הבא. ועברות שהדין עליהם לעולם הזה ולא יענשו בעליהם כלום בעולם הבא. והשופט הצדיק דן את

הכל בשלמות באפן שהכל נעשה בישר, בלי עולה כלל ועקר:
 והנה כמו שהגוף והנפש ביחד עושים המעשים בין הטובים
 בין הרעים, כן הגמול צריך שיגמלו יחד. אמנם בחטאו
 של אדם הראשון נגזר על המין האנושי כלו מיתה, באפן
 שלא יוכל להגיע אל הטובה האמתית בלי שימות. והענין כי
 הנה נשאב בגוף זהמא שאי אפשר לו שיגיע לדבקות העליון
 בהיות זהמא זו שאובה בו, ואינו יוצא ממנה עד שימות וישוב
 לעפר, ואז ינקה ממנה וישוב ויבנה בטהרה בלי זהמא כלל,
 ואז תשוב בו הנשמה ויחיה, ויחדיו יאירו באור החיים לנצח,
 ויהנו בטובה האמתית כפי המעשים שעשו בחייהם בראשונה,
 וזה ענין תחית המתים המפרסם בכל ישראל:

**ואמנם כל הזמן שהגוף בעפר הולך ואובד צורתו הראשונה,
 הנשמה עומדת במקום מנוחה אם זוכה, והיינו עולם
 הנשמות, ומשגת שם מעין מה שתשיג לעתיד לכא אחר
 התחיה כפי המעשים שעשתה בחייה:**

בגן עדן וגינהם

והנה הוכנו מקומות לנשמות בצאתן מן הגוף, אחד לנות בו
 אם זוכה עד זמן התחיה, ואחד לצרף בו בענשין אם
 עונות בה שמונעין אותה ממנוחה. והנה מקום המנוחה נקרא
 גן עדן, ויש בו מדרגות שונות. ויש גן עדן תחתון וגן עדן
 עליון. בתחתון יושבות הנשמות בדמות הגופים שהיו בהם,
 ונהנות שם במיני הנאות רוחניות, והמקום מוכן למיני ההנאות
 ההן שהוחקו למצא שם. ובעליון, יושבות הנשמות בבחינת
 נשמות ממש ונהנות במיני הנאות רוחניות גדולות ונשגבות
 מההנאות שבתחתון. ויש שם חלוף זמנים ושנוי עתים להנאות

שונות ומתחלפות ומדרגות שונות לנהנים בהם:

והגיהנם הוא מקום לנשמות הראויות לענש, ושם מגיע להם צער ומכאובים כפי מה ששיך בהם לפי ענינם. ויש מדרגות שונות של צער כמו שיש מדרגות שונות של תענוג. ובצער ההוא ישאו החוטאים את עונם. ואם ראויים הם לשכר אחר כך, הנה יטהרו מחטאם וילכו למנוחה, ואם לא – יענשו עד אבדם, ודבר זה לא יקרה לישראל אלא מעט מן המעט:

בהשגחה

הנה האדון ברוך הוא משגיח תמיד על כל בריותיו, ומקימם ומנהלם כפי התכלית שבעבורו בראם:

ואמנם בהיות שנת אחד המין האנושי להיות בו השכר והענש כפי מעשיו וכמו שזכרנו למעלה, גם ההשגחה בו משנה מההשגחה בשאר המינים. וזה כי ההשגחה בשאר המינים היא לקיים המין ההוא באותם החקים והגבולים שדצוהו יתברך שמו. והנה ישגיח בפרטי כל מין ומין, למה שמגיע מהם אל כלל המין כלו, אך לא למה שהם אישיים, כי הנה אין התכלית בם אלא לשלמות המין הכללי. אמנם המין האנושי, כל איש ואיש ממנו, מלבד מה שמגיע ממנו אל כללות המין, הנה ישגח ביחוד על מה שהוא בפני עצמו, ויורנו מעשיו כלם ביחוד ויגדו עליו גזרות ביחוד, כפי פרטות ענינו:

וצריך שתדע שאמנם פעולות האדם תחלקנה לשני מינים: האחד הוא מה שהוא לו זכות או חובה, דהיינו שיעשה בה מצוה או עברה. והשני מה שאינו לא זה ולא זה, כי אין בה ענין לא למצוה ולא לעברה. והנה כל מה שנוגע למצוה או עברה, יהיה

באיזה צד שיהיה, כלו מסור בידו של האדם, אין לו מי שיכריחה עליו כלל, ועל כלם ישקיף השופט העליון לרון אותם כפי מה שהם ולגור כנגדם הגמול הראוי. ואשר אינו ענין לא למצוה ולא לעברה, הנה ענין האדם בהם כענין שאר המינים במקריהם. שהנה יבואו לו מכת עליון שינועעו אליו, אם לשמידת חקות מינו, או להגיע לו שכר או ענש כפי מה שראוי לו:

והנה האדון ברוך הוא, הוא המשגיח על הכל, ורן את הכל, וגוזר כל הגזרות. והמלאכים הם משרתיו ממנים כל אחד בתפקידו להגיע את הכל בגבוליו, ואם להמציא לאדם כדרכיו על צד הגמול, כמו שזכרנו למעלה:

וצריך שתדע שאף על פי שהאדון ברוך הוא באמת יודע כל, ולא נעלם ממנו דבר, ואין ידיעה מתחדשת אצלו כלל, הנה הנהגת עולמו ומשפטיו לא יסד אותה על פי זה אלא על פי סדר המשפטים שרצה בה, מתדמה לנימוסי מלכות הארץ, ורן את הדברים בבתי דינין של מלאכים בערים שיעידו על הענינים, וקטגורין שיתבעו דין, ומליצים שיליצו זכות, וכלם מלאכים שמשאם מה שזכרנו, אלה להעיד על הנעשה בעולם, אלה לקטרג, ואלה להליץ, ונגמר הדין כפי המשפט הנכון והישר:

כנבואה

רצה האדון ברוך הוא והכין מין גלוי שיהיה מתגלה בו אל בני האדם עולם בחיים בעולם הזה, שיתגלה להם ויגלה להם ענינים מה שיחפץ מסתריו וסודותיו ומעניני השגחתו, וממה שיביא על בריותיו, וזה נקרא נבואה: הגלוי הזה הנה הוא בדרכים מיתרים מה שראתה חכמתו

יתברך היותו נאות לזה, ויש בו מדרגות על מדרגות שונות, אך הכלל בכלם שיתברר לנביא בנאות גמור, שהמתגלה לו הוא כבודו יתברך וישכיל מה שיגלה לו, ולא ישאר לו שום ספק בנבואתו כלל:

ואמנם בהגיע ענין זה לנביא הנה תקדם לו רעה גדולה, וכל אברי גופו יזדעזעו ויבטלו הרגשותיו, וישאר כאיש ישן, ואז מתוך תרדמתו זאת יתראו לעיניו מראות מה שיתראו ושיג בהם גלוי הכבוד אליו, וידע מה שיהיה הרצון העליון שיודע לו. והנה מלבד הידיעות שידרויח הנביא בגלוי הנבואה, הנה מי שיגיע להיות נביא מכרח הוא שנתדבק בו יתברך דבקות גדול, עד שיזכה לגלוי הזה. ואולם מצד דבקותו זה תהיה מעלתו מעלה גדולה, וכבר יגיע לעשות נסים ונפלאות כפי מדרגת הדבקות שהשיג:

ואמנם צריך שתדע שכל המדרגות כלם שבנביאים, כלן שפלות ממדרגת נבואתו של משה רבנו עליו השלום, ונבדלות ממנה הבדל גדול, שכלן אפשר שיגיע להן כל אדם שיזכה, אך נבואת משה רבנו עליו השלום היא מדרגה אחת שנתחדה לו, אי אפשר לאחר שישיהגה כלל:

והנה למטה ממדרגת הנבואה יש מדרגה נקראת רוח הקודש. והוא ענין שישפע שפע ממנו יתברך אל שכל האדם שבהגיעו אליו יקבע בו ידיעת ענין מה בלתי ספק ובבלתי טעות, וידע הדבר בשלמות סבותיו ותולדותיו, כל דבר במדרגתו:

ואולם על ידי השפע הזה אפשר שישכיל דברים שמגדר ההשכלה האנושית הטבעית להשכיל אותם. אמנם יתרון השכיל אתם על זה הדרך מהשכיל אותם על הדרך

האנושי הוא, שעל זה הדרך ישגו בלי עמל וישגו בלי טעות, ולא ישאר בם ספק, מה שאין כן בהשכלה שעל הדרך האנושי. ואפשר שישגי גם כן ענינים מה שאין בגרר ההשכלה האנושית שתשכילים ומכללים הנסתרות והעתירות:

והנה רוח הקדש זה הנה הוא נרגש למשיגיו, שהמקבלו יכיר בלי ספק שהוא שפע נשפע לו. אמנם עור יקרה לפעמים שישפע בלב אדם שפע שיעמידו על תכן ענין מהענינים אך לא ירגיש בו המשפע, אלא יגיע לו כמי שנופלת מחשבה בלבבו, ונקרא על דרך ההרחבה ושלא ברקרוק – רוח הקדש:

בגאולה

הנה מבחר המין האנושי הוא ישראל והוא עם המעמידים לרבקות בו יתברך, וראוי להם שיהיו מעטרים בעטורי קדשה גדולה ותהיה שכינתו יתברך שורה עליהם ומתדבקת בם שישתלמו בה עד שיזכו לטובה האמתית:

וצריך שתדע שאף על פי שהטובה האמתית נקנית מכל אחד ואחד בפני עצמו כפי מעשיו, אמנם אין כלל הבריאה משתלם עד שתסור כלל האמה הנבחרת בסדר נכון ותשתלם בכל עטוריה ותתרבק בה השכינה, ואחר כך יגיע העולם למצב השלם, ויזכו הפרטים כל אחד ואחד כפי מה שזכה במעשיו:

ואולם רבר זה ערין לא נשלם מתחלת הבריאה ועד הנה, כי מיד שנברא אדם – חטא, ואחר כך שהתחילו האבות ונמשכו הבנים אחריהם להיות לעם סגלה, עם כל זה מעולם לא נשלם הרבר כראוי מפני כמה חטאים שנזרו בם אחור מהתקון השלם. ונמצא שעל כל פנים צריך שנגיע לזה שתהיה האמה

בשלמותה בכל התנאים הצריכים לזה, ותקבל הבריאה כלה שלמותה, ואז יקבע העולם במצב המתקן שבו יקבעו הצדיקים להנאה הנצחית, ותהיה הנאתם בה כל אחד לפי מעשיו:

והנה שתא אלפי שנה הגבילה החכמה העליונה לעבודת בני האדם והשתדלותם על השלמות, ואחר כך יתחדש העולם בצורה אחרת ראויה למה שיעשה בו אחרי כן, דהיינו ההנאה הנצחית לזוכים לה, וטרם יכלו ששת אלפים אלה הנה צריך שתעמד האמה הנבחרת במצבה השלם, שיוכלו לעתק הדברים אחר כך אל הנצחיות, וזה מה שהבטחנו עליו שיהיה על כל פנים, והאמצעי לזה יהיה אחד מוצע דוד שיבחרו הארון ברוך הוא לזה ויעזרוו שיצליח בו, והוא מלך המשיח. והנה בזמנו ועל ידו יתקנו ישראל תקון גדול וכל הבריאה אחריהם שירבה הטוב בכל הצדדן ויסוד הרע לגמרי, בין כמה שנוגע לנפש ובין כמה שנוגע לגוף, דהיינו לב האבן יעשה לב בשר, והוא שתגבר בבני האדם הנטייה לטובות ובאפן שלא ימשכו אחרי החמר כלל אלא ינטו תמיד לעבודה ולתורה ויתגברו בה, וכנגד זה תרבה השלום והרוחה ולא ימצאו נזקים ולא הפסדים כלל. והוא מה שהבטיחו הנביאים, לא ידעו ולא ישחיתו בכל הר קדשי וגו' (ישעיה יא, ט). ולא יהיה סכלות בעולם אלא כל הלבבות יהיו מלאי חכמה, ורוח הקדש יהיה שפוף על כל בשר באפן שיזכו לו הכל בלי קשי כלל. והוא מה שאמר הנביא, אשפך רוחי על כל בשר וגו'. והנה ישמחו ויעלצו ברב הטובה והם מתדבקים בבורא יתברך ועוברים לפניו עבודה שלמה, ועל יד זה יהיו מתעלים והולכים עליו על עליו עד שיגיעו למה שצריך שיגיעו לו לעבד ממנו אל מצב הנצחיות בחיוב העולם:

והנה באמות העולם יעשה ברור גדול באותם שימצאו באותו הזמן, אותם שכפי המשפט העליון יהיו ראויים לכליה - ישמדו בתרב ובכבד וכל מיני ענשים, ואותם שיהיו ראויים להנצל - ינצלו וישארו וכירו האמת ויעזבו אליליהם וישתעבדו לישראל, ויהיה להם לתפארת עבר את ישראל ושרת אותם, באשר יכירו וידעו שהנה על ידי זה יגיע להם מה שאפשר שיקבלו מן הקדשה ואור ה'. והנה ימצא העולם כלו נמשך אחר עבודת הבורא יתברך ולא תהיה עבודה זרה כלל בעולם. והוא מה שאמר הנביא, אז אהפך אל עמים שפה ברורה וגו' (צפניה ג, ט). וכתוב, ביום ההוא יהיה ה' אתר ושמו אתר (זכריה יד, ט).

ואמנם החיים כלם צריף שימותו ויחזרו לעפר לפחות שעה אחת קדם תחית המתים, ואחר כך ישונו ויחיו אותם הראויים לקום בתחיה:

והנה בתחיה יקומו צדיקים ורשעים, והרשעים שחטאו ולא נשלם בהם הענש הראוי, יענשו אז כראוי להם. ואמנם אחרי התחיה יהיה יום הדין הגדול שידין הבורא יתברך את כלם וישפט הראויים לשאר לנצחיות, והראויים לאבר. הראויים לאבר, יענשו כפי מה שראוי להם, ולבסוף יאברו לגמרי, והראויים לשאר ישארו במדרגה שתגיע להם, כפי המשפט בעולם שיחוש:

והנה אחר שהוכנו הראויים לשאר בנצחיות כל אחר במדרגתו, הנה העולם הזה יחזר לתהו ובהו, דהינו שתפסר צורתו, וישוב מים במים כמו בתחלת הבריאה. ובין כך ובין כך הצדיקים שזמנו לנצחיות, הקדוש ברוך הוא יעמידם במאמרו כמלאכי השרת בלי שיצטרכו לעולם זה. ואמנם לא ישיגו ערין

הטובה האמתית הראויה להם, אלא אחר שעמד העולם תרו הזמן שגזרה החכמה העליונה, ישוב ויחדש בצורה אחרת נאותה למה שראוי שיהיה לנצחיות, וישובו הצדיקים וישבו בו ויתקומו בו לנצח, נהנים בטובה האמתית כל אחד כפי מדרגתו:

בענין הנסים

הנה כל הנבראים כלם לא נהיו אלא מפני שכך גזר רצונו יתברך. וכן כל החקים והגבולים שלהם לא הוחקו בהם אלא מפני שכך גזרה חכמתו יתברך היותו נאות בהם. ואמנם כמו שחקק כל החקים האלה ברצונו, כך יכול לבטלם ולשנותם כרצונו, בכל עת חזן שירצה. ואמנם בענינים שיחדש יתברך שמו בעולם שלא בדרך החק שחקק לטבע, הוא הנקרא נס. והנה על הרב, האדון ברוך הוא רוצה לקיים הטבע בחקותיו, כי פיון שבחר בו ועשהו כמות שהוא ודאי שידע היות זה המבחר שבפנים. אמנם אף על פי כן לא יחדל מלשנות אותו בזמן שירצה לטעמים נודעים אצלו: ואולם אפשר שיעשה נס להודיע אמתת השגחתו ויכלתו, ואפשר שיעשהו לפי שכך יאות במעשה ההוא. ואמתת הדבר אפשר שתהיה משגת ונגלית לפי פשט המעשה וענינו המפורסם, ואפשר שיהיה לפי הגסתר שבדבר וסתרי ההשגחה שבו, ואפשר עוד שיהיה לטעמים אחרים רבים בלתי משגים לנו כלל: והנה כבר יקרה שיעשה הקדוש ברוך הוא נסים על ידי עבדיו הקרובים לו להראות החבה שהוא מתבב אותם והכח שמוסר להם להיותם שולטים על הבדיאה. וכפי מדדגתם בקרבה אליו יתברך, כך יהיה כחם לשיעשו על ידם נסים ונפלאות: ומכלל זה הענין שהנה רצה האדון ברוך הוא לקרא בשמות

שונים כפי סתרי ההשפעות שהוא משפיע לעולמו וההנהגה שמנהיג. ואמנם רצה וחקק שבכח שמוותיו הקדושים בהזכרם יתחדשו גם כן נפלאות רבות בעולם. ואולם חלק וסדר הרברים בחכמה גפלאה ושם סגלה בכל שם ושם, כמו שגזרה חכמתו להמשיך בהזכרתו השפעות ההמה שעל יריהם יתחדשו הנפלאות האלה:

בענין התורה שבעל פה

הנה האדון ברוך הוא לא רצה לכתב את התורה בבאור מספיק שלא יצטרך לה פרוש, אלא ארדבא כתב בה דברים הרבה סתומים מאד שלא היה אפשר ביר אדם בעולם לעמר על כונתם האמתית, בלי שימסר הפרוש בקבלה שתבא ממנו יתברך שהוא בעל הרברים. ררך משל, מצות תפלין, מצות מזוזה וכיוצא בהם, שבא הצווי עליהם, ולא נתבאר בכתוב מה ענינם. אמנם האמת הוא, שבכונה מכונת העלים האדון ברוך הוא כונת דבריו האמתית לטעמים נודעים אצלו. ואמנם כל זה שהעלים בתורה שבכתב, הנה מסרו למשה רבנו עליו השלום בעל פה, וממנו נמשך המסרת לחכמים דור אחר דור: והנה במסרת הזה נתבארה כונת הכתובים לאמתה ונודע לנו אמתת מעשה המצות כמו שהאדון ברוך הוא רוצה בהם: והנה נמצאו דברי התורה שבכתב בבחינת הסכמתם עם הפרוש המקבל מתחלקים לשלשה חלקים: החלק הראשון הוא כלל ענינים בא כללם בכתוב אך לא פרטיהם, ונתבארו הפרטים במסרת: החלק השני הוא כלל כתובים שבאורם מספק באשר יסבלו

פרושים שונים, ונתבארה ההכרעה במסרת:

החלק השלישי הוא כלל כתובים שלפי המלות באמת תהיה הכונה אחת, ונתבאר במסרת היות הנרצה מתחלף מאד מהנראה. ועל זה אמרו ז"ל: הלכה עוקבת את המקרא (סוכה ט"ו). אמנם אין פרטי החלק הזה רבים, ולא עוד אלא שאם תטרח ותעמיק בדבר תמצא שלא יהיה הפשט מכתיש לגמרי ההלכה ולא מתנגד לה, אבל יובן באיזה בחינה ובאיזה גבול: וממה שקבלנו שאמנם בעל התורה יתברך שמו כתבה על דרכים פרטיים וחקים מיוחדים, וכשנרצה להבין פונת בעל הדברים ברוך הוא, הנה צריך שנהלך בהם על פי החקים ההם, ובדרכים ההם, וזולת זה אף-על-פי שכבר היה אפשר שינתן פרוש בדברים תסבלנה אותו המלות היטב, ואפשר שתורגנה עליו ביותר הרוחה, אמנם על כל פנים לא יהיה הפרוש הוא אמתי בדברים ההם, כיון שבעל הדברים כון בהם כונה שונה מזו. ואמנם החקים האלה והדרכים הם כלל הי"ג מדות שהתורה נדרשת בהם עם כל פרטיהם:

וצריך שתדע עוד כי הנה עקרי הדינים כלם מה שבמצות עשה ומה שבמצות לא תעשה כלם מקבלים הם ממשנה רבנו עליו השלום. אמנם קבלו ז"ל שדברי המסרת רמוזים הם בתורה שבכתב ברמזים שונים על פי דרכי הרמיוה הידועים להם, והיה מפרסם ומסכם אצלם שטוב בעיני ה' שנעמל גם בזה החלק, פרוש – ביריעת מקום רמזי התורה שבעל פה בתורה שבכתב, ועל כן יטרחו כל אחד מהם לבקש הרמזים האלה, כפי מה שיראה לו יותר נכון, וזה מה שתמצא פעמים רבות בש"ס משא ומתן

לבקש ראיות לדין מן הדינים, וכבר יהיה ביניהם מחלקת על הראיות, ותמצא הראיות עצמם שאמנם לפי דרכי התבנה הפשטית לא יאותו יפה. אך הענין הוא מה שאמרתי לך, שהנה הדין אצלם בקבלה, אבל יטרחו לבקש לו הרמז בתורה שבכתב על השרש שזכרנו למעלה. והנה לא ירצו באותם הפרושים שתהיה זאת כונת המשך המקרא ההוא, אבל ירצו שלזה כון בעל התורה ברוך הוא במה שרצה לרמז בודכי המקרא ההוא בודכי הרמז נוסף על מה שרצה לבאר בודכי הפשט, ויקראוהו לפעמים אסמכתא. והנה כל זה שאני מדבר עתה הוא בחלק המצות והדינים, אך בחלק ההגדות יש עוד עקרים אחרים, בארתים לך במקום בפני עצמו:

ואמנם יש עוד ענינים אחרים שהם תקנות מן החז"ל ואף על-פי-כן ימצאו להם רמז רחוק מאד בכתובים, ונקרא גם זה אסמכתא. אמנם היא אסמכתא יותר שטחית הרבה מהראשונה שזכרנו, ויכוננו בה לזכרון לענין, ולא יחדלו לכוון בה גם כן היות אפילו זה רמזו בתורה אף על-פי שהוא רמז רחוק מאד, והוא על צד הצפיה בעתידות, שהכל גלוי לפניו יתברך ועל הכל רמז, אלא שרמזו בדרך רחוקה כיון שאין הדבר ההוא חלק מבאור המצוה כלל. ואמנם יש עוד פרטי דינים שלא קבלום והוציאום בודכי הסברה או בודכי המדות ואפשר שיחלקו בהם, וכפי הפסק שיהיה למחלקת כן תהיה החובה עלינו לשמר ולעשות מבלי שיהיה המחלקת שהיה בהם חלשה לפסק כלל, כי אולם כך צונו יתברך שמו שבהיות מחלקת בדיני התורה, יכרע הדבר בבית דין ומה שיצא מן ההכרעה ישמר בכל תקף:

ובמה שקבלנו עוד שמצות לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך מיין

ושמאל, הכונה שפון הארון ברוך הוא יתברך שמו במצוה זו היא שיהיה כח ביד בתי ירני ישראל וחכמיהם לגזר גזרות ולתקן תקנות ונהיה כלנו חיבים לשמע להם, ושלא לעבד על דבריהם כלל. ונדע שכל התקנות האלה שיתקנו לשמידת מצות התורה, ולעשות הרצוי לפניו יתברך, הנה רעתו יתברך שמו מסכמת שישמרו שמירה מעלה ככל מצות התורה עצמה, ולא עוד אלא שכך באה המצוה בקבלה לעשות סיגים לתורה. וכבר היה ראוי שיצוה עליהם הוא יתברך שמו בתורה עצמה, אלא שהיה הרצון לפניו שיבא הדבר מצדנו, ושנהיה אנו המעמידים עלינו מצות על פי דרך תורתנו, ובאותם החקים והגבילים שנתן לדבר. והנה אין הפרש בין חיובנו במצות המבארות בתורה ובין חיובנו בתקנות החכמים ז"ל וגזרותיהם, שכך הרצון לפניו שנשמר המבארות בתורה כמו שנשמר את אלה, וכך ממדה את פיו העובר על המבארות כעובר על אלה, ואין הבדל ביניהם אלא במה שהם ז"ל הבדילום, דהיינו שהספקות בדברי תורה יודנו לחמרא, ובדברי סופרים יודנו לקלא. והרי זו כמו שתאמר שהעריזת תהיינה בכרת ומיתת בית דין ולבישת שעטנו באזהרה, ושבעד בחלב יהיה אסור בהנאה וחלב יהיה מתר, שאין אלה אלא הגבולים שכפי רצונו יתברך. אמנם בענין חיוב המצות בגבול שהגבולו אין הפרש בין אחד לאחד כלל. ומזה נמשך שישאו ויתנו כמו כן בתקנות רבות וגזרות רבות שבאמת אינם אלא מדברי סופרים, וידבו בהם הפרטים והמחלוקות, כל זה מפני ששוו בעיניהם הדברים האלה בבחינת החיוב בהם כמו כל שאר המצות שבתורה, שאמנם רצונו יתברך היה שיבואו על זה הצד, פרוש שיבואו מאתנו. והנה הדבר שזה שיצונו שנשים טוטפות בין עינינו, או שיצונו שנגזר עלינו

גזרות לשמירת תורתו, זו מצוה שצורת עשייתה באפן זה, הוּו צורת עשייתה באפן זה, וגדרם אחר שהוא עשית רצונו יתברך וגזרתו: וממה שקבלו ז"ל בפרוש המצוה הזאת גם כן הוא שיהיה כח ביד בית דין לבטל דבר מן התורה כשיהיה לתכלית שמירת התורה עצמה, ובגבול שיהיה בשב ואל תעשה, ולא בקום עשה. ועל פי זה השרש גזרו מה שגזרו בשופר ובלולב כיום שבת, כמבאר במשנה וש"ס, כפי הקבלה הזאת שהיתה בידם.

תז'ש'ל'ב'ע':

מאמר החכמה

הרוספה כברכת "אתה קדוש" ברה ויה"כ

בְּקִדְשֵׁי הַשָּׁמַיִם מוֹסִיפִים וּבִכְן יִתְקַדֵּשׁ שְׁמִי וְכוּ'. וְהֶעֱנִין רַע, כִּי הִנֵּה
 בְּכָלֵל הָעוֹלָם יֵשׁ הַטּוֹב וְהָרַע, וְעַנְפֵיהֶם בְּמִין הָאֲנוּשִׁי,
 יִשְׂרָאֵל וְאַמּוֹת הָעוֹלָם. וְהִנֵּה תִקּוֹן הָעוֹלָם, הוּא שִׁיְהִי הַטּוֹב שׁוֹלֵט
 וְהָרַע נִכְפָּה, וּבְמִין הָאֲנוּשִׁי יִשְׂרָאֵל שׁוֹלֵטִים וְאַמּוֹת הָעוֹלָם
 מִשְׁתַּעֲבָדִים תַּחְתֵּיהֶם. וְהִנֵּה בְהִיּוֹת הַדְּבָר כֵּן הִנֵּה טוֹב לְכֹל, כִּי הִנֵּה
 הַקִּדְשָׁה מְאִידָה בְּיִשְׂרָאֵל וּמִתְחַזְקֶת בָּם, וּבְהִיּוֹת אַמּוֹת הָעוֹלָם
 מִשְׁתַּעֲבָדִים תַּחְתָּם, נִתְקַנִּים עַל יָדָם, וְנִמְשָׁךְ לָהֶם מִשָּׁךְ מִן הַקִּדְשָׁה
 הַהִיא. אֵךְ אִם אַמּוֹת הָעוֹלָם מִתְפָּרְצִים מִתַּחַת יְדֵי יִשְׂרָאֵל וְשׁוֹלֵטִים
 וְיִשְׂרָאֵל נִכְנָעִים, הִנֵּה יִשְׂרָאֵל מִפְּסִידִים וְאַמּוֹת הָעוֹלָם עֲצָמָם
 מִפְּסִידִים. יִשְׂרָאֵל מִפְּסִידִים, שֶׁהֵם בְּשַׁפְלוּת וְהַקִּדְשָׁה אֵינָנָה
 מִתְחַזְקֶת בְּעוֹלָם, לְפִי שֶׁהַמְּקוֹם הַמֵּיחֵד לָהּ שֶׁהוּא בְּיִשְׂרָאֵל אֵינָנו
 בְּתִקּוֹנוֹ וְחֻזְקוֹ, וְכֹל שֶׁכֵּן שֶׁמִּפְּסִידִים הָאֲמוֹת עֲצָמָם, שְׂאִין נִמְשָׁךְ
 לָהֶם מִהַקִּדְשָׁה שׁוֹם הָאָרֶץ כָּלֵל אֵלָּא אֲדָבָא מִטְּמָאִים וְהוֹלְכִים
 וּמִתְרַחֲקִים מִן הַטּוֹב, וְאַמְנָם סַפַּת שְׁנֵי הַמְּצַבִּים דְּאֵלֵּה שׁוֹכְרֵנוּ, הִנֵּה
 הִיא הַגְּלוּת מְלַכּוֹתוֹ יִתְבַּרֵךְ בְּעוֹלָמוֹ אוֹ הַתְּעַלְמָה, כִּי אִם הִיא
 מִתְגַּלִּית הִנֵּה הַטּוֹב שׁוֹלֵט וּמְגִיעַ הַדְּבָר לְיִשְׂרָאֵל שֶׁהֵם יִשְׁלְטוּ וְהַהֲפֵךְ
 בְּהִפְךָ, וְאוֹלָם בְּיוֹם רֵאשׁ הַשָּׁנָה הָאֲדוּן בְּרוּךְ הוּא עוֹמֵר כִּיִּיכּוֹל
 בְּבַחֲיַנַּת מֶלֶךְ עַל עוֹלָמוֹ, וְעַל כֵּן הִנֵּה הַשְּׁעָה דְּאוּרָה לְהַתְּפַלֵּל לְפָנָיו
 שִׁיְגַלֵּה מְלַכּוֹתוֹ לְגַמְרֵי בְּעוֹלָם, וְיִתְקַן הָעוֹלָם עַל יְדֵי זֶה. וְעַל עַקֵּד
 זֶה נִבְנָה כָּל הַגִּסָּח הַגּוֹסֵף הַזֶּה. וְהִנֵּה בְּתַחֲלָה נֶאֱמַר יִתְקַדֵּשׁ שְׁמִי וְכוּ'
 וְהִנֵּה שִׁיְדוּעַ מְלַכּוֹתוֹ בְּעוֹלָם, וְיִתְגַּלֵּה בְּהַתְּחַזְקָה עַל יִשְׂרָאֵל, וְהוּ
 "עַל יִשְׂרָאֵל עֲמֵךְ". וְאַמְנָם מִזֶּה יִמְשָׁכוּ תִקּוּנֵי הָעוֹלָם,

והראשון – שתכנס ידאתו יתברך בלב כל ברואיו וישתעבדו לו, והדבר כפול בתחתונים ובעליונים, דהינו האמות למטה ושניהם למעלה, שיבירו כלם האמת וישתעבדו לקדשת מלכותו יתברך, וזהו "וייראוך כל המעשים", אותם שלמטה בעולם השפל, "וישתחוּו לפניך כל הברואים" אותם שלמעלה. וצריך שתדע שהנה האדון ברוך הוא, הוא אחר, ואין הארתו מתחזקת אלא במה שמתאחד, והנה ישראל, אף-על-פי שבאישיהם הם רבים, נקראים גוי אחר, והם ראויים לשתחזק בם הארתו יתברך. אמנם האמות הם רבים ונפרדים לגמרי ואינם נתקנים ביחוד ונמצאים דחוקים מהתקון לגמרי, ואין להם תקון אלא שישתעבדו לישראל, ואז מה שמצד עצמם הם ברובי כמו שזכרנו, הנה מצד ישראל ישובו להתקשר ויחזרו גם הם לבחינת אחדות, ואז יהיו ראויים גם הם לקבל קצת הארה מאוד היחוד. וזהו "ויעשו כלם אגדה אחת", דהינו כמו הענפים והפרים הרבים שחוזרים אחר בהתקשרם באגדה. ומה שעתה מתגבר בהם לב האבן ונמשכים כלם אחר הטמאה ונוטים מקדשותו יתברך, הנה אז יתקנו בלב מתקן ולא יכנו גם הם אלא לעשות רצונו יתברך, וזהו "לעשות רצונך בלבב שלם". והנה היודעים סתרי ההנהגה באמת, יודעים שאף על פי שלפי הנראה העולם נעזב למקרה או לבחירת בני האדם לגמרי, הנה השליטה לפניו לעשות מה שיחפץ ובזאת השליטה יתקן עולמו על כל פנים, וזהו "שירענו ה' אלקינו שהשלטון" וכי:

והנה צריך שתדע שאף על פי שישראל מצד עצמם כבר הם נבחרים ומקדשים, ומעטרים בעטרותיו יתברך, הנה עד שהעולם כלו בכל חלקיו אינו נתקן, גם ישראל אינם מגיעים

לתכלית מעלתם. אמנם כשכבר יתגלה מלכותו יתברך בעולמו וישלט הטוב ויכפה הרע כראוי, אז יירשו ישראל מעלתם בשלמות, וזהו "ויבן תן כבוד לעמך". וארבעה מיני טובה נזכרים כאן כנגד ארבע אותיות השם ברוך הוא שבהם מתעטרים ישראל, והינו "כבוד ותהלה תקנה טובה ופתחון פה". והנה לשתתחוק הקרשה כראוי, צדיק שיהיו ישראל בארץ ישראל, כי הם עם הנבחר, והיא הארץ הנבחרת, ובישראל ימלך מלך מבית דוד שהוא המלך הנבחר ובו נקשרים כל ישראל לקשר בקדשה. ואם אחד מהתנאים האלה חסר, אין הקרשה מתחזקת כראוי. ואמנם על פי הסדר הזה מתפללים, והינו אחר שהתפללנו על עטור כללם של ישראל, מתפללים על הארץ, והינו "שמחה לארצך" וכו' ואחר כך על מלכות בית דוד, והינו "צמיחת" וכו':

ואולם מדרגות רבות יש בישראל, כלן טובות מקבילות להארות העליונות, פרוש: יש צדיקים, יש חסירים, יש ישירים. וכבר מנו בספר התקונים עשר מדרגות על דרך זה. ואמנם המבקש הוא שכלם יהיו בשמחה ברב הארה והשפעה, וכנגד זה מדרגות הרשעה יבנעו ויתבטלו. וזהו "ויבן צדיקים וכו' ועולתה תקפיץ פיה". והעקר בהעביר עמלק מן העולם, שעליו היתה השבועה שאין השם והכסא שלם עד שימחה, וזהו "כי תעביר ממשלת" וכו':

והנה המצב הטוב שישאר בו העולם הוא שיהיו הברואים בכל ההכנה המצטרקת, ומלכותו יתברך תהיה מתגלית עליהם תמיד, והם מקבלים מזה טובה אחר טובה עד אין תכלית, כי הנה הוא יתברך שמו בלתי בעל תכלית, וטובו בלתי בעל תכלית, ובהיותו שורה עליהם ומתקשר בהם, ימצאו

מקבלים טוב בלא תכלית. וזהו "ותמלק" וכו'. והוא מה שאמר הפתוב "לדור ודור" וכו', כי מלכותו יתברך יהיה לבצח נצחים, והזוכים לו נהנים בו לבצח נצחים. והנה בסוף זה חזור הענין להיות מעין התמימה סמוך לחתימה, והינו "קדוש אתה" וכו'.

ענין ספר החיים

הנה האדם גרן תחלה על פי מעשיו למנות בצדיקים או ברשעים, וזה הנקרא ממש ספר החיים וספר מתים, והינו הנקבע בין הצדיקים הוא הנכתב בספר החיים, והנודח ונקבע בין הרשעים הוא הנכתב בספר המתים, והתלוי ועומד הוא הבינוני שאין דינו נגמר עד יום הכפורים, ועל זה מתפללים ואומרים זכרנו לחיים. ואמנם עוד יש הגזרות על המקרים שבעולם הזה, כי אפשר לצדיק שיתיסר מפני היותו צדיק, ואפשר שמפני צדקו יצליח. ולרשע כמו כן אפשר שיצליח מפני היותו רשע, ואפשר שמפני רשעו יאבד או יתיסר. ונמצאו גזרות אלה נמשכות אחרי הדין הראשון שזכרנו. ואולם על כל הגזרות האלה מתפללים "וכתב לחיים טובים", וכן "בספר חיים ברכה" וכו'.

מלכויות זכרונות ושופרות

הנה כבוד אמרנו שביום זה הקדוש ברוך הוא עומד בבחינת מלך בעולמו, ואמנם בזה צריכים אנו להתחזק כי זה כל טובנו וכל תקפנו. עוד הנה היום יום משפט ודין, וצריך להתעודר לפניו יתברך שיעלה זכרוננו לפניו לטובה. ועוד ענין גדול יש ביום זה והוא ענין השופר שנצטוינו בו, וזה כי סגלת השופר בתקיעתו למטה וכת שרשו למעלה, הוא להחזיק הטוב ולכפות הרע. ותראה שמאחר חטאו של אדם הראשון הנה נתערב הטוב ברע ונכבש

תחתיו, ובזמן המתן תורה הנה יצא הטוב מתוך הרע ונתגבר ושלט, ואמנם לא הגיע עדין להיות הוא כובש את הרע תחתיו, אבל הגיע לצאת ממאסרו ולהתחזק בעצמו, ונשאר הרע נפרד ממנו עומד בפני עצמו. אך לעתיד לבא הנה ישלם התקון הנה, והטוב יכבש את הרע לגמרי, ויהיה הטוב שולט לבדו. ואמנם, החזק הראשון שנעשה לטוב נעשה על ידי השופר דמתן תורה, והוא ענין "ויהי קול השופר" וכו', והשלמת התקון לעתיד לבא שהטוב ינצח נצחון גמור, גם הוא יהיה על ידי השופר והוא ענין "יתקע בשופר גדול". ולפי שתקון זה יהיה גמור, מה שלא היה במתן תורה, נקרא שופר גדול, ואולם נצטיינו לתקע בשופר בראש השנה לחזק התקון העשוי כבר במתן תורה ולהזמין העתיד לעשות לעתיד לבא, וכן כנגד זה נסדר הסדר בתפלה לעורר אותו כראוי. נמצאו כללי הענינים הראויים להתעורר ביום זה – שלשה, והם: המלכיות וכרונות ושופרות, והתקון לסדר עשרה פסוקים בכל אחד מהסדרים, כנגד עשרה מאמרות, והם הם סוד העשר ספירות: עלינו לשבח זה שבח שמשבחים לפניו יתברך ומודים לו על הטובה שהטיב לנו שבת בנו וקרבנו לעבודתו. והנה האדון ברוך הוא אדון כל באמת, כי הוא לבדו המצוי הראשון, וכל הנמצאים מאתו יתברך נמצאו, ונמצאים כלם שלו, ובבחינה זו נזכירו בתאור זה של "אדון הכל". ואמנם בבחינת סדרי הבריאה שבדא נקראו "יוצר בראשית". והנה יש לנו לשבח לפניו שנתן לנו חלק גדול ויקר במציאות, שהרי אנתנו המעתדים להדבק בו, ואנו הזוכים לעבד לפניו ולהיות עובדים לפניו לנצח נצחים. והוה "שלא עשנו כגויי הארצות" וכו', והינו שבחינתנו

בחיינה נבדלת מכלם לגמרי, ואנו מציאות אחר בפני עצמו מעתה לעבודתו ולרבותו בו יתברך, וזהו "שלא שם חלקנו בהם" וכו'. והנה סדרו ארבעה שבחים כנגד ארבע אותיות השם ברוך הוא, והם: עלינו לשבח, לתת גדלה, שלא עשנו, ולא שמנו. אחד כך מספר כנגד זה בגנותה של העבודה זרה, והינו: שלא שם חלקנו, וגודלנו, שהם משתחווים, ומתפללים. והנה חוזר ומבאר ענין השתעבדנו למלכותו יתברך והינו "ואנחנו משתחווים" וכו'.

והנה כלל הבריאה מתחלקת לשנים והינו מעלה ומטה. מעלה – כלל המשפיעים, מטה – כלל המקבלים, וזהו "שהוא נוטה שמים" – והינו מעלה, "ויסור ארץ" – מטה. והנה השכינה מתגלית בכסא הכבוד במדרגות העליונות בשמים, וזהו "ומושב יקרו בשמים ממעל":

והנה הכבוד מתגלה בראש עולם הבריאה על הכסא, והוא עצמו מתעלה בבחינה יותר מדוממת והוא באצילות. ועליו נאמר "ושכינת עזו בגבהי מדומים". והנה ממה שאנו מאמינים ומודים בפניו הוא, שהארון ברוך הוא, הוא מצוי ראשון מיוחד שאי אפשר שימצא אחר בלתי נברא ממנו, ונמצא שהוא לבדו האלקים והוא הראוי לעבד, ואין אחר ראוי לעבד כלל. והוא עצמו מצוי אמת, פרוש – שאי אפשר לו שלא ימצא, שאין ההעדר אפשרי בו כלל, וזהו "הוא אלקינו ואין אחר", בבחינת היחוד שזכרנו, "אמת מלכנו" בבחינת אמתת המציאות, "ואפס זולתו" שאי אפשר למצא מצוי אחר שיהיה מכרח המציאות. וזולתו יתברך, כי אי אפשר לשני מצויים מכרחים שימצאו:

והנה אחר שבארנו השתעבדנו אל מלכותו יתברך, נתפלל שיגלה

מלכותו בעולם גלוי שלם, והוא מה שהבטיחנו שיהיה. והינו "על כן נקוה לך" וכו'. והנה תבצע הטמאה מן הבריאה בכל בחינותיה, וזהו "להעביר גלולים" וכו' ואז לא יהיו עוד אלילים בעולם. והנה זה סדר התקון באמת, כי בתחלה צריך שיוסד הרע שהוא המעכב את התקון, אחד כך יתקן העולם תקון אחד תקון. וזהו "לתקן עולם במלכות" וכו'. והנה יהפך הקדוש ברוך הוא את כל הנמצאים מדעה לטובה וזהו עקר שבחו, וזהו "להפנות אליך" וכו'. וכלם יכירו האמת בברור מה שעתה נעלם מהם, ואחרי היריעה הזאת ימשכו אל הקרשה, וזהו "יכירו וידעו לפניך ה' אלקינו" וכו', והנה בתחלה יהיה תקון ראשון שכל הנבראים יתקדשו בקדשותו יתברך במה שישתעבדו למלכותו, אחד כך יתעלו עוד עליו אחד להיות יותר ממה שהיא אפלו מדרגת ישראל עתה, וזה על ידי קבלת על מלכותו יתברך עליהם, ויהיה הוא יתברך שמו מולך עליהם, וזהו "ויקבלו כלם" וכו'. אחד כך שכבר ימצאו קשורים ומדבקים בו יתברך, הנה יתעלו בו מעלוי לעלוי עד אין תכלית, וזהו "כי המלכות שלך היא" וכו'.

"אלקיני ואלקי אבותינו", מלך. גם בנסח זה שלש בקשות כנגד שלשה עלויים שיהיו לעולם בגלוי מלכותו יתברך, והינו: מלך על כל העולם, כנגד התקון שיתקן בהארת שתי האותיות וי' וה"א של השם. והנשא – עלוי שני, בסוד יו"ד וה"א של השם. והופע בהרד וכו' – עלוי שלישי כנגד קוץ היו"ד. והנה מתפללים שתהיה ההשפעה בגלוי עד שירגישו הנבראים באמתתה, וזהו "וידע כל פעול" וכו'. והנה מדרגות הנבראים שלש, והם: המעשים, היצורים והברואים, בבחינת

השלשה עולמות: בריאה, יצירה, עשיה, וכנגדם "וירע כל פעול" וכו'. ואמנם מלכותו בכל משלה, הכונה השליטה הגמורה שהארון שולט בכל, שאפלו הרעה מחוירה לטובה:

"אתה זוכר" וכו' הוא סדר הדין. והנה הדין נעשה בהשקפה על כל העבר הזה והעתיד, וזהו "אתה זוכר מעשה עולם", והוא העבר. והנה "מעשה" רומז על הגופים, "יצורי" על הרוחניים. והנה יש דברים שמצד שדשם הם נגלות, ומשתרשים בסוד הה"א תחתונה של השם, וכנגדם "מעשה עולם ויצורי קדם". ודברים שהם נסתרות משתרשים בה"א העליונה, והינו "לפניך נגלו כל תעלומות" וכו'. "אתה זוכר כל המפעל" ההוה, "מפעל" לגופים, "יצור" לרוחנים. "הכל צפוי" וכו' העתיד, "כי תביא חק וזכרון" הוא כח הדין השולט ביום ראש השנה, "להפקר כל רוח", נשמות בני האדם, "ונפש" כל שאר הנפשות שבבעלי חיים והצומחים. "להזכר מעשים רבים" הגופים כלם, "והמון נסתרות", הנשמות שחוץ לגוף. "זה היום תחלת מעשיך" שביים זה מתחיל התחרשות כל הבריאה. "ועל המדינות", הוא הדין שעל הכללים. "ובריות", הדין שעל הפרטים. "מעשה איש", מה שמצד הבחירה. "ופקדתו", מה שמצד הנגזר עליו. וכל זה בנגלות. "ועלילות" וכו', בנסתרות. "מחשבות אדם", המחשבות בנגלות. "יצרי מעללי איש", בנסתרות. "וגם את נח", זה הוא ראשית שני שהיה לעולם, שהרי מה שנתן לו באדם הראשון נתמוטט ונמחה בדור המבול מפני רב הטמאה ששלטה בעולם. ואמר כך חזר ונתחדש בנח שלא ימוט עוד:

"אתה נגלית" וכו', הוא סדר הגלוי שנתגלה במתן תורה.

והנה הענן הוא הלבוש שבו מתלבש האור העליון לגלות למטה. ואמנם תחלה השיגו הקול הנבואי נמשך מרום כל המדרגות, והוא מה שאמר הכתוב "ותמונה אינכם רואים זולתי קול", וזהו "מן השמים" וכו'. אחר כך נגלה בתמונות נבואיות על ידי לבושים נקראים "ערפלי טהר". והנה רעש העולם, ועל ידי זה יצאה ממנו הוהמא שנשאבה בו מחטאו של אדם הראשון. והנה שמעו הדברות, ובהם נכללה התורה בלה ונקשרה בהם, והכל מתוך האש והוא כח הדין העליון הקדוש המטהר מכל טמאה, והמעביר כל הרע. ובבחינה זו הקולות והברקים ועל הכל קול השופר, שסגלתו הגברת הטוב והכפית הרע כמו שזכרנו לעיל, וזהו "בקולות וברקים" וכו': אחר כך מתפללים על השופר הגדול שיהיה לעתיד לבא, וזהו "תקע בשופר גדול לחרותנו" וכו':

ענין תשליך בראש השנה

ענין מנהג אמירת פסוקי מי אל כמוך ביום ראש השנה על הנר, הוא כי הנה בראש השנה מחדש האדון ברוך הוא כל מציאות הנמצאים, ומתכוון לקבוע הטוב שבהם שישאר לנצח, ולדחות הרע שבהם עד שתטהר הבריאה ממנו ותהיה ראויה לאור באור פניו לנצח נצחים. והנה ברחמי יתברך, נושא העונות ועובר על הפשעים כפי מה שאפשר לפי נימוס צדקתו למי שאוזה לזה, וכל הרע שנתגבר בבדיאה רוחה אותו ומעבירו מן המציאות. וענין זה נכלל בפסוקים אלה "מי אל כמוך וכו' ותשליך במצולות ים" וכו'. ואמנם בהיות שמן הראוי תמיד להשתמש מדברר העולם הזה לעניני ההלול לפני יתברך כפי מה שגורמו מסתרי חכמתו יתברך

בצורות הנמצאים האלה וחקותיהם, על כן הולכים אל המים, שמראים בצורתם ענין השתקעות השוקעים בהם, ומראים על רז מדוי הנהגתו יתברך שמשקע ומעביר הרע מברייתו באפן שלא ישאר ממנו רשם כלל, וכמו שמבאר הגביא עצמו בדבריו: "ותשליך במצולות ים כל חטאתם":

ענין אחת ואחת וכו' הנה הוא פי הנה כל מה שגורמים החטאים הוא שאור הז"ת שבספירות יחשך, ועל ידי זה יתגברו ח"ו החיצונים כפי שעור החשך שהוא ופרטו, ואמנם תקון כל זה הוא על ידי שתאיר הבינה על כל אחת מהשבעה ספירות אלה ועל ידי זה חוזר אורם ומתגבר, והחיצונים נכנעים ונשברים, והנה על פן באה הזאה ראשונה לעורר אוד הבינה, והיגו אחת, אחד כך חוזר ומזה שבע הזאות כלפי מטה להאיר שבע הספירות התחתונות, וכדי להמשיך על כל אחת מהן כח הבינה חוזר ומזכירה על כל אחת מהן, והיגו אחת ואחת אחת ושתים וכו'. פרוש אחת שהייתי למעלה, והיא לבינה, ואחת למטה והיא לחסד, אחת שהייתי למעלה בינה, ושתים למטה לגבורה, אחת למעלה בינה, ושלוש למטה לת"ת וכן עד מלכות:

בענין הגלגול

ענין הגלגול יש בו פרטים רבים מאד אמנם כלל הענין הוא, כי כבר בארנו איך הגפש הנבדלת מתחלקת לחלקים רבים וכללם נפש רוח נשמה חיה יחידה, וגם אלה תחמשה חוורים ומתחלקים לחלקים פרטים רבים, ואמנם כל אלה אפשר להם שיחזרו ויתגלגלו בגוף שני או שלישי, וכן כמה פעמים, ועל הרב אינן מתגלגלות כלן, כי הרי כפי הזכיות שיש לגוף מן הגופים

כל כף חלקים מנשמתו נתקנים באפן שלא יצטרכו להתגלגל עוד, ושאר החלקים שלא נתקנו הם יתגלגלו, ואולם כל זה בנפש הנברלת כמ"ש, שאין ענינה מוסיף או גורע בענין חיות האדם והשפלתו, ועל כן, לא יהיה יותר חי מי שיהיו לו דרך משל ת"ר חלקי נשמה, ממי שיהיו לו כ' חלקים בלבד, וכן לא ישכיל יותר אותו שבו ת"ר חלקים מאותו שבו כ' חלקים, כי החיות וההשקלה תלויה בנפש המדברת שיש לכל אחר בפני עצמו, אך בענין הקשרו בקשרים העליונים ודאי שאינו שווה מי שבו ת"ר חלקים למי שבו כ' ואין דבר זה נרגש אצלנו כלל אבל הוא ממה שנוגע להשלמת אילן הנשמות שבארנו במקום אחר, ואולם זולת כל זה יש מין גלגול אחר, והוא גלגול בזולת מין האדם והינו בבעלי חיים או צומחים או דוממים, ואין ענינו כזה שזכרנו, כי הנה זה שזכרנו הנפש המתגלגלת תשמש בגוף שתתגלגל לנפש לו ממש, אך המתגלגלת דרך משל בבעל חי אינה משמשת לנפש לו כי זולתה תהיה לו נפשו הבהמית, אך עומדת שם כמי שעומד בבית הסוהר, ויהיה מצבה במקום שהוא צער גדול לה, עד שבוה יכפר עונה, ובהיות ענין הבהמי הפכי לגמרי לענין הנשמה השכלית ועליונה, על כן עמדה שם יהיה לה לצער היותר גדול שאפשר לשער כיון שתכרח לעמד במה שהוא הפך טבעה לגמרי, וכן הגלגול בצומח ודומם כיוצא בזה הוא שאינה משמשת שם לנפש ולא נקשרת בגוף ההוא כלל כמו שמתקשרת המתגלגלת באדם, אך יושבת שם כיושב במקום מה, אלא שהמקום ההוא אינו הגון לה ומצטערת בו, ועונה מתמדק על יד:

סדר ליל פסח

הנה ביציאת מצרים נבררו ישראל ונברלו מכל העמים להיות

מתעלים במדרגתם ממדרגת האנושיות החמרתית, ולהיות ראויים להתעטר בעטרות הקדושה. ומה שעד אותו הזמן היה חשף החמרתיות מתגבר בגוף וגורם לאור התורה והקדושה שלא יאיר. הנה אחר שסבלו ישראל הענוי והשעבוד הגדול שסבלו, נתפייסה מדת הריץ ונשאך המקטרג בלי טענה, ונזמנו לאור באור העליון. והנה בלילה זה כל זה מתחדש ומתעורר מה שנעשה בראשונה, וזה עצמו סיוע אל הגאולה האחרונה שתעשה. ואמנם עקר הסדר תלוי בארבעה דברים, והם: פסח, מצה, מדור וד' כוסות. ועתה נבאר ענינם:

הנה צרוף הגלות, כבר בארנו שזה היה מה שטהר את ישראל והוציא מהם הזמא כדי שייכלו אחד כף לקבל אור הקדושה. וזה ענין המדור שהוא "וימדרו את חיהם". ואולם כשהגיע הזמן שיגאלו, הצריך שיגלה להם גלוי מאוד קדשותו יתברך ובו ידבקו גשמותיהם של ישראל, וימשכו אתריו ויתעלו משפלותם ויתפרדו מן הטמאה שהיו שקועים בה. וזה נעשה על ידי קרבן הפסח, ובו נאמר להם "משכו וקחו לכם", שפרשו ו"ל: משכו יריכם מעבודה זרה וקחו לכם צאן של מצוה. ואמנם עור הצרכו ישראל לשיהיה גופם מוכן ומזמן לאור הראוי, שיוזנו שבעה ימים אלה בשנה מן המצה, שהיא מזון בבחינת יצר טוב לבד, בלי יצר הרע כלל. ובהיותם נזונים בזה ימים אלה, נשארת התולדה הטובה לכל השנה, להיות כל השנה מוכנים לקדושה: אמנם ענין הארבעה כוסות הוא שהנה ירוע שמדרגות הסטרא אחרא הם ארבעה, וכלן שלטו מאחר חטאו של אדם, וכלן היו מתנגדות אל הקדושה הטוב שלא ימצאו בעולם. והיו

ישראל סגורים בתוכן שלא היו יכולים לצאת כלל, עד שהאיר עליהם הקדוש ברוך הוא בכחו הגדול ושבר ארבע הקלפות והוציא ישראל מתוכם. וזה ענין ארבע גאלות המזכרים בפרשה. ואולם זה עשה בהאיר על ישראל ארבע אותיות השם ברוך הוא. והנה ענין זה במצרים היתה התחלה לבד שיצאו ישראל מהם, אך סוף הכל צריך שיהיה שישלטו ישראל עליהם ויכבשום לגמרי, וזה יהיה לעתיד לבא. אמנם הנה זה כמי שקוצב עץ אחד שמכה בו הכאה אחר הכאה עד שקוצב אותו לגמרי. וכן עושים אנו בכל שנה ושנה, מתעודרים בכח הראשון שהאיר ובתקון שנתקן אז, ומתחזקים להמשיך הדבר לפנינו עד שיגמר. והנה בסוף הכל הארבע קלפות עצמם תתהפכנה על האמות ותאבדנה אותן, והם ארבע כוסות של פרענות שלהן, ולישראל יהיו ארבע כוסות של ישועה בהארת ארבע אותיות השם ברוך הוא שזכרנו: והנה מעקר התקון של הלילה הזה הוא להראות חרות של הנצחון שנצח הטוב את הרע, ועל ידי זה נשבר כח הסטרא אחרא ונכנעת הכנעה גדולה:

והנה כזית המצה שאוכלים הוא להמשיך המזון המקדש המחזק היצר טוב שזכרנו. אמנם כדי שישאר התקון לכל השנה, צריך לאכל האפיקומן אחר כך, ושלא לאכל אחריו שום דבר, שכמו שאין הטעם סר מן הפה, כן אין האור סר מהנשמה:

כללי חכמת האמת

בשרשי הבריאה והי"ס

קבלה נאמנה ביר חכמי ישראל שכיון שרצה האדון ברוך הוא

לברא נבראים, האיד מאוד כבודו בדרך ידוע לפניו יתברך, ומאותו הגלוי וההארה הוליד כל ההיות והמציאות שגוד להמציא, הם וכל חקותיהם, כללותיהם ופרטותיהם. פרוש, שהנה ברצונו ויכלתו גזר שמהיות הוא יתברך שמו מתגלה בגלוי ההוא, ימשכו כמסבב מסבתו כל ההיות והמציאות בכל הגבולות שרצה בם. וכן מהיותו מתמיד בגלוי ההוא, תמשך התמדת קיום ההיות ההם בגבולותיהם כלם, שאלו הוא יתברך שמו היה סד מהאיד בדרך הזה, מציאות כלם היה מתבטל בדגע אחר. ואמנם צריך שתתבונן שאין הכונה לומר שהיה האזון בדרך הוא מכרח בדרך הזה שלא היה אפשר לו לברא הנבראים וולת זה, כי הנה אי אפשר לנו לרמות בו יתברך הכרח כלל כי כל יכול הוא. אמנם בתפצו ורצונו רצה בזה. ועמק זה הענין הוא שהנה בין שכל תכלית הבריאה לא היה אלא לשימצא מי שיוכל להנות בשלמות שבו יתברך, על פן גזרה חכמתו שיהיה הכל תלוי בו ונסמך עליו, פרוש – שהיה רצונו יתברך לעשות הוא עצמו יסוד וסמך לכל המציאות שייסמכו עליו ויתלה מציאותם בו. ונמצא שלא הספיק לו להיות עם נבראיו ביחס הסבה הפועלת עם פעלה. אבל רצה להתיחס להם כעין יחס המקור והשדש עם הנמשך ממנו, ששניהם מין אחר והתולדה נמשכת ממולידיה בהמשך טבעי, פרוש – שהנה התולדה היא לא תתדל לצאת מהמוליד ההוא אם לא יהיה לה מעכב, וכן לא תצא מהמוליד ההוא תולדה אחרת תחתיה, כן רצה להיות הוא עצמו מקור אל הברואים שגוד שימשכו ממנו בהמשך הטבעי ההו. ואמנם רבד זה אי אפשר שימצא אצלו יתברך מצד עצמותו, כי אמתת מציאותו לא רי שאינה נותנת שימשכו אחרים ממנה, אלא ארדבא שוללת כל וולתו, כי הרי אי אפשר שימצא

מציאות מכרח אלא אחד וכמו שזכרנו במקום אחר. אף ברצונו יתברך ויכלתו, הנה ודאי שהוא יכול לעשות יסוד למציאות שירצה כפי מה שירצה למצא להם. ואולם כשדצה בזה הנה גזר למצא (אל) ליסוד ולמקור מציאות והיות כפי מה שרצה שבהמצאו להם פן יהיה להם ליסוד ולמקור כמו שזכרנו, פרוש – שמאותו המציאות שהוא נמצא להם, יהיו הם מתהוים ומתקיימים כמו שזכרנו, וגם זה לא מצד טבע או חק מכרח אלא מצד חפצו יתברך וגזרת חכמתו שגזרת שמן המציאות הוא ימשכו מיני המציאות שגזרה בס ובו יתקיימו. והנה המציאות הזה שזכרנו שהוא יתברך שמו נמצא להיות, הוא מה שנקרא גלוי והארה, ובבחינה זו נקראהו יתברך שמו סבה ומקור לנמצאים, כיון שבגזרת רצונו הנה ההארה הזאת סבה לנמצאים אלה כסבה הטבעית אשר היא מין אחד עם תולדתה ולא תחדל תולדתה לצאת ממנה ולא תצא ממנה תולדה וזלת המיחדת לה. ואין הבדל בדבר אלא שהסבה הטבעית כל זה שנבחיך בה, בחק טבעה הוא, והיא ותולדתה מין אחד. ובו יתברך שמו אין דבר חקיי ומכרח אלא הכל מצד החפץ והיכלת. ואין הנבראים עם הארתו מין אחד, כי אין בינו ובין ברואיו שום ערוך, והנבראים כלם מחדשים מאין מחלט, אבל מדמה ענין יציאתם והמשכם מהארתו לצאת התולדה הטבעית מסבתה. והנה הגלוי הזה שזכרנו בכלל נקראהו הארה, ופרטיו נקראם ספירות, והם פרטי גלוי שהאדון ברוך הוא מתגלה ונמצא אל נמצאיו להיות מציאותיהם מתהוים ומתקיימים בהתלותם בו. ואמנם כפי כל המצכים והמקרים שגזרה חכמתו יתברך שימצאו בנבראים, הנה כל כף הבחנות יבחנו בכלל הגלוי הזה שהוא הסבה לכלם, ואולם הקבלה שבידנו היא שהפרטים

האלה כלם נכללים תחת עשרה סוגים ונקראים עשר ספירות, וכלם אינם אלא אורו יתברך שנמצא לנמצאים כפי מה שצדיק להם, ונבחנים בו הבחינות האלה לא מצד עצמו אלא מצד הנמצאים כפי בחינותיהם מצביהם ומקריהם:

והנה כמו שנתגלה יתברך שמו בעשרה גלויים אלה, כן ברא עשר נבראים וכים ורוחנים בתכלית מה שאפשר שימצא בנמצאים, והוא יתברך שמו בעשר גלוייו מסתתר בהם וזורח מתוכם, וגם הם נקראים עשר ספירות, והם הנקראים כלים ממש, כי הנה הם כמו כלים לאורו יתברך המתעלם בתוכם. ועשר גלוייו יתברך נקראים עצמות שאינם דבר אחר וזולתו יתברך אלא אורו המיוחד הוא המתגלה לנבראים כמו שראוי להם, ואף על פי כן בדרך השאלה נקרא לבחינות מן הגלויים האלה - כלים, ולבחינות אחרות - עצמות, מן הטעם שנבאר לפנים בס"ד. והנה עשר מאורות אלה שזכרנו אף על פי שהם בתכלית הזכות והרוחניות, לא נתאר להם תאר אלקות כלל, כי אינם אלא ברואים נבראים ממנו יתברך ונפרדים זה מזה ושיכים בהם מקרים וגבולים, מה שאין שייך בו יתברך כלל ועקר:

והנה אף על פי שהסוגים הכלליים הם עשר בלבד, הנה יתפרטו לענפים וענפי ענפים במדרגות רבות וחלוקים רבים. אמנם כשנדקוק על שדשי הענינים, נמצא היותם עשרה בלבד: והנה נבחין בספירות אלה מדרגות ויחסים כפי המצבים הנוקדים מהם בברואים והמקרים שישוכבו מהם. ועל כן נדבר בהם כאלו הם עצמים שונים ונפרדים, אלה עליונים ואלה תחתונים, אלה חיצונים ואלה פנימיים, ונדרש גם

תנועות שונות. ואין הפונה בכל זה אלא לבאר בהשאלות
גופניות פרטי ההשפעות לפי תולדותם:

וכדי שתבין כל זה הענין לאמתו, אציג לפניך משל: איש חכם
שנכנס בחברת בני אדם, והוא לתכלית מה אינו רוצה
להתורע ביניהם לחכם, כמות שהוא באמת, אלא רצונו שיחשבוהו
כאחד העם. הנה האיש ההוא באותה החברה ידבר ויתנהג בדרך
שישיג התכלית הזה הנרצה ממנו, והינו שלא יכירוהו מה שהוא,
אלא יחשבוהו מה שהוא רוצה להיות נחשב ביניהם. והנה ישוה
דבורו ועניניו למה שמצטרף ונאות להשגת זה התכלית. והנה אם
נרצה לבאר מצב האיש ההוא בזמן ההוא ולהבחין בו מה שיש
להבחין, נבחין ראשונה – מה שהוא באמת, שנית – מה שהוא נראה
ונחשב בעיני האנשים ההם. שלישית – התכלית אשר הוא מבקש
להשיג על ידי היותו נחשב במדרגה ההיא, רביעית – איך היותו נחשב
כן מסכים עם התכלית ועל ידו ישג. חמשית – פרטי הדברים שהוא
מרבד והמעשים שהוא עושה, איך מסכימים עם הכלל והולכים
מהלך השגת התכלית ההוא. ואמנם לשנוכל לדבר בענין כפי
הצורך, הנה נצטרך לתאר כל זה בתארים גופניים ומוחשיים ולציד
הבחינות כאלו הם עצמים נפרדים, למען הבין כל אחד מהן
בצורתן בכל גבוליה ולהבין יחסיהן זו עם זו. והנה נציד המדרגה
האמתית של האדם ההוא עצם אחר, והנראית עצם אחד, ונאמר
היות האמתית פנימית מסתתרת ומתעלמת במדרגה הנראית שהיא
חיצונה לה ומשמשת שמוש הלבוש לגוף האדם. עוד נבחין הסבה
שממנה הנראית נולדת ואיך נולדת ממנה אם בחיוב או בבחירה.
עוד נבחין חלקי הנראית, וגם הם נצידם כעצמים נפרדים
שמתחברים ונקשרים זה עם זה ונבין יחסם עם הכלל, ויחס הכלל

והפרטים עם התכלית. והנה לפי האמת אין כאן רבוי עצמים כלל ולא שנוי בעצם האיש המתנכר אלא שגלוייו לאותם האנשים נגבל בגבול שרצה לתכלית מבקש ממנו. והנה על פי משל זה תבין ענין הספירות, כי הארון ברוך הוא מהותו ועצמותו דהינו אמתת מציאותו, אינו מתגלה אל נבראיו כפי מה שהוא, אלא כפי מה שרצה להתגלות לתכלית גודע אצלו. ואמנם יש לנו עתה להבחין אמתת מציאותו והגלוי שרצה להגלות, ונדבר בם כאלו הם עצמים נפרדים, ונאמר שאמתת מציאותו מתעלמת בתוך הגלוי שרצה להתגלות, ונקרא לכלל הגלוי ההוא – אוד נאצל, ולפרטיו – ספירות, וגם הם נדבר בם כאלו הם עצמים נפרדים מתקשרים ומתיחסים זה לזה, ונבחין התכלית בכללם ובפרטיהם, ונבאר סבותיהם ותולדותיהם, קודמיהם ונמשכיהם, בכל מה שזוכיר ונבאר בעצמים המוחשים. ולאמתת מציאותו יתברך נקרא אין סוף, ונאמר שהוא מסתתר ומתחפש בתוך הספירות. והנה נבחין מה שיש להבחין ביחס הספירות עם הברואים, וביחסיהם זה עם זה, וביחסיהם עם האין סוף ברוך הוא. ואין בכל זה שנוי כלל בו יתברך כי אפלו באדם המתחפש אין שנוי וכמו שזכרנו, כל שכן בו יתברך שהוא כל יכול, ויכול לעשות בלי שום גבול מה שאי אפשר לשום נברא שיעשהו אלא בגבולים מיוחדים. והנה לפי מה שנבין בהנהגתו יתברך, נבאר יחסים בספירות בדרכים שונים ונדרש בם דרושים גופנים על העקר הזה שבארתי, וחסר זה מאד: והנה כמו שבחינת המציאות של כל המצויים, הוא יתברך שמו סבת כל המציאות וקיומם, כן בבחינת טבע ומהות השפעות המצבים והמקרים הנשפעים ממנו יתברך, הנה היחוד והפשטות

שהוא הענין המיוחד לו יתברך הוא שדש כל ההשפעות השונות הנשפעות ממנו למצבים ומקרים השונים האלה, וכלם באמת אינם אלא גלוי האמת הזאת. והיותם כל כך מתחלפים ודביים, הוא, שכיון שרצה הארון ברוך הוא בהדרגה, לא יוכל זה הענין להגלות כי אם לבסוף אחד כל האמצעים האלה, ונמצא שממה שיש בו יתברך במציאות אחד שהוא היחוד והשלמות המציא לנמצאים בהדרגה רבה ומציאות שונים, כפי מה שראוי להם. והנה על כן נאמר שפשיטותו יתברך הנה היא שדש כל הספירות ובו תלוי קיומם כלם, בכל בחינותיהם, הפנימיות והחיצונות, העליונות והתחתונות. ודבר זה נבחנהו בין בכלל הספירות בין בפרטיהם, שכלם – כללם ופרטיהם – נמשכים באמת מן היחוד והפשיטות, וכל כחם ופעלתם תלוי בו. והנה פשיטותו יתברך נקראה בשם אין סוף ברוך הוא כמו שזכרנו. ואמנם נאמר שהוא בתוך כל ספירה ומקיף לכל ספירה ומקיף וסובב על כלל כל הספירות כלם, וזה יורה על שלשה עקררים אמתיים: האחר, שאף על פי שחדשו הספירות, הנה לא הגיע מזה שום שנוי או גבול אל המציאות האמתית שהוא הפשיטות השלם, אלא הוא נמצא באמת בכל מקום וענין. ואין דבר שנאמר עליו היות האין סוף מוסר משם. השני ענין התלות כל המציאות במציאותו יתברך המכרה, והיות כל קיומם תלוי בו עד שכל בחינותיהם, הפרטים והכללים, אינם הרים ולא מתקיימים אלא מפני המציאות האמתית המתלזה אל כלם ומקימם. והשלישי בבחינת הנהגה עצמה ששרש כל הענינים הוא אמתת יחודו יתברך ופשיטותו, והנהגה כלה לגלות אמתת יחוד הזה עד שאין שום גלוי והשפעה יוצא מענין זה כלל, אלא שנשלם הכל בדרך כים הנאותים:

והנה מלבד טעם ההבטחה [וההנהגה] שבארנו למעלה אשר הביאנו לדבר בפסירות האלה בדרכים גופנים ומוחשים, עוד טעם גדול יש בדבר ודוא כי הנה גזר האדון ברוך הוא להיות מתגלה לבני אדם בנבואה על ידי תמונות ודמיונות נבואיים, שמתוכם ישיגו ענינים אמתיים ונשגבים בסתרי רוממותו יתברך והשגחתו. והנה על פי הצירים ודמיונות הנבואים האלה נזכיר בפסירות ענינים ותנועות כפי מה שנראה במראות הנבואיות. ואולם בהשגה שמשיגים הצדיקים בעולמות הרוחניים, וההנאה שנהנים מזיו שכנתו יתברך, האמת הוא שאין משיגים עצמותו יתברך כמות שהיא, אבל מתגלה להם מזיו מה שראוי להם בדרכים הראוים להם, שמתוכם משיגים הענינים האמתיים הנתנים להיות משיגים מהם, וכן בבחינת ההדבקות שמדבקים בו יתברך ומשתעשעים בו ונשלמים בשלמותו, אין כל זה נעשה אלא באמצעות הגלויים האלה, שהוא יתברך שמו מתגלה להם כפי מה שגזרת חכמתו היותו ראוי ונאות להם, וכל זה מכלל מה שהאדון ברוך הוא נמצא לבריותיו כמו שזכרנו למעלה. וכלל כל הדברים כלם הוא מה שנקרא ספירות, ולפי בחינות אלה נזכרים בשם אורות או מדות או כחות או שרשים, ונדרש בהם דרושים שונים, אחד לפי בחינה אחת, ואחד לפי בחינה אחרת:

וצריך שתדע, שכפי התפרט ההשפעה וההארה פחות או יותר, כן ייחסו לה תארים שונים ותקרא אוד, הארה, מדה, פדצוף או עולם, כפי רבות הפרטים והתפשט הענין בהשלמת בחינותיו: והנה שמות העשר ספירות בכלל, הם: כתר, חכמה, בינה, חסד או גדלה, גבורה, תפארת, נצח, הוד, יסוד,

מלכות. ואלה מתחלקים בחלוק אחר, ונקראים חמשה פרצופים:
 פתח נקרא אריף אנפין, חכמה – אבא, בינה – אימא, הששה
 שהם חג"ת נה"י מתחברים ונעשים פרצוף אחר ונקרא זעיר
 אנפין, ומלכות פרצוף אחר ונקרא נוקבא:

עוד צריך שתדע שהעשר ספירות נרמזים בשם הוי"ה ברוך הוא:
 קצו של יו"ד רומזו לכתר, וגוף היו"ד לחכמה, הה' לבינה, הו'
 לשש ספירות חג"ת נה"י ונקראים ו' קצוות, וה' אחרונה למלכות:
 אלה האורות צריך שיאירו כלם בחבור אחר וביחס מיוחד שגורה
 עליו החכמה העליונה, והינו הפתח בבחינת שרש ומקור
 לכל, ואחריו במדרגה שני האורות חו"ב ^{חכמה ובינה} נקשרים
 בכתר והם עצמם מתחברים זה עם זה חבור גדול ושניהם
 מתקשרים בו' קצוות, והו' קצוות בחבור אחד עם המלכות.
 והנה בהיות האורות האלה מאירים על סדר זה, נמשך מזה
 שיהיו הברואים עומדים במצב טוב והברכה והרוחה רבה בהם.
 ואם אחר מהתנאים האלה יחסר, הנה יחסר הטוב מהברואים:

ואולם מה שאפשר לחסר הוא, אור המלכות שלא יאיר אלא
 מעט וזעיר אנפין לא יתחבר לה, ואבא ואמא לא
 יתחברו בו"א ונוקבא, אך אבא ואמא לא יתכן שלא יאירו
 תמיד בחבור בלי הפסק, ונולד מזה שיתקיים העולם ולא יחרב,
 אך רוחתו תלוי בהתקשר חו"ב בו"א וז"א בנוקבא ונקראו,
 דרך משל, ז"א ונוקבא – חתן וכלה, והחבור ביניהם כמשוש
 חתן על כלה:

וצריך שתדע שמכלל הספירות האלה הנה הוא היות המצוים כלם
 שרצה וחרש הבורא יתברך כמ"ש, וכן מכלל ענינם הוא

הולד בנמצאים מקדים וענינים כפי גודת החכמה העליונה והוא מה שנקרא הנהגה והשגחה. והנה כלל המקרים הנולדים בנמצאים מתחלק לשני מינים, והם תקון והפסד כלליים או חלקיים, פרוש – שיקרה לאחד מן הנמצאים כלו או לחלקים ממנו. ופעלת שני הענינים האלה נקראת הטבה והרעה. והנה רצה הארון ברוך הוא שתהיה ההארה הנזכרת שהיא גלוייו באותם הודכים והגבולים שרצה להגלות, סבה לכל זה, שמאחד ההארות. או נאמר באחד מבחינות ההארה יולד ענין הנמצאים שיהיה מכלל ההטבה, ומבחינה אחרת יולד ענין אחר שהוא מכלל הרעה. והנה כשנבחין כללי דרכי ההארה לפי מה שמולידים מן המקרים נמצאם שלשה, כלל שרש ההטבה ונקרא חסד, שרש הרעה ונקרא דין, והממצע בין ההטבה והרעה ונקרא רחמים. ועל פי שרש זה נקרא קצת מן ההארות – חסדים, וקצתם – דינים, ויקראם בעלי החכמה – גבורות. והנה כל מה שהוא רבוי השפעה והארה נקראהו חסד, וכל מה שהוא העלם ומעוט נקראהו דין. ואמנם כבר הקדמנו שכמו שכל הנהגה נולדת מהספירות, גם כל הנמצאים נולדים מהם, ונמצא שכל הארה יש לה שתי תולדות, אחד בנמצאות ואחד במקריהם דהינו ההנהגה בהם. ואולם עניני ההנהגה מובנים הם אצלנו ועומדים אנו על תכנם, כי הנה נבחין מה שהוא הטבה ומה שהוא הרעה, מה שהוא רבוי והארה ומה שהוא העלם וחסרון, וכשקבצנו המינים לסוגים נמצאו הסוגים שלשה והם חר"ד חסד דין רחמים שזכרנו, ועל פי זה העלינו תארים אלה לספירות כפי התולדה הנולדת מהם בהנהגה, אך הנמצאים למיניהם כפי אודותיהם העצמיות אינן נודעים לנו ולא נוכל לקבץ אותם לסוגים ולא נוכל לתאר בהם תארים מיוחדים לספירות על מה

שילידום, אבל נזכיר הספירות בתארים הראויים להם כפי ההנהגה וניחוס להם בנמצאים אותם שנולדים מהם. דרך משל, נאמר שהזהב יוצא מן הדין ורומז עליו, והכסף מן החסד ורומז עליו וכיוצא בזה. ואנחנו לא נבחין יותר דין בהמצאת הזהב מבהמצאת הכסף, ולא יותר חסד בהמצאת הכסף מהזהב. אבל הפונה שפן הספירה שממנה נשפע החסד בהנהגה יולד הכסף בנמצאים וכן כל כיוצא בזה. ועל פי הכלל הזה צריך שתבונן בדרושים להבחין בתארים אם הם מיחדים בדרוש שהוא כפי הנשאים שבו, או אם הם בלתי מיחדים ונמשכים אחר נשואים אחרים וטעם אחר וכמ"ש:

והנה עשר הספירות לפי חלוק החד"ר, נחלקים לשלשה חלקים ונקראים שלשה קוים: חכמה, חסד ונצח – נקראים קו החסד, ונקרא על דרך המשל ימין. בינה, גבורה, הור – קו הדין ונקרא שמאל. כתר, תפארת ויסוד – קו הרחמים ונקרא אמצע, ומלכות כלל כלם:

וארבעה עולמות הם, ונקראים אצילות בריאה יצירה עשיה, והם עולם האלקות, עולם הכסא, עולם המלאכים ועולם התחתון. ובכל אחד מהם נדרשים ספירות ופרצופים באלקותו יתברך וכבודו המתגלה שם, ובכ"ע יש הנפרדים גם כן דהינו המאורות הברואים שזכרנו למעלה שמתחלקים גם הם במחלקות העשר ספירות, וכל הברואים כלם עליונים ותחתונים שנולדים מהם, וכמ"ש:

שם הויה ב"ה מתמלא בארבעה מלואים כזה: הראשון – י"ד ק"י ו"ו ק"י שעולה ע"ב, השני י"ד קי ואו קי עולה ס"ג, השלישי – י"ד ק"א וא"ו ק"א שעולה מ"ה, הרביעי י"ד ק"ה ו"ו ק"ק עולה ב"ן. והנה ארבעה מלואים אלה

מת'יחסים לארבע אותיות השם עצמו, ע"ב ל', ס"ג לה, מ"ה לו, ב"ן לה, ומתחלקים בפרצופים ובספירות כמו שמתחלקות האותיות, והינו ע"ב בכתר וחכמה, ס"ג בבינה, מ"ה בו' קצוות, ב"ן במלכות. ואמנם ארבע האותיות וכן ארבע המלואים מתפרשים כסדר הזה גם בעולמות: ע"ב באצילות, ס"ג בבריאה, מ"ה ביצירה, ב"ן בעשיה, וכן י' באצילות ה' בבריאה ו' ביצירה ה' בעשיה:

כנגד ארבע אותיות השם ב"ה נמצאים בתורה ארבעה בחינות והם: טעמים, נקודות, תגין ואותיות. טעמים כנגד י', נקודות כנגד ה', תגין כנגד ו', אותיות כנגד ה':

הסטרא אחרא היא כלל כחות נבראים ויש בה תחלה עשר מקורות מקבילים והפכים לעשר ספירות, ונקראים גם כן בשם זה והינו עשר ספירות דקלפה, ונחלקים לארבע עולמות אבי"ע מקבילים והפכים לאבי"ע דקדושה. ואמנם ארבע מדרגות של קלפה, יש זו קשה מזו, ובכל אחד מהם ארבעה עולמות אבי"ע, והארבע מדרגות נקראות: רוח סערה, ענן גדול, אש מתלקחת ונגה. שלש מאלה הארבעה הם רע גמור, אך קלפת נגה יש לה זמנים ופעמים שמתחברת עם השלש ונעשית רע, ופעמים משתעבדת לקדושה ונטפלת לה, והינו שנפרדת מן השלש ומתחברת לקדושה ומטהרת ונקראת תוספת מחל על הקדש והיא טוב. והנה מן המקורות האלה שזכרנו מתפשטים ענפים, והם כלל מלאכי התבלה והשרים וכל המזיקים:

כנפש האדם

הנשמה של האדם מתחלקת לחמש בחינות, נקראות: נפש,

רוח, נשמה, חיה, יחידה, ובאות מחמשה פרצופים: נפש
מנוקבא, רוח מז"א, נשמה מאמא, חיה מאבא, יחידה מאדיך
אנפין. עוד יש נשמות מעולם העשיה ונקראות נפשות,
ומעולם היצירה ונקראות רוחות, ומהבריאה ונקראות
נשמות, ומהאצילות ונקראות נשמות לנשמות:

ומלכד כל הבחינות האלה שזכרנו שיש לנשמה, יש בחינה
אחרת שנקראת מלבוש ונקראת צלם, והוא בחינה
אחת נפשית שבה מתלבשות כל אלה הבחינות הנזכרות כרי
לכא ולעמד בתוך הגוף, ומלכד כל זה עוד בחינה תחתונה
שנקראת כח הגוף ובאה מהגלגלים:

והנה הנפש שוכנת ומתגברת בכבד, והרוח בלב, והנשמה
במח, והחיה מקיפה את כל הגוף מבחוץ, והיחידה
מקיפה על הראש מלמעלה:

כלל גדול בענין הספירות, הארון יתברך שמו בבחינת פשיטותו
נקרא אין סוף ברוך הוא מאציל, עלת כל העלות, ובבחינת
יחסו עם ברואיו, דהינו מה שהוא מתגלה להם ומה שהם משיגים
ממנו, נקרא דרך משל: חכם, נבון, גדול, גבור, וכיוצא בזה מן
התארים, ובחינת הענינים האלה שבבורם יתאר בתארים
שזכרנו, נקראות בהחלט: גדולה, גבורה, חכמה, בינה וכיוצא:
יש אור אחר נמנה לפעמים בכלל העשר ספירות ונקרא דעת.
אמנם האמת הוא שאינו אור שרשי כמו שהם עשר הספירות
שהם עשר שרשים חלוקים זה מזה, אבל הוא הארה אחר נולדת
מחבור שתי הספירות חכמה ובינה. והנה החכמה היא מהקו
הימני והבינה מהשמאלי, על כן הדעת הזה היוצא מהם יהיה

מרכב וכלול משתי הבחינות, הימין והשמאל. והנה נקרא אמצע, ויאמרו שהוא כלול מחסדים וגבורות, פרוש – אורות מבחינת החסד שהוא הקו הימיני, ואורות מבחינת הדין שהוא הקו השמאלי, והנה בזה יהיה קו האמצעי דעת ת"ת יסוד, עוד דעת נחשב כמו נשמת הו"ק בלם דהינו פנימיותם:

דע שכל עולם נדרש בו עשר ספירות, וכל ספירה כוללת עשר, וכן כל אחד מהעשר כוללת עוד עשר וכן עד אין תכלית, באפן שכל אור ואור שנבחין ונזכיר באורות, נבין בו היותו כולל עשר חזר זה:

הנה כלל ההשפעות הנשפעות ממנו יתברך לנמצאיו שרם הם הספירות כמו שזכרנו לעיל, כבר בארנו שיבחן בהם הסדור והיחס בין זו לזו, ושבהיותן בסדור הראוי יצא מזה היות הנבדאים בהצלחה. ואולם אין ענין הסדור הזה כסדור שכעצמים הנפרדים, אבל הוא סדור יבחן גם מצד תולדתם במקבלים, ובהגיע ההשפעות אל המקבלים בחבור נאמר שהן מחברות, ובהעדר זה נאמר שהן בלתי מחברות, וכן בהגיען כפי מה שנאות במקבלים נאמר שהן סדורות, ואם לא – נאמר שהן בלתי סדורות אף על פי שבעצמן באמת אין שנוי. ועל דרך זה ידרש בהן שבירה ותקון:

בכתבי הקדש

הנה תראה במחברות המליצה, שייסדרו מערכות של אותיות יקראו בדרךכים שונים ויצאו מהם מאמרים שלמים, פרוש שיקראו בישר ובאלכסונים מלמטה למעלה ומלמעלה למטה וכיוצא בזה כפי בחירת המחבר. והנה האותיות הן אינן מושמות שם כפי מה שידומן, אבל הסדר הוא, שבתחלה יסדר המחבר כל

המאמרים שירצה לכלל במערכתו, אחר כך יתחכם לסדר מערכת האותיות בדרך שעל ידי כל הצרופים ההם שיצטרפו באותם הדרכים שיבחר יכללו כל אותם המאמרים שתקן מתחלה. והנה מי שיצרף אותם האותיות בכל אותם הצרופים, יוציא כל המאמרים שכלל המחבר במערכתו, ולא ישאר שום מאמר שלא יצא אם יצרף המצרף כל הצרופים שאפשר לצרף באותם הדרכים שבחר המחבר, וכן לא יוציא שום מאמר חדש לא שערו המחבר תחלה ולא כלל אותו במערכתו, אם ישמר החקים שחקק לו המחבר. ואמנם דומה לזה הוא ענין כתבי הקדש, כי הנה הוא יתברך שמו בחכמתו הקיף וכלל כל הענינים האמתיים שבנושאים האמורים בכתבי הקדש. ואולם אחרי שערו כל הענינים האלה, ערך ערך מלות, שהם מלות פסוקי המקרא והנה הן מסדרות בתכונה זו שכאשר יתפדשו בכל הפרושים ששייך בהן כפי מדות ידועות, יצאו מן כל הענינים האמתיים שבנושא שהם נכללים במלות ההן עם כל באוריהן, והנה נמצא כל הכתוב, דומה אל מערכת האותיות, והבאורים השייכים במלותיו דומים אל הצרופים השייכים באותיות המערכת כפי החקים שחקק לזה המסדר, והענינים היוצאים מבאורי המלות כמאמרים היוצאים מצרופי האותיות, וכמו שהמאמרים ההם שערו מתחלה ועל פיהם סדרו האותיות באפן שיצטרפו באותם הצרופים, כן הענינים שערו מתחלה ועל פיהם סדרו מלות הכתובים שיתכנו בהם אותם הבאורים, וכמו שהמצרף האותיות בכל אותם הצרופים לא יסתר ממנו שום מאמר מהמאמרים שכלל שם המחבר וגם לא יוסיף עליהם, כן אלו יבארו הכתובים בכל הבאורים השייכים בהם, לא היו נעלמים שום אחד מהענינים שרצה וכלל בם המחבר ב"ה וגם לא היה נוסף עליהם דבר. ואמנם אחרי הוצאת

הענינים האלה מהכתובים, עדין צריך עיון אחר לדעת
לישבם בנושאם, והינו לדעת באיזה יחס הם עם הנושא, ואיך
יקימו בו, והבן:

במצבי הבריאה

כשנתבונן על כלל מצבי הבריאה נמצאם שנים: האחד אמצעי
והשני תכליתי. האמצעי הוא כלל כל מה שקורה
והולך עד סוף הסובב, התכליתי מה שיקרה בסוף הכל. האמצעי
הוא על צורות רבות, והינו כלל מקרים רבים מתחלפים מה
שאנתנו רואים שסובב והולך בעולם, התכליתי יש לו צורה אחת
לבד, והוא שיהיו הברואים דבקים בבורא יתברך ושכינתו שורה
עליהם בתמידות, לא יפרדו ממנו ולא יפרד מהם, ויהיו נמשכים
אחריו לגמרי כצל אחר הגוף. והנה סבת כל המצבים האלה הוא
השפעתו יתברך אל הברואים והמצאו להם. כי כשעור המצאו להם
כן יהיה המצב שימצאו הם בו, והנה כשיגלה הארון ברוך הוא לפי
מה שחק טובו נותן ויחודו האמתי, תולדת זה בנמצאים יהיה המצב
התכליתי שזכרנו, ובהיותו יתברך שמו מתגלה להם לא כפי חק
יחודו ושלמותו אלא כפי איזה טעם אחר, הנה לא יולד בם המצב
שזכרנו אלא מצב שיתיחס לגלוי ההוא שיתגלה. והנה באמת כלל
כל המצבים שתחת המצב האמצעי הם נמשכים מגלויים שהוא
יתברך שמו מתגלה, לא כחק שלמותו אלא כפי מה שרוצה שילד
בברואים כפי גזרת החכמה, ואולם המצב האמצעי בכל חלקיו אף
על פי שבצורתו הוא שונה מאד מהתכליתי, אף-על-פי-כן אינו
נוטה ממנו במהלכו כל שכן שאינו מתנגד אליו אלא אדרבא הוא
הולך מהלך השגתו, כי הוא אמצעי שצריך שיקדם לו כדי שיוכל

להגיע הוא בסוף הכל. והנה כל ההבחנות שנבחיך במצבים שהם התולדות נבחיך בהשפעה שהוא הסבה וכמו שזכרנו במקום אחר. והנה נמצא שההשפעה העקרית היא אותה שכפי יחורו יתברך, והשאר אינם אלא אמצעיים לבא לזה ומשמשים לה, ואמנם המלאכים גם עכשיו כבר הם במצב שצורתו כצורת המצב שיהיה לכל הברואים באחרונה. והינו שהם רבקים בו יתברך ושכינתו שורה עליהם ומנהיגתם לאשר תחפץ, ואחריה הם נמשכים תמיד כצל אחר הגוף שזכרנו למעלה. והנה הם מורים לפניו יתברך על טוב חלקם, כמו שצריך להודות על כל מדה טובה ואומרים, ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד, והינו שם כבוד מלכותו ר"ל אותו ההתרוכמות שהוא יתברך שמו מתרומם עליהם ואותה ההשראה ששורה עליהם, ומשעבדתם למלכותו יתברך להמשך ולהתנהג אחריו תמיד, שהרי הוא עצמו יתברך מתכבד בזה שזרו מה שחפץ שיהיו לו גברים קדושים נמשכים אחריו ונהנים בטובו. ואמנם בני האדם עתה אינם במצב זה אלא עתידים להיות, ורק יעקב אבינו ע"ה זכה לו, ובבחינה מה שמגיע לבנים מאביהם יש לנו קצת מן הקצת ממנו, ובבחינה זו אנו משבחים זה השבח אך בחשאי זולתי יום הכפורים שאנו מתעלים קצת לבחינת המלאכים:

ספר דרך חכמה

תלמיד - רבי, הנה כאיל תערג על אפיקי מים, כן תערג
נפשי אל הידיעות ואל המשכלות, ולבבי בוער באש
החמדה והתשוקה, לדעת להבין ולהתחכם. על כן יצאתי
לקראתך לשחר פניך שתחנני ותורני הדרך אשר אלך בה,
ותלמדני ותודיעני מה התכמות אשר ראוי לי לבקש, ואיזה
ארח אהלך להשיג אותן, דבר על בריו:

רבי - בני, הלא ידעת כי כל פועל יש לו סבה מעוררת המעידה
אותו לשיפעל, וכל פועל ברצון, פועל לתכלית־מה, באפן
שעקר רצונו יהיה בתכלית ההיא. ואולם בעבורה ידעה בדימים
אשר יכיר או יחשב היותם אמצעיים שעל דם תשג התכלית
ההיא. עתה אמר נא, מה היא הסבה המעוררת אותך לדבר הזה
אשר אתה מבקש? או מה היא התכלית אשר תרצה להשיג אותה?
תלמיד - אמנם הסבה המעוררת אותי, הוא הצער אשר
אנכי מרגיש מההשתערות אשר נפשי משתערת
לעמד על ידיעת הענינים המובאים לה מן החושים או העולים
בדמיונה, ותכליתי הוא לישוב את נפשי ולהשקיט את רוחי
המתפעם בספקותיו. וחסרון השגתו:

רבי - היש לך עוד תכלית אחרת עם התכלית הזו, תהיה
שנה לה או טפלה אליה?

תלמיד - כן אדוני, כי הנה מלבד התכלית שזכרתי מביט
אני אל תכלית אחרת, שהיא להיות איש בין
האנשים, ושאוכל גם אני לחיות דעי בין מקהלות החכמים,
ולא אהיה ביניהם כאבן דומם, או כאלם לא יפתח פיו. ועוד

מתכונן אני לשאכיר גדלת הבורא יתברך מתוך גדלת
בריותיו, ואשבח שמו הגדול על עמק מחשבותיו:

רבי - היטבת מאד לסדר תכליותיך לפי הדרגתן ברצונך, כי
אולם באמת תכליתך הראשונה היא למצא נחת לדעתך
ושבעה לחמדת נפשך, שהיא הסבה אשר העירתיך ובעבורה
נתעוררת לבקש לך מנוח אשר ייטב לך. ואחר זה תביט בכונתך
להיות לך מהלכים בין משכילי העם. ואלו לא ידעתיד והפרתיד
מאז חפשן וחקרן בטבעך, הייתי אומר היות זה לך התכלית
הראשונה והעקרית באמת בהיותה העקרית כמעט לדב שוקדי
דלתות הלמורים, אך בראותי אותך נוטה אל החקירה בטבע,
אאמין היות ישוב ושביעת החמדה הטבעית הזאת תכלית עקרית
לך, וההכנס בחברת החכמים והיות צולח ביניהם, שניה לה
בהדרגה. והשלישית, הכר גדלת הבורא יתברך שאמדת, כי היות
זה התכלית העקרית והראשונה, ואפלו שניה אינה מצויה אלא
אצל מי שהשיג כבר ענינים רבים מהחכמה אשר לא השגת אתה
ערין. וכבר רואה אני שחסר לך תכלית רביעית ברבר הזה, שאלו
היתה לך ודאי שלא היית יכול לחדל מלמנותה ראשונה לכל
התכליות, ואולם חסרה היא לך מפני שחסרה לך סבה שתעריך
לבקש אותה, אבל אני אגלה אונך ואודיעך את אשר לא ידעת
עד שתולד לך ההתעוררות החסרה ממך, או מאליה תבקשדו:

תלמיד - אמצא חן בעיניך רבי, והודעתני ארחות חיים:

רבי - הלא ידעת כי תכלית מזה ששם הארון ברוך הוא את
הארם בעולם הזה, הוא רק לשיקנה וישיג בעמלו את
השלמות האמתית, שהיא ההתקרב לו יתברך תכלית

הקריבות שאפשר, והתדבק בו תכלית הדבקות שאפשר,
מאמתת היא הפנה הזאת או לא?

תלמיד - מאמתת היא אצלי וברדה מטענות תוריות, דהינו מן
הכתובים ומקבלת החכמים, ומטענות שכליות כמו כן:

רבי - אם זה ברור אצלך, הנה לא תסתפק גם כן בתולדה
הנולדת מזה, והיא שאם כל עקר מציאותו של האדם
בעולם הנה הוא לתכלית הזו, הנה ראוי לו שינהג כל עניניו
בלם להשיג את התכלית הזו, ולא להפריע או להטות עצמו
ממנה, שהרי כל ענין מהם שיטה מן התכלית, נמצאת נפרעת
בענין והוא עצתו יתברך. ודי שיהיה דבר נגד כונתו לשיהא
ראוי להתרחק ממנו. והתבונן עוד ותראה, כיון שרק
השלמות האמתית היא הטוב באמת, המעשה הנוטה ממנה
הנה הוא נוטה מן הטוב, ואם כן ודאי הוא רע, או לפחות דבר
יותר ובטל הבל וריק, שראוי ודאי לכל משכיל לסור ממנו:
תלמיד - גם זה פשוט אצלי, כי בודאי אינו ממשפט
החכמים לבקש הערב, כי אם לבקש הטוב האמתי,
וכל פעל אשר איננו אמצעי לו, אינו אלא מותר ובטל ואינו
מעצת השכל לפעל אותו:

רבי - אחרי היות כל זה מאמת אצלך, הנה תבין ודאי שכל
התעוררות פעלה אשר יולד ברצונו של האדם, ראוי לו
שישקל אותה בפלס התכלית הזו שזכרנו, כי אם תסכים
לתכלית - יעשנה, ואם אין - יעזבנה. ואולם פעלות האדם
שני מינים: האחד - עיון, והשני - מעשה, ושניהם צריכים
תמיד להיות נדונים על פי התורה הזאת שאמרנו שהיא

להיותם מספיקים עם התכלית ועוזרים לה, ולא נוטים ממנה כל שכן נגדיים אליה. והנה הדבר הזה במעשה ירוע הוא ואין זה המקום והעת להאריך בו, אך אדבר בו בקצרה מה שצריך ללמד ממנו בעיוני, שהוא הגרון שלנו.

והנה תראה שיש בפעולות האדם מכרחות ובחיריות, כי יש מה שטבעו מכריח לו או קבוצו המדיני, ויש שתלויות בבחירתו לגמרי. ואמנם המכרחות אין בהם עצה, כי ההכרח לא ישבח ולא יגנה. אמנם כבר אפשר שתמצא בפעלה אחת הרכבה מההכרח והבחירה, כי עקר הפעלה יהיה מכרחי, ואפן העשותה בחירי בכלו או במקצתו. ואולם כל מה שמצד ההכרח, לא תפל בו עצה כמו שכתבנו, כי אם במה שמצד הבחירה. והנה המשפט הכולל אשר לכל פעולות שמצד הבחירה הוא, שכל פעלה בחיריית ראוי שתהיה, או קיום מצוה או הכנה לקיום מצוה, או הסרת מניעה לו. ונוסף על זה תנאי, שלא תהיה בה בטול והפרה לשום חק מחקי התורה והעבודה בשום צד, לא במהות הפעלה ולא בשום מקרה מהמקרים המתחברים לה. ואם לא תהיה הפעלה מאחד מהמינים האלה, או אפלו תהיה מאחד מהם אך תהיה בה או במקרה ממקריה הפרת חק התורה, ראוי לחדול ממנה. דרך משל: כבר יוכל להיות הטיול הכנה לעבודה, אם יצטרך לאדם כדי להרחיב את דעתו שיהיה מוכן להשכיל, אך אם הטיול במהותו לא יהיה מן המותרים, או בכמותו יהיה יותר מראוי, או יהיה בחברת בלתי מהגנים וכיוצא בזה, הרי הוא מכלל הפעולות אשר לא תעשינה. והנה כמשפט הפעולות כך משפט העיונים בלי הפרש כלל, כי כיון שתכלית כל עניני מציאות האדם בעולם היא תכלית אחת,

צריך גם כן שכל ענייני ילכו מהלך השגתו ותהיה מגמתם
הצלחתו:

תלמיד - הנה הארת עיני בטור לקחך, רבי, ואת אשר לא
השיגה דעתי הוריתני. עתה חנני נא בפרטים כאשר
בכלל חננתני, ולמדני לשפט את העיונים כלם משפט צדק,
על פי התורה הזאת:

רבי - תחלה צריך אני לעוררך עוד על עקר אמת, והוא שכמו
שבמעשיי, הכונה עקר גדול, והיא הגודדת את הפעלה
עצמה, אשר על כן מלבד כשרון המעשה יצטרך כשרון הכונה,
כך בעיני כדי שיהיה העיון מהאמצעים המביאים להשגת
התכלית האמתית שזכרנו, שני תנאים יצטרכו לו, המין
והכונה, דהינו שיהיה מין עיון המביא אל התכלית הזו, ותהיה
הכונה בו לבא אל התכלית הזו. כי אם הכונה לא תהיה בו אלא
לשביעת החמדה שזכרת בראשונה, אפלו אם יהיה העיון בעצמו
הנכבד שבעינינו, הנה תועם חשיבותו ותשפל מעלתו, כי כבר
ישוב להיות בקשת הערב, לא בקשת הטוב. כי אף על פי שמצד
עצמו הוא טוב, הנה הבקשה עליו אינה מצד טובו אלא מצד
ערבותו. אמנם אחרי היות הכונה מישדת להשיג את התכלית
האמתית, אז יחקר העיון עצמו לבחון את ענינו, כי אם יסכים
אל התכלית - יהיה לאחז בו, ואם לאו - לחדל ממנו:

תלמיד - בצדק כל אמרי פיד, ואין מקום ללבבי להסתפק בם:

רבי - אמנם מיני העיונים בבחינת יחס עם התכלית,
ארבעה: האחד - העיון שהוא אמצעי להשגת התכלית
מצד עצמו. השני - שאינו אמצעי לה מצד עצמו, אבל הוא

אִמְצָעִי בְּמִקְרָהּ. הַשְּׁלִישִׁי - שְׁאִינוֹ אִמְצָעִי לָהּ לֹא מִצַּד עֲצָמוֹ
וְלֹא בְּמִקְרָהּ, אֲךָ הוּא שֶׁבַל אִמְצָעִי בְּמִקְרָהּ. הַרְבִּיעִי - שְׁאִינוֹ
לֹא אִמְצָעִי מִצַּד עֲצָמוֹ וְלֹא אִמְצָעִי בְּמִקְרָהּ, וְלֹא שֶׁבַל לְזוֹה כָּלֵל.
וְעֵתָה אֲבֵאֵר לָךְ כֹּל דְּבַר וְדְבַר בְּפָנַי עֲצָמוֹ:

הַמִּין הָרֵאשׁוֹן הוּא אֲשֶׁר הוּא אִמְצָעִי מִצַּד עֲצָמוֹ, וְיִתְחַלֵּק לְעִקְרֵי
וְהַכְּנִי. הָעִקְרִי הוּא שֶׁהַתּוֹלְדָה הַנּוֹלְדָה מִמֶּנּוּ מִיַּד הִיא
הַשְּׂגָת הַתְּכֵלִית. וְהַכְּנִי הוּא שְׁאִין הַשְּׂגָת הַתְּכֵלִית נּוֹלְדָת מִמֶּנּוּ
מִיַּד, אֲלֵא אַחַר עֵינֵן אַחַר שִׁבְאָ אַחֲרָיו שֶׁהוּא הָעִקְרִי שֶׁזָכְרָנוּ.
אֲמָנָם הֵנָּה הוּא עֵינֵן שֶׁמְכִין אֶת הַדֶּרֶךְ אֶל הַשְּׂכָל לְכַנֵּס בְּתִקְוִית
הָעִקְרִי. וְהֵנָּה הָעִקְרִי אִינוֹ אֲלֵא הָעֵינֵן בְּאֵלְקוֹת, דְּהֵינּוּ בְּסִטְרֵי
יְחִידוֹ יִתְבָּרַךְ וְרוּמָמוֹתוֹ וְשִׁלְמוֹתוֹ, וְהַהֲנֵגָה שֶׁהוּא מְנַהֵג אֶת
עוֹלָמוֹ, וְכֵן סִטְרֵי בְּרִיּוֹתָיו וְכוּנְנִיּוֹתֵיהֶם, וְהַעֲבוּדָה שֶׁהִטִּיל עַל מִי
שֶׁהִטִּיל מֵהֵן, וְהַשְּׂרָאֵת כְּבוֹדוֹ וְשִׁכְיָנָתוֹ, וְשִׁפְעַ נְבוּאָתוֹ וְרוּחַ
קְדָשׁוֹ - זֶהוּ הָעֵינֵן אֲשֶׁר בּוֹ תֵּלָה הָאֲרוֹן בְּרוּךְ הוּא שִׁלְמוֹתוֹ שֶׁל
הָאָדָם, וּבִזוֹה הוּא מִתְקָרֵב לוֹ וּמִתְדַבֵּק בּוֹ דְּבִקּוֹת שְׁלֵמָה, וּבְשַׁעֲרֵי
מָה שִׁישְׁתַּדֵּל לְהַשִּׁיג מִן הָעֵינֵן הַזֶּה, כִּי יִהְיֶה שַׁעֲרֵי הַשְּׁלֵמוֹת
שִׁיקְנָה, וְהַקְרָבָה שִׁיתְקָרֵב. וְהוּא מָה שֶׁצּוּר עֲלֵיו הַנְּבִיאִים בְּאִמְרָם:
"וַיִּרְעַת הַיּוֹם וְהַשְּׁבוּת אֶל לְבָבְךָ כִּי ה' הוּא הָאֱלֹהִים" (דְּבָרִים ד' לט),
דַּע אֶת אֱלֹהֵי אֲבִיךָ וְעַבְדֵהוּ" (דְּבָרִי הַיּוֹם א כח ט), "כִּי אִם בּוֹאֵת
יִתְהַלֵּל הַמִּתְהַלֵּל הַשְּׂכָל וַיִּדַּע אֶתִּי" (דְּמִיָּה ט כג). אֲךָ תִּזְכֹּר אֶת
אֲשֶׁר הוֹרַתִּיךָ עַל עֵינֵן הַכּוֹנֵה, שְׂאֵם יִהְיֶה הָעֵינֵן דַּק לְשִׁבְעֵת
הַחֲמֹדָה, אִין זֶה הָעֵינֵן הָעִקְרִי שְׁאִנִּי אוֹמֵר לָךְ עֵתָה, אֲלֵא הָעֵינֵן
בְּאֵלְקוֹת בְּכּוֹנֵה הַמִּישְׁרָת שֶׁהִיא לְעִשׂוֹת נַחַת רוּחַ לְפָנָיו יִתְבָּרַךְ,
שֶׁגִזַּר עֲלֵינוּ שֶׁנִּשְׁתַּדֵּל לְקַנּוֹת שְׁלֵמוֹתָנוּ בְּעֵינֵן הַזֶּה וְנַעֲשֶׂה רְצוֹנוֹ.

וההכנני גם הוא יתחלק לשנים: האחד הוא כלל כל הידיעות שצריך האדם לידע קדם שיכנס לחקירות העיון באלקיות, והן אותן שעליהן נבנות החקירות ההן, והן כלל כתבי הקודש ובאוריהם העקריים, ומאמרי החכמים ו"ל בש"ס ובהגדות, כי עליהם נוסדים חקירות העיון באלקיות. והשני הוא כלל דרכי החקירה והבחנת העיונים, והוא הלמוד ההגיוני שצריך האדם ללמד בהם את שכלו כדי שיוכל להבחין ולחקר מה שצריך לחקור ולהשיג מה שצריך להשיג באלקיות. כי וזאת זה לא יוכל להגיע לעולם אל הידיעה הנכונה והברורה, כאמן אשר יחסרו לו כלי האמנות, שלא יוכל ודאי להוציא כלי למעשהו.

והמין השני הוא אשר איננו אמצעי לתכלית מצד עצמו אבל הוא אמצעי לה במקרה, ויתחלק גם הוא לשנים: האחד הוא בבאור כל המצות והדינים בכל שרשיהן ופרטיהן הראשיים, כי הנה עיון זה בבחינת עיון, לא אמצעי לתכלית ולא הכניי לעיון עקרי, אבל הוא הכניי לאמצעי אחר בלתי עיוני, והיינו מעשה המצות, שגם הוא אחר מן האמצעיים לתכלית כמו שזכרנו, והרי זה עיון מצטרף לשיוכל המעשה לעשות, ומצד זה נמצא גם הוא מכלל האמצעים, אך בדרך מקרה כמו שזכרנו. והחלק השני מן האמצעים במקרה, הוא כלל קצת חכמות שצריכים אנחנו להן לאיזה חלק מחלקי מצוה או מצות, בדרך משל: ההנדרסה, התשברת והתכונה, שנצטרך להן לעניני מצות העבודים והכלאים והתחומין וכיוצא:

תלמיד - הרשני ואשאלך, במה יבדלו שני החלקים האלה שמנית אותם לשנים?

רבי - ההבדלים ביניהם מבארים. ראשונה, כי הנה באור המצות עסקו הוא ענין שהוא עצמו אמצעי לתכלית, כי הנה כלו טוב על המעשה המצוה שהוא אמצעי לתכלית כמו שזכרנו, ונמצא שמגמתו הוא ידיעת מה שהוא אמצעי לתכלית. אך אלה החכמות שזכרנו אין עסקם ענין אמצעי ואין מגמתן לבאר ענין זה, אלא עסקן ומגמתן חלק מחלקי המציאות שאין ידיעתו מעלה ומודירה לתכלית הכללית, אלא שתשמש ידיעתו לעזר לאחר מעניני המצות והעבודה. הדרך משל, ההנדסה עסקה הוא השעור והמדה, ומגמתה לבארם בכל פרטיהם. התשברת עוסקת במספר ומבארת כל פרטיו, וכן כלן. הרי שאין עסקן עוזר לתכלית הכללית, אלא שידעתן תועיל לענין מעניני המצות כמו שזכרנו. והשנית, כי באור המצות מלבד היותו הכניי למעשה, הוא עצמו קיום מצוה, כי צונו הבורא יתברך להגות בתורתו, כמו שכתוב, "ודברת בם" וכו' (דברים ג, יא) ונמצא שהוא בעצמו מצוה לבר מהתועלת היוצאת ממנו לקיום כל המצות. ובבחינה הזאת הוא בעצמו אמצעי לתכלית, לא בבחינת עיון אלא בבחינת מעשה מצוה. מה שאין כן ידיעת החכמות שזכרנו, שאנחנו לא נצטוו להגות בהן, אך ידיעתן הכרחית לנו למה שצדיכים אנחנו בענינים מעניני העבודה, והרי זה כפעולות המכרחות אשר לנו במעשה, שאלו יציד העוד הכרחן לא היה לנו להשתדל לעשותן כלל:

תלמיד - דבריד לי למשיב גפש, ובנעם לקחך אתה נותן מערנים לנפשי:

רבי - אשוב עתה להשלים דברי בבאור ארבעה המינים שזכרתי לך. המין השלישי הוא, שאינו אמצעי לא מצד עצמו ולא

במקרה, אך הוא שב לאמצעי במקרה, והוא בלל החכמות והמלאכות אשר אין להן ענין בהבנת עניני המצות ולא בחקירות האלקיות, אבל כבר יאותו בזמן אחד או באיש אחד או במקום אחד עם התכלית. דרך משל, הנה מלבד ההכרח אשר לאדם לפרנס את עצמו, חובה עליו גם כן מצד התורה, שכך למדונו ז"ל, "ובחרת בחיים" (דברים ל, יט), זו אמנות (ת"א יד). ואמרו (ירושלמי קירושין פ"א ה"ז), יכול יהא יושב ובטל? תלמוד לומר "בכל משלח ירך אשר תעשה" (דברים יד, כט), ועתה הבורח באחת מן האמניות להיות לו לפרנסה, הנה ודאי שיצטרך לדעת כל הידיעות המצטרכות לאמנות ההיא. דרך משל, מי שיקח לו לאמנות מלאכת הרפואה, הנה ודאי שתצטרך לו ידיעת הטבע והנתוח ושאר הענינים המצטרכים להיות תופס באמנות הזו. אדם שצריך ללכת בין חכמי הגוים, הנה יאות לו שילמד מה שיכבדוהו בעיניהם, ונמצא שם שמים מתקדש על ידו, וכן כל כיוצא בזה.

אך המין הרביעי הוא אשר איננו אמצעי לא מצד עצמו ולא במקרה, ולא שב לזה כלל, והוא כלל העינים שאינם נוגעים בהבנת המצות ולא בחקירות האלקיות, למי שאינו צריך להם לא לאמנות ולא לשום טעם אחר של עבודה, אלא להשתוקק בידיעה ההיא מפני העדבות והנעם שמצא בה, ככל הטיילים האחרים ותענוגות בני האדם. הנה בארתי לך מיני העינים למדרגתם, ואם מסתפק אתה בדבר ממה שבארתי לך, שאל:

תלמיד - אין לי ספק בכל דברך, כי על כלם תעיד המציאות ולא יוכל להסתפק בהם אלא מי שאין הבחנתו שלמה:

רבי - אחר שבארתי לך מיני העינים, הגני צריך לבאר לך איזה

מהם ראוי לבחור, ובאיזה שעור ראוי לבחור בהם. והנה זה פשוט שלפי רב טוב התולדה היוצאה ממעשה-מה או מעוטו, כך ראוי להרבות במעשה ההוא או למעט בו. ואם כן העיין אשר תולדתו היא השגת השלמות האמתית, וראי שראוי להרבות בו כל מה שאפשר, כי כפי השעור אשר נרבה בו כך יהיה שעור השלמות שנשיג, ומי שיפחות ההשתדלות בו, כשעור מה שיפחות כך תגרע ממנו השלמות. אך ההכנ"י שאין טוב תולדתו אלא מצד מה שהוא הכנה לעקרי, הנה כשעור מה שיצטרך ממנו לתועלת העקרי, כך ראוי שיהיה שעור ההשתדלות בו לא פחות ולא יותר, כי אם יפחות מן הצורך ימצא בעצמו חסרון הכנה לעקרי, ואם ירבה על הצורך, הנה הרבוי ההוא מותר לגמרי. והמין השני כמו כן שאינו אמצעי אלא במקרה להיותו דבר מצטרף והכנ"י לקיים המצות, הנה כפי שעור מה שנצטרך לו לקיום זה הוא שראוי להשתדל בו, לא פחות שלא תחסר הכנה, ולא יותר שלא יהיה פעל בטל. והמין השלישי שאינו אלא שב לעבודה, הנה במדה הזאת ימדר גם הוא, שרק בהיותו שב לעבודה, וכשעור המצטרף לענין ההוא שבו שב לעבודה הוא שיהא ראוי להשתדל בו, וכל יותר על זה אינו אלא מותר ובטל. כל שכן המין הרביעי שכלו מותר ובלתי ראוי כלל, לפי העקרין שהקדמתי לה, והמשתדל בו אינו אלא מטה ומפריע עצמו מן השלמות, והולך אחרי ההבל לגמרי, ומאומה לא ישא בעמלו שיוליך בידו לעולם שכלו ארך: **תלמיד** - מה שנראה לי ללקט מכלל דבריך הוא, שעקר עינו של האדם ראוי שיהיה באלקיות, ויעין בכתבי הקדש ובבאוריהם ובמאמרי חו"ל, למה שצריך לבנות עליו בניני העיון באלקיות. ובהגיון, שעור מה שצריך לדעת דרכי

החקיקה והלמוד ולא יותר. ובבאור המצות והדינים, מה שצריך למעשה. ובחכמות ההגדרה והתשברת וזולתן, שידיעתן הכרחית לענינים מן המצות, שעור מה שיצטרף לרבר הזה ולא יותר. ומשאר החכמות שאין להן ענין לא באלקיות ולא במצות, מה שצריך להן לאיזה טעם של עבודה לבד, ובשעור המצטרף לפי הטעם ההוא ולא יותר. ומי שאינו צריך להן, אין לו להשתדל בהן כלל, אלא יהיה כובש תשוקתו כמו שכובשה בענין כל שאר המותרות, במאכלים וטיולים וכדומה:

רבי - כפתור ופרת, אין להימין ואין להשמאל מכל אשר דברת. אך עודני צריך להזהיר לך קצת הזהרות בקצת מן העקרים האלה. כי הגה חלק באור המצות כבר הראתיך שהוא אמצעי למקרה מצד המעשה, אך הוא בעצמו מצוה כמו שזכרתי, ואם כן ודאי שיהיה יותר ראוי להשתדל בו מהשתדל בחכמות הן בלא צורך, כי זה מצוה וזה לא. אמנם על כל פנים לא יגיע ערכו לערך העיון באלקיות, כי זה יש בו שתיים לטובה, דהיינו הלמוד שהוא גם כן מצוה, ומהות העיון שהוא אמצעי היותר חזק להשגת השלמות. והעיון בבאור המצוה אין בו אלא אחר שהוא היותו מצוה כמו שזכרתי, אך בבחינת מהות העיון אינו אלא הכנה למעשה, ואם כן יתן לו חלק בהשתדלות יותר משאר הדברים, אך לא יגיע אל שיעור ההשתדלות באלקיות אלא כערך הטפל עם העקרי. עוד צריך שתבדיל בין מי שרבים צריכים לו להורות הוראה, ובין מי שאינם צריכים לו, כי את שרבים צריכים לו, יצטרף להרבות קצת יותר בחלק הזה של באור המצות יותר מן האחרים. עוד צריך אני להזהירך בחלק העיון אשר איננו אמצעי כלל,

אך שב לעבודה, כי כאן צריך השקפה גדולה לנצל מפתווי היצר וערמת כזביו, שפעמים רבות עושה לאדם שיטעה הוא אל עצמו ולוקח מן העיונים מה שטעותו נוטלתו, ואומר לנפשו: זה צריך לי, או: זה שב לעבודה, וכונתי לשמים, מזה תצא לי תועלת במדות או בדעות. ואולם אמתת הדבר אינו אלא שתאנתו היא הנוטה אותו ואחריה הוא נמשך. ואם יבקש הדבר יראה שאותה התועלת שהוא חושב או אומר או רוצה לומר שילקט מן העיון ההוא, כבר יצא לו מן העיונים התוריים גם כן אם יעמל בהם, ואולי יותר שלם. כללו של דבר, הטוב והרע שניהם נתונים הם לבני האדם. הרוצה שיחיה יבחר בחיים, ואל יטעה את עצמו, ומקרא מלא צווח ואומר, "החיים והמות נתתי לפניך, וכו' ובחרת בחיים למען תחיה" (דברים ל יט).

תלמיד – הנה הגדלת חסדך עמדי באשר למדתני עד הנה. עתה הואל נא והודיעני איזה סדר אקח ללמודי למען אצלית:

רבי – הנה מה שצריך כל הרוצה להיות חכם בישראל לדעת תחלה, הוא ארבעה ועשרים הספרים עם באוריהם הראשיים. ואחרי זה שלש-עשרה מדות שהתורה נדרשת בהם, עם כל באוריהם, כי הם דרכי התורה שבעל פה. אחרי כן צריך שידע למוד הש"ס עד שידע להבין כל הלכה שתהיה על בריה, וידע דרכי המשא ומתן בקשיות ובתרוצים. וידע להבריל בין תרוצי הדחיה ובין התרוצים האמתיים, ובין הקשיות הנעשות להצעה לתרוץ, והקשיות החזקות והאמתיות. ואחר שידע כל אלה, ראוי שילמד כל הש"ס מראשו לסופו, בהבנת כל פשוטי הסגיות על ברוך. אחרי כן צריך שילמד ספר היד החזקה להרמב"ם מראשו לסופו עם

מפרשיו, לדעת מוצא כל דין ודין. אחרי כן ילמד השלחן ערוך ויראה כל דין שיש בו חלוק מדברי הרמב"ם או נוסף עליהם, יבקש מוצאו בבית יוסף ויבין טעמו ונמוקו. אחר כך ילמד כל מדרשי הקדמונים עד תמם. עוד ילמד מלאכת ההגיון והמלצה והשיר עד שידע אותם, ויזהר ללמד אותם מספרי המחברים שקצרו בהם. עוד ילמד עקרי ההנדסה, התשברת והתכונה הראשיים עד שידען, ושאר החכמות והמלאכות מה שצריך לו ילמד עד שידען. ואז ישם עקר כל עיונו באלקיות כל ימי חייו. ואולם אין צריך לילמד כל הש"ס תחלה ואחר כך יתחיל בהרמב"ם ואחר כך המדרשים ואחר כך החכמות, אלא יחלק שעותיו ללמודים האלה וירבה תחלה באותם שכמותם יתר עד שיגמר אותם, ואחר שגמרום אז יוכל למעט בהם מרגילותו הראשון, רק שיקבע להם שעות לשלא ישכחם. והמלאכות והחכמות החיצוניות כשידען - יניחן, אך למען לא ישכחן יחזור עליהן בהפנותו אל בית המים. ויחלק שעותיו כאפן שעקר עיונו והשתדלותו יהיה באלקיות, ומכל שאר חלקי התורה לא יניח ידו, אלא ילמד בהם דבר יום ביומו לחבוכה של תורה. וה' יתן חכמה מפיו דעת ותבונה. ברוך ה' לעולם ואמן: